

Пралетары ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 35 (2874)
2 верасня 1977 г.

ЦЕНТРАЛЬНЫМ РАЙОННЫМ ЦЭНТРАМ КУЛЬТУРЫ І СПОРТА РАЙОНА ПІСЧАНСЬКАГО РАЙОНА

Цана 8 кап.
Выдаецца з 1932 г.

Песня родной зямлі...

Фота Я. ПЯСЕЦКАГА.

На хвалі дружбы
ДНІ, ПРЫСВЕЧАНЫЯ
ЛАТВІНСКАЙ ССР

Стар. 3

У абарону жыцця
АЛЕСЮ АДАМОВІЧУ — 50

Стар. 7

Пра час і пра сябе
З ВЫСТААУКІ РУСКАГА
І САВЕЦКАГА
ЛУТАПАРТРЭТА

Стар. 13

Асоба і калектыў
ПРАЕКТ КАНСТЫТУЦЫІ
СССР АБМЯРКОУВАЮЦЬ
ТРАКТАРАЗАВОДЦЫ

Стар. 5

Крок, хада, поступ
ДА 70-ГОДДЗЯ З ДНЯ
НАРАДЖЭННЯ
ЛЕАНІДА РАХЛЕНКІ

Стар. 11

У зямлі наша сіла
ПРАБЛЕМЫ, МЕРКАВАННІ,
РОЗДУМ

Стар. 14—15

ДЗЯРЖАЎНЫ ГІМН САЮЗА САВЕЦКІХ САЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ РЭСПУБЛІК НА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Пераклад зрабілі Пятрусь БРОУКА, Кандрат КРАПІВА, Максім ТАНК, Аркадзь КУЛЯШОУ, Пімен ПАНЧАНКА, Рыгор БАРАДУЛІН.

Гімн Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік

Тэкст С. МІХАЛКОВА і Г. ЭЛЬ-РЭГІСТАНА

Музыка А. В. АЛЯКСАНДРАВА

Саюз непарушны рэспублік свабодных
З'яднала навекі Вялікая Русь.
Няхай жыве створаны воляй народаў
Адзіны, магутны Савецкі Саюз!

Слаўся, Айчына, ты наша свабодная,
Моцная дружбай савецкіх людзей!
Партыя Леніна — сіла народная
Нас да вышынь камунізму вядзе!

Праз буры свяціла нам сонца свабоды,
І Ленін вялікі нам шлях азарыў:
За праўду змагацца узяў ён народы,
На подзвігі нас і на працу натхніў!

Слаўся, Айчына, ты наша свабодная,
Моцная дружбай савецкіх людзей!
Партыя Леніна — сіла народная
Нас да вышынь камунізму вядзе!

У ззянні ідэй камунізму няспынным
Мы бачым наступныя нашы гады,
І сцягу Чырвонаму слаўнай Айчыны
Мы вернымі будзем бязмежна заўжды!

Слаўся, Айчына, ты наша свабодная,
Моцная дружбай савецкіх людзей!
Партыя Леніна — сіла народная
Нас да вышынь камунізму вядзе!

60 З КАСТРЫЧНІКАМ У СЭРЦЫ

ГЭТЫМ ЧАСАМ — на пя-
рэдадзі вялікага і светла-
га свята — шасцідзесці-
годдзя Кастрычніка кожны з
нас больш і мацней, як ніколі,
адчувае ў сабе Чалавека ўзрос-
лага і ўзможслага. Кастрыч-
нік вывёў нас у вялікі свет
здзяйсненняў сваіх мар і жа-
данняў, узняў асобу кожнага на
вышыню самага шчаслівага для
чалавека адчування сваёй год-
насці, сваёй неабходнасці спра-
вам дзяржавы, усяму таму ка-
значна поваму, што прынёс на
вямлю савецкі лад.

Пяцігадовым хлапчуком ад-
чуў я святло Кастрычніка. Ад-

свет перайначыць, і пра далё-
кія, нам невядомыя краіны і
іх насельнікаў.

Слухалі яго, а самі — у ле-
туценных марах пра будучыню,
дзівосную, райскую, якая бачы-
лася нам, дзецям, толькі ў снах.
Успамінаю, што аднойчы прый-
шоўшы дадому пасля чарговай
гутаркі настаўніка, я, не малы
ўжо, садзіўся ў вялізны, спле-
цены з лазы кош і браўся за
яго ручніцы і ў марах пады-
маўся ў паветра і ляцеў, ляцеў
у далечынь і прызямляўся,
дзе хацеў. Сёння смешна пра
гэтую дзіцячую мару пісаць,
але... Есць жа ў нас верталё-

мі людзьмі. Выкладаў у нас бе-
ларускую літаратуру Васіль
Васільевіч Барысенка, сённяшні
акадэмік. Ён жа быў адным з
ініцыятараў выдання пры інсты-
туцкай шматтыражы літара-
турнага дадатку. Вось тут і
пачалося друкаванне не пер-
шых ужо вершаў пры кансуль-
тацы вядомага паэта Андрэя
Іванавіча Александровіча.
Асобныя вершы да гэтага дру-
каваў я ў «Піянеры Беларусі»,
падпісваючы і сваім прозві-
шчам, і псеўданімам Паўлюк
Купалін.

Сустрэчы з добрымі людзьмі,
настаўнікамі прадаўжаліся ў
мяне і пасля заканчэння ін-
стытута. Іх было многа ад па-
чатку работы ў газеце «Звязда»
ажно да часопісаў «Вожык» і
«Польмя». Добрыя людзі наву-
чалі галоўнаму — сумленна
рабіць, сур'ёзна ведаць жыццё,
паважаць чалавека і ўсё доб-
рае ў ім, змагацца з заганамі,
што засталіся ў чалавеку ад
стараго, капіталістычнага, на-
вечна асуджанага.

Не мне самому вырашаць,
добра ці дрэнна слухаўся я
сваіх настаўнікаў, добрых лю-
дзей новага часу, камуністаў,
але пачынаючы ад першай
кніжкі пра лётчыка, Героя Са-
вецкага Саюза Аляксея Анто-
ненку да апошняй аповесці,
якую толькі нядаўна закончыў,
— пра першага начальніка Кра-
снапольскай міліцыі Аляксандра
Савенкіна, які гераічна за-
гінуў у 1920 годзе ў барацьбе
за ўмацаванне Савецкай ула-
ды, працаваў сумленна.

На заўсёды захаваю павагу
да добрых людзей, якія вялі ў
жыццё, навучылі любіць працу,
быць карысным справе Каст-
рычніка, нашай камуністычнай
справе.

Вельмі рады, што мае сябры,
старэйшыя і маладзейшыя пісь-
меннікі, сустракаюць вялікую
гадавіну Кастрычніка новымі,
значнымі здабыткамі роднай
літаратуры.

Рады, што юбілей Кастрыч-
ніка, праект нашай Канстыту-
цыі сёння на вуснах мільёнаў
добрых людзей свету. Гэта на-
дае новыя сілы, аптымістычны
настрой.

Павел КАВАЛЕУ.

УКАЗ ПРЭЗІДУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР
Аб скліканні Вярхоўнага Савета СССР

Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР пастанаўляе:
склікаць нечарговую сёму сесію Вярхоўнага Савета Саю-
за Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік дзевятага склікання
для разгляду праекта Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Саю-
за Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік 4 кастрычніка 1977
года ў горадзе Маскве.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР
Л. БРЭЖНЕУ.Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР
М. ГЕАРГАДЗЕ.

Масква, Крэмль. 26 жніўня 1977 г.

У АРГКАМІТЭЦЕ ПА ПАДРЫХОЎЦЫ
І ПРАВЯДЗЕННЮ СВЯТКАВАННЯ
60-ГОДДЗЯ ВЯЛІКАГА КАСТРЫЧНІКА

Пад старшынствам Ц. Я. Кісялёва 29 жніўня ў Мінску адбылося
чарговае пасяджэнне Рэспубліканскага аргкамітэта па падрыхтоў-
цы і правядзенню святкавання 60-годдзя Вялікага Кастрычніцкага
сацыялістычнага рэвалюцыі.

Разгледжаны пытанні аб ходзе выканання мерапрыемстваў ЦК
КПБ: па падрыхтоўцы да 60-годдзя Вялікага Кастрычніка, аб пра-
вадзенні ў БССР Дзён саюзных рэспублік, а таксама аб ходзе юбі-
лейнага сацыялістычнага слаборніцтва і падрыхтоўцы гарадскіх,
раённых і абласных злётаў ударнікаў камуністычнай працы, пе-
раможцаў юбілейнага сацыялістычнага слаборніцтва.

З паведамленнямі на пасяджэнні выступілі старшыня Беларус-
кага рэспубліканскага савета прафсаюзаў М. Н. Полазаў, першы
сакратар ЦК ЛКСМБ К. М. Платонаў, першы намеснік загадчына
адрэса прапаганды і агітацыі ЦК КПБ А. І. Жыльскі, міністр куль-
туры БССР Ю. М. Міхневіч, старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета
Міністраў БССР па тэлебачанню і радыёвяшчанню С. М. Пуц-
леў, намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў
БССР па кінематографіі П. Б. Жукоўскі, старшыня праўлення Бе-
ларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі
краінамі В. С. Смірноў.

У абмеркаванні разгледжаных пытанняў прынялі ўдзел тавары-
шы А. Н. Ансенаў, А. Т. Кузьмін, У. А. Мікуліч, В. С. Шавялуха,
Н. Л. Сняжкова і іншыя.

ВІНШУЕМ З УЗНАГАРОДАЙ!

Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР за вялікую
работу на мастацкаму абслугоўванню працоўных горада Мінска
ў перыяд гастроляў у жніўні 1977 года Дзяржаўны рускі драм-
тычны тэатр Эстонскай ССР узнагароджаны Ганаровай граматай
Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

У САЮЗЕ ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Адбылося чарговае пасяджэнне сакратарыята СП БССР. Было
абмеркавана пытанне аб удзеле Саюза пісьменнікаў у трады-
цыйным рэспубліканскім семінары творчай моладзі, які адбудзец-
ца 12—22 верасня ў Гродзенскай вобласці.

Вырашана таксама неўзабаве правесці сумесна з партбюро СП
БССР творчае абмеркаванне: «Тэма рэвалюцыі ў беларускай са-
вецкай літаратуры». Вызначаны кандыдатуры дакладчыкаў
(Ю. Пшырноў, С. Андрэюк, У. Гніламедаў), адраслены задачы
творчых секцый па падрыхтоўцы да гэтага сходу, які прысвя-
чаецца 60-й гадавіне Вялікага Кастрычніка.

На сакратарыяце былі зацверджаны наміні на спадчыне па-
мёршых пісьменнікаў У. Карпава, А. Маўзона і Я. Зазені.

ЧАРНАГОРЬЯ — КРАЙ ТАЛЕНТАЎ

Выстаўна твораў мастакоў Чарнагорыі адкрылася 25 жніўня ў
Мінскім Палацы мастацтваў. Экспазіцыя, у якую ўвайшлі дзiesiąты
жывапісных палотнаў і скульптур, знаёміць беларускіх гледачоў
са своеасаблівым выяўленчым мастацтвам адной з рэспублік Са-
цыялістычнай Югаславіі.

Прытрымліваючыся розных стыляў і школ, чарнагорскія маста-
кі вырашаюць па сутнасці адну задачу — праўдзіва адлюстраваць
складанасць і разнастайнасць жыцця, паназаць гістарычны шлях
сваёго народа, раскрыць веліч рэвалюцыйных пераўтварэнняў,
што адбываюцца на роднай зямлі.

Шчырай цеплынёй і пляшчотнасцю саргэты жаночыя вобразы
скульптара Срэдана Ковачавіча і Міла Божавіча, глыбінёй рас-
крыцця ўнутранага свету героя прывабліваюць партрэты Драга
Джуравіча. Іх работы выкананы ў лепшых традыцыях нацыяналь-
най скульптуры.

Філасофскімі роздумамі аб сэнсе жыцця, аб месцы чалавека ў
імклівым патоку часу напоўнены карціны Любаміра Брававіча.
Тонкую назіральнасць і лірызм, умелне перадаць «рух душы» ге-
роя даманструе Ксенія Вуйавіч-Тошыч у палатне «Цыганка». Не-
паўторную прыгожасць прыроды роднага краю нясучь у сабе пейза-
жы Аляксандра Прыічча і Джорджыя Правілавіча. Усё гэта свед-
чыць аб шырынні сюжэтна-тэматычнага дыяпазону творчасці май-
строў выяўленчага мастацтва Чарнагорыі. І кожны з прадстаўле-
ных у экспазіцыі твораў па-свойму цікавы і арыгінальны.

ЯК МНОГА
ДОБРЫХ ЛЮДЗЕЙ

разу пасвятлела і маё дзяцін-
ства. Помніцца, жылі мы тады
ў лазні, у якую дзед Фёдар Ка-
валёнак (так яго звалі на вёс-
цы) аддзяліў свайго сына, май-
го бацьку. Летам жылося ў
той лазні. толькі ў начную па-
ру, астатні ж час — свежае
паветра. Зімою ж, як лазню па-
чынае маі паліць — кладзіся
ніцма на земляную падлогу ці
ўцякай ад дыму куды вочы гля-
дзіць. Бацька колькі гадоў за-
пар выязджаў на заробкі ў
Данбас, дзе працаваў у шахтах
і капагонам, і крапільшчыкам,
і забойшчыкам. За святло ў
лазні была шахцёрская лямпна.

І вось першыя гады Савец-
кай улады. Бацька перастаў
ездзіць на заробкі, бо да ад-
ной дзесяціны зямлі яму адразу
нарэзалі яшчэ ажно тры. Неў-
забаве выдзелілі дастаткова
лесу, і за адно лета, талакою,
пабудоваў добрую хату на ца-
гляным падмурку, з вялікімі
вокнамі, з сапраўднаю печкаю.
Ніколі не забудзецца, якая гэта
была радасць, колькі адразу
займела наша сям'я і святла, і
прасторы.

Неўзабаве я пайшоў у школу.
Сваю, савецкую. Без папоўскіх
настаўленняў і лінэйкі, якую
моцна лупічалі «настаўнікі»
вучняў.

З Савецкай уладай да
нас, малых, прыйшоў но-
вы настаўнік — Антон Ціма-
феевіч Сцябуноў. Чалавек вет-
лівы, далікатны, адукаваны і
да ўсіх нас, дзяцей беднякоў,
адносіўся з нейкім асаблівым
заміланнем. Часта гадзінамі
прасяджаў ён з намі ў школе
— звычайнай сялянскай хаце—
і пасля ўрокаў. І пра што толь-
кі ён нам ні раскажаў. І пра
цара і памешчыкаў, якія болей
не будуць уладарыць над лю-
дзьмі, і пра чалавека-гіганта
Леніна, вучэнне якога ўвесь

ты. Ажыццёўлены больш знач-
ныя, больш вялікасныя мары
людзей.

У Мілаславіцкай сямігодцы,
куды пайшоў вучыцца далей,
зноў напаткаліся добрыя лю-
дзі. То былі настаўнікі Ганна
Мікітаўна Жураўлёва і Іван
Іванавіч Бобрык. Паэт Янка
Бобрык прыехаў да нас з само-
га Мінску. Яго ўрок беларус-
кай літаратуры, як і ўрок Жу-
раўлёвай, былі для нас вялікі-
мі святамі. Нібы ярачэй свяці-
ла сонца і святлей рабіўся кожны
новы дзень. Прыгожы, аку-
ратна апраунты, ветлівы і пач-
цівы Янка Бобрык і выкладан-
нем і ўсім воблікам сваім вы-
клікаў захапленне не ў аднаго
мяне. І не выпадкова з нашай
школы пачалі свай пастычын
шлях Аляксандр і Павел Пруднік-
вы, Клім Грыневіч і іншыя.

Зусім натуральным лічу тое,
што добрыя настаўнікі выхоў-
валі ў нас любоў да прафесіі
педагага. Настаўнікам пасля
заканчэння кароткатэрміновых
курсаў стаў і я. Вёска Пожар
Клімавіцкага раёна была пер-
шым месцам, дзе пачалося ў
1929 годзе маё працоўнае жыццё.
Настаўніцтва маё супала з
калектывізацыяй. Быў першым
сакратаром аднаго з першых
праўленняў калгаса «Рассвет».
Абраўся членам сельсавета.
Ліквідаваў неписьменнасць 36
жыхароў вёскі і... атрымаў пер-
шую ў жыцці прэмію.

Як бачна, добрыя людзі вя-
лі мяне, а гэта можа сказаць
кожны з нас, у жыццё дзейна-
нас, бурлівае, вынікамі добры-
мі адметнае.

Але вельмі хацелася вучы-
цца далей. І гэтая мара праз
якіх чатыры-пяць гадоў працы
настаўнікам і ў раённых газе-
тах ажыццявілася. Мінскі ін-
стытут журналістыкі імя С. М.
Кірава. Зноў сустрэча з добры-

ДНІ, ПРЫСВЕЧАНЫЯ ЛАТВІЙСКОЙ ССР

НА ХВАЛІ ДРУЖБЫ

Край часам сурога янтара... Край ласкавага і заласцістага мора... Наша прыбалтыйская сястра — Латвія — звязана з Беларуссю цеснымі вузмі дружбы.

Працоўныя Латвійскай ССР за гады Савецкай улады дамагліся небывалага росквіту ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі.

37 гадоў мінула з таго часу, як працоўныя рэспублікі сталі на шлях сацыялістычнага жыцця.

Сёння ў Савецкай Латвіі вырабляецца тэлефонны апарат, адна трэць чыгуначных пасажырскіх вагонаў, а таксама 16 працэнтаў дызеляў, 18 працэнтаў бытавых пральняных машын, 40 працэнтаў даільных устаноў, 50 працэнтаў велаціпедаў і мапедаў.

Увесь прырост сельскагаспадарчай прадукцыі дасягнуты за кошт павышэння прадукцыйнасці працы.

Больш паловы насельніцтва рэспублікі мае вышэйшую і сярэдняю адукацыю.

Савецкая ўлада адкрыла шырокія магчымасці для развіцця культуры, літаратуры і мастацтва, навукі, народнай творчасці.

Далёка за межамі рэспублікі вядомы творы пісьменнікаў Я. Райніса і А. Упіта, А. Грыгуліса, Ю. Ванга і А. Сакса, З. Скуіня і Г. Прыедэ.

У дружнай сям'і народаў нашай Радзімы квітнее Савецкая Латвія.

Плэнным быў першы год дзесяцігодня пачатку латышскага народа.

У дружнай сям'і народаў нашай Радзімы квітнее Савецкая Латвія.

Госці з Латвіі наведвалі ў Мінску топкасукоўны камбінат і завод ацяпляльнага абсталявання.

Працоўныя Беларусі нясуць ударную вахту ў гонар Латвійскай ССР.

ПАЧУЦЦІ брацтва паміж нашымі народамі, напэўна, бяруць свой выток з тых спрадвечных часоў, калі назаўсёды з'ядналі нас светлыя воды адной ракі — латышскай Даўгавы і беларускай Дзвіны.

На працягу многіх вякоў ні латышы, ні беларусы не памятаюць такой часіны, калі б замуцілася чыстая плынь нашага сяброўства.

Прыгадало сваё першае знаёмства з Латвіяй. Гэта было улетку 1954 года.

ПУТ, ВЕІНІ!

гія з нас упершыню пачулі песню, якая потым стала любімай на ўсё жыццё.

Нам, беларусам, яна адразу ж здалася вельмі блізкай, знаёмай з маленства.

Але душу песні, душу народа, які стварыў яе, зразумелі і адчулі не толькі мы, суседзі латышы.

Танкія сустрэчы ніколі не забываюцца.

Так сустрэлі і зброю, з'яднаўшыся сабой, служылі рэвалюцыі і братэрству нашых народаў.

Васіль Вітка, Валдзіс Лукс і Пімен Панчанка, 1960 г.

ПУТ, ВЕІНІ!

Гэта савабістыя, які ёсць у сэрцы кожнага, свае ўласныя вобразы сяброўства, але з асаблівай гордасцю думаем мы пра ўсе тэя славыя гістарычныя заваёвы, якія назаўсёды з'ядналі сэрцы нашых народаў.

У памяці народнай высока пашануюцца свяшчэнныя для нас імёны патрыятаў, якія першымі зразумелі, што нашы народы павінны аб'яднацца ад імперыялістаў нашай маладуа рэспублікі.

Імем Яна Фабрыцыуса названы вуліцы ў Мінску, Віцебску і Полацку.

Імя Яна Фабрыцыуса названы вуліцы ў Мінску, Віцебску і Полацку.

Так сустрэлі і зброю, з'яднаўшыся сабой, служылі рэвалюцыі і братэрству нашых народаў.

Беларускія і латышскія пісьменнікі ў рыбалавецкім калгасе падчас Дзеяды Беларускай літаратуры і мастацтва ў Латвіі, 1960 г.

Пачатак блізім сувязям і сяброўству паміж пісьменнікамі Латвіі і Беларусі пачаў вядомы Ян Райніс.

З году ў год шыраюцца славыя традыцыя нашага супрацоўніцтва.

З пачуццямі глыбокай удзячнасці мы, беларускія пісьменнікі, называем імёны сваіх латышскіх сяброў.

Мы, беларусы, ганарымся сяброўствам з латышамі, якія сваю вернасць народнаму братэрству сведчаць мужнасцю і самаахвярнасцю сваіх сыноў і дачок, іераічнымі працоўнымі подзвігамі ў імя Радзімы.

Шчырае дзякуючы народ, які глыбока шануе сваю зямлю, стварыў такіх песні, мастацтва, літаратуру, па якіх народы свету пазнаюць яго шчодры талент, яго добрае, чуйнае сэрца.

Цёплай ласкавай аяпліны, Ты дайшоў да душы, Мілья ціхі, «Пут, веіні», Што плыюць латышы.

Няхай заўсёды гучыць нам шчырае пяніа даўняга сяброўства, нем нашай братняй аднасці!

Васіль ВІТКА.

Мірда КЕМПЕ

Яніс ПЕТЭРС

Любля

Ці любі мяне зямляўскія палі, Балтыйскі бераг, Відзёмскае ўзгор'е?

Гучалі дайны, хоць быў лёс цяжкі, І ткаліся палотны, як усходы.

Яны не пакідалі цяжкі пост, Насустрэч сморчч пасыпалі кулі...

Адзенне маці ткала з сонца мне, На сцяг зары кавалак адразала.

Гасці з Латвіі наведвалі ў Мінску топкасукоўны камбінат і завод ацяпляльнага абсталявання.

Працоўныя Беларусі нясуць ударную вахту ў гонар Латвійскай ССР.

Святло ў далонях

Круціцца неба жарон Над сонцам поля зямнога.

У шырокія крылы млыноў Мы спарэзлі зялёны вецер, І сонца ў далоні цякло,

Мы знаём — у зерні і ў сонцы Свае тамніцы, законы.

Зямля, зямля!

Дзе камяні замшэлы ляжаць, Зямля чакае ласкі і спагады,

Калі ты скульптар, высякай з каменя Абліччы, поўныя натхнення і красы,

Гара, як гора пірніка сляпога, Які замоўчы, не расказаўшы мнэ, Але пад цёмнай лавай палымнэа

Зямля даводзіць праўду і пярэчыць, Нібыта ад змяі, што губіць і шчыль лечыць.

Рука з мячом прыносіць смерць і мукі, Ад гібелі ратуець чалавека рукі.

КРОКІ КАСТРЫЧНІКА ГОД 1966—ГОД 1970

СЯМІГОДКА фінішавала. Яна была плёнай для працаўнікоў нашай рэспублікі. Мы дабіліся росквіту ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі. Узрасла роля БССР у эканамічным націсцыяле Радзімы.

За выдатныя поспехі ў выкананні сямігадовага плана больш чым 6,5 тысячы рабочых, інжынерна-тэхнічных работнікаў рэспублікі былі ўзнагароджаны ордэнамі і медалямі, 44 перадавікам вытворчасці прысвоена званне Героя Сацыялістычнай Працы. 11 вытворчых калектываў былі адзначаны ордэнамі Леніна і Працоўнага Чырвонага Сцяга. Ордэн Леніна зазьяў на сцягах мінскіх трактарнага і аўтамабільнага

заводаў, Гомельскага шклозавода імя Ламаносава, аршанскага льнокамбіната, будаўнічага трэста № 5 Міністэрства прамысловага будаўніцтва БССР.

Быў зроблены важны крок у развіцці сельскай гаспадаркі. Амаль падвоіліся грашовыя даходы калгасаў, вырасла ўраджайнасць палёў і прадуктыўнасць жывёлагадоўлі.

З сакавіка 1966 года ў Мінску пачаў работу XXVI з'езд Кампартыі Беларусі. Ён абмеркаваў справаздачы кіруючых органаў партыі і даклад аб праекце Дырэктыў XXIII з'езда КПСС па пяцігадоваму плану развіцця народнай гаспадаркі СССР па 1966—1970 гады. З'езд аднадушна адобрыў

Каменціруе Барыс УЛЬЯНКА, старшы выкладчык Мінскай Вышэйшай партыйнай школы, кандыдат эканамічных навук

дзейнасць ЦК КП Беларусі і праект Дырэктыў, падкрэсліў, што новы пяцігадовы план адкрывае важны этап барацьбы савецкага народа за стварэнне матэрыяльна-тэхнічнай базы камунізму.

3 29 сакавіка па 8 красавіка

1966 года праходзіў XXIII з'езд КПСС. Ён унісаў новую яркую старонку ў гісторыю нашай Радзімы. З'езд абмеркаваў справаздачы даклад ЦК КПСС, палкам і поўнаспно адобрыў палітычную лінію і практычную дзейнасць ЦК. На з'ездзе былі зацверджаны Дырэктывы на восьмую пяцігодку.

«Галоўную эканамічную задачу пяцігодкі, — гаварылася ў Дырэктывах, — партыя бачыць у тым, каб на аснове ўсямернага выкарыстання дасягненняў навукі і тэхнікі, індустрыяльнага развіцця ўсёй грамадскай вытворчасці, павышэння яе эфектыўнасці і прадукцыйнасці працы забяспечыць далейшы значны рост прамысловасці, высокія ўстойлівыя тэмпы развіцця сельскай гаспадаркі і дзякуючы гэтаму дабіцца істотнага пад'ёму ўзроўню жыцця народа, больш поўнага задавальнення матэрыяльных і культурных патрэб усіх савецкіх людзей».

У нашай рэспубліцы планавалася павысіць аб'ём прамысловай вытворчасці ў 1,7 раза, на 38 працэнтаў зняць прадукцыйнасць працы.

Рашэнні XXIII з'езда КПСС атрымалі ўсенароднае прызнанне. На прадпрыемствах і будоўлях, у калгасах і саўгасах, арганізацыях і ўстановах разгарнулася шырокае сацыялістычнае спаборніцтва за дзятэрміновае ажыццяўленне плянаў партыі.

Савецкія людзі рыхтаваліся ўрачыста адзначыць 50-годдзе Вялікага Кастрычніка.

Юбілейны год прынёс новыя даброты працоўным нашай краіны. Рабочыя і служачыя перайшлі на пяцідзённы рабочы тыдзень, атрымалі два выхадныя дні. Быў павялічаны мінімальны памер заробтнай платы і дапамог па часовай непрацаздольнасці. На пяць гадоў стаў меншым узрост, які даваў права на атрыманне пенсій калгаснікам і работнікам асобных прафесій.

Новымі працоўнымі поспехамі сустракалі 50-ю гадавіну Вялікага Кастрычніка працоўныя нашай рэспублікі. За вялікі ўклад у камуністычнае будаўніцтва Беларусі, усе вобласці рэспублікі, калектывы 37 перадавых прадпрыемстваў, будоўляў, калгасаў і саўгасаў былі ўзнагароджаны Памятнымі сцягамі ЦК КПСС, Прэзідыума Вархоўнага Савета СССР, Савета Міністраў СССР і ВЦСПС.

1968 год — знамянальны для рэспублікі. Працоўныя рыхтавалі важкія падарункі да слаўных юбілейў — 50-годдзя БССР і Камуністычнай партыі Беларусі.

Радасныя наведанні ішлі ў тая дні з усіх куткоў рэспублікі.

— Есць першы беларускі суперфасфат! — наведанні з Гомеля.

— У юбілейным годзе далі дадаткова 4 тысячы тон труб, сотні тон пракату! — дакладвалі металургі Магілёўскага завода імя Мяснікова.

— Першы ўзор 75-тоннага самазвала выраблены! — рапартавалі жодзішчы.

— 3 петраў беларускай зямлі здабыта 2,8 мільёна тон «чорнага золата!» — далучыліся да агульнага рапарту нафтавікі з Рэчыцы.

У хвалочае свята перараслі ўрачыстасці ў сувязі з 50-годдзем БССР і КП Беларусі. На сцягу нашай рэспублікі з'явіўся ордэн Кастрычніцкай Рэвалюцыі. Натхнёныя высокай ўзнагародай, працоўныя рэспублікі дамагаліся новых поспехаў у камуністычным будаўніцтве. З асаблівым натхненнем адкачалі яны, як і ўвесь савецкі народ, 100-годдзе з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна. Ленінская юбілейная вахта нараджала тысячы герояў.

Значную ролю ў выкананні заданняў пяцігодкі адыграла гаспадарчая рэформа, якая пачала ажыццяўляцца з 1966 года. Пераход да новай сістэмы кіравання і арганізацыі прамысловасці павысіў эканамічную эфектыўнасць грамадскай вытворчасці, стварыў добрыя ўмовы для працоўнай дзейнасці калектываў.

Заданні восьмай пяцігодкі ў рэспубліцы былі выкананы дзятэрмінова. У 1970 годзе прамысловасць БССР дала 49 працэнтаў калійных угнаенняў, што выпрацоўваліся ў СССР, 19 працэнтаў — поліэтылену, 10 працэнтаў — хімічных валокнаў, 18 працэнтаў — трактароў, 13 працэнтаў — металарэзных станкоў і аўтаматычных ліній, 22 працэнтаў — матацыклаў.

У гэты поспех унеслі вялікі ўклад нашы вучоныя, дзеячы літаратуры і мастацтва.

Беларускія вучоныя вялі шырокія даследаванні ў такіх сучасных галінах навукі, як кібернетика, электроніка, аўтаматызацыя вытворчых працэсаў, тэхналогія хімічнай вытворчасці.

Беларускія пісьменнікі і паэты, дзеячы тэатральнага і выяўленчага мастацтваў, кампазітары і майстры кіно сваімі творами выхоўвалі савецкіх людзей у духу адданасці ідэалам камунізму.

Наша культура, літаратура і мастацтва дамагаліся ў гэтыя гады значных поспехаў.

Восьмая пяцігодка з'явілася важным этапам у нашай хадзе на шляху да камунізму.

Генеральны сакратар ЦК КПСС тав. Леанід Ільіч Брэжнёў у час уручэння Беларускай ССР ордэна Кастрычніцкай Рэвалюцыі на ўрачыстым пасяджэнні ЦК КПБ і Вархоўнага Савета БССР, прысвечаным 50-годдзю ўтварэння БССР і КПБ, 1968 год.

Сцэна са спектакля «Шостае ліпеня» ў Беларускім дзяржаўным тэатры імя Я. Коласа. У ролях У. І. Леніна — народны артыст БССР Ф. Шамака, Я. М. Свядлова — артыст В. Рубан, Г. В. Чычырына — народны артыст рэспублікі А. Шэлег, 1967 год.

Беларускія пісьменнікі, былыя «маладзёўцы» Васіль Вітка, Янка Скрыган, Міхась Лынькоў, Кандрат Крапіва, Пятро Глебін, Станіслаў Шушкевіч, Алесь Якімовіч, Алесь Пальчэўскі, Юрна Гаўрук, Ілья Гурскі, Раман Сабаленка і Тарас Хадкевіч у дні 45-годдзя з дня заснавання літаратурнай арганізацыі «Маладзёж». 1968 год.

Студэнты будаўнічых атрадаў Брэстчыны выпраўляюцца на працоўны семестр. 1970 год.

Фота прапаганды раданцы Тамарай Чарнуха, супрацоўніцай Беларускага дзяржаўнага архіва кіна-фота- і фонадакументаў.

МІНСКІЯ трактарабудаўнікі актыўна і зацікаўлена абмяркоўваюць праект Канстытуцыі СССР. Каля пяці тысяч камуністаў і беспартыйных прынялі ўдзел у адкрытых партыйных сходах і актывах з парадкам дня «Аб праекце Канстытуцыі Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік». Гэтае ж пытанне абмяркоўвалася на прафсаюзных агульнацэхавых і ўчастковых сходах рабочых, інжынераў, служачых. Са шматтысячнага калектыву мінскіх трактарабудаўнікоў практычна кожны прымаў удзел у гэтай важнай палітычнай кампаніі. Больш за дзвесце прапаноў і заўваг было выказана на сходах. Значыцца, зацікаўлена і пільна ўчытваюцца трактаразаводцы ў радкі будучай Канстытуцыі. Абагульненне і аналіз прапаноў даюць магчымасць прасачыць, якія менавіта артыкулы праекта Асноўнага Закона выклікаюць дыскусію, якія праблемы хваляюць рабочых і інжынераў, якой хочаць пабачыць Канстытуцыю трактаразаводцы.

Вельмі шмат водгукаў выклікалі артыкулы 40 і 60 праекта.

Выразна сфармуляваны артыкул аб праве грамадзян нашай краіны на працу, уключаючы права на выбар прафесіі, — гаворыць трактарыст-буксіроўшчык экспартна-здачнага цэха Э. Кункевіч. — Сярод маіх таварышаў пэрабодзіць нямала такіх, хто карыстаецца гэтым правам з вельмі высокай годнасцю. Штодзённа перавыконваюць зменныя нормы маляр Л. Чыстапан, слесары І. Вішнеўскі Э. Клявін. З камсамольскім агенчыкам працуюць слесары Т. Талейка, А. Змушко. Аднак здароўцца яшчэ ў нас і праглы без уважлівых прычын, і брак. Усё гэта наносіць страту грамадству, шматтысячнаму калектыву трактаразаводцаў. На жаль, часам парушальнікаў дысцыпліны і бракаробаў мы толькі ўшчуваем. Патрэбны больш рашучыя меры.

Той жа думкі прытрымліваецца і фрээрзроўшчык П. Белы. «Грамадзяне, якія свядома ўхіляюцца ад выканання сваіх працоўных абавязкаў, нясуць адказнасць па закону або караюцца па закону», — уносіць ён сваё дапаўненне да адпаведнага артыкула праекта.

Дарэчы, на партыйных сходах больш чым трыццаць чалавек выказаліся за тое, каб унесці ў праект папраўкі аналагічнага зместу.

Токар механічнага цэха № 4 В. Ільіна, інжынер аддзела тэхнікі бяспекі В. Каулькін, сталевар ліцейнага цэха № 3 А. Ярмоленка, інжынер аддзела галоўнага металурга Л. Балочка — людзі розных спецыяльнасцей, рознага сацыяльнага становішча — аднадушны ў адным: ухіленне ад грамадска-карыснай працы несумяшчальна з правіламі нашага ладу жыцця.

Многія рабочыя прапаноўваюць унесці ў праект Асноўнага Закона спецыяльныя артыкулы аб формах і метадах барацьбы за дысцыпліну працы, за павышэнне яе эфектыўнасці. Вось што гаворыць электрык прэсавага корпуса М. Хоміч:

— Барацьба са стратамі рабочага часу вядзецца ў нас пастаянна, у ёй прымаюць удзел усё грамадскія арганізацыі. Прагульшчыкі, парушальнікі вытворчага рэжыму, аматары «перакураў» трымаюць адказ перад саветамі прафілактыкі, ветэранаў, настаўнікаў, перад грамадскімі бюро і аддзеламі кадраў. Сустрэаемся мы з імі і на пасяджэннях таварыскага суда. Я пяты год член таварыскага суда. Хачу сказаць, што прыкметна ўзмацніўся яго ўплыў на жыццё калектыву. Суду дадзены вялікія правы: за недысцыплінаваныя паводзіны можна аб'явіць вымову, паставіць на від, аштрафаваць. Грамадскае асуджэнне — вялікая сіла. І ўсё ж лічу, што недастаткова мы карыстаемся гэтай формай выхавання. На рабочым сходзе была выказана прапанова, каб у праекце Канстытуцыі падкрэсліць ролю таварыскіх судов як важнага сродку калектыва ўплыву на ўмацаванне працоўнай дысцыпліны.

Да ветэранаў працы далучаюць сваё слова камсамольцы і маладыя трактаразаводцы. Слесар-мадэльшчык В. Сянец прапонуе: «Нашы поспехі былі б яшчэ большыя, калі б кожны добрасумленна ставіўся да сваіх абавязкаў. На

мой погляд, артыкул 60 трэба дапоўніць так: «Грамадзянін СССР не павінен мірыцца з недахопамі на вытворчасці, а актыўна садзейнічаць іх ліквідацыі. Кожны павінен добра працаваць сам і адчуваць адказнасць за ўзрост калектыву».

Пра ўзаемаадносінны асобы і калектыву гаварылі на сходах многія рабочыя. Яны лічаць, што ўзросшую ролю калектыву як выхавальнага чалавека працы трэба засведчыць у Канстытуцыі. «Артыкул 16, дзе гутарка ідзе аб ролі калектываў працоўных і грамадскіх арганізацый у кіраўніцтве прадпрыемствамі і аб'яднаннямі, у вырашэнні пытанняў арганізацыі працы і быту, выкарыстання сродкаў, прызначаных для развіцця вытворчасці, а таксама на сацыяльна-культурныя патрэбы і матэрыяльнае за-

АСОБА І КАЛЕКТЫВ

МІНСКІЯ ТРАКТАРАЗАВОДЦЫ
АБМЯРКОЎВАЮЦЬ ПРАЕКТ
КАНСТЫТУЦЫІ СССР

ахочванне, матэаггодна дапоўніць словамі аб адказнасці членаў вытворчых калектываў за поспех агульнай справы», — прапаноўвае каваль-штампоўшчык кавальскага корпуса Л. Брылеўскі. Гэтую прапанову падтрымлівае і брыгадзёр камсамольска-маладзёжнай брыгады Л. Дземеш.

Усё, чым мы багаты, чым жывём, дае нам праца — такі лейтматыў большасці выступленняў рабочых і інжынерна-тэхнічных работнікаў у час абмеркавання палажэнняў праекта. Трактаразаводцы разумеюць, што і адпачынак, і вучоба, і развіццё навукі, і быт — усё гэта ў той або іншай ступені залежыць ад вынікаў агульнай працы. Менавіта таму і нараджаюцца такія заўвагі да праекта, як напрыклад, заўвага шліфоўшчыцы механазборачнага корпуса № 3 І. Ігнатова: «У артыкуле 23 Канстытуцыі СССР пасля фармулёўкі: «Дзяржава няўхільна ажыццяўляе курс на павышэнне ўзроўню аплаты працы, рэальных даходаў працоўных у адпаведнасці з ростам прадукцыйнасці працы» прапаноўваюць дадаць словы: «з павышэннем рэнтабельнасці вытворчасці, з палепшэннем якасці вырабляемай прадукцыі».

У выступленнях трактаразаводцаў выяўляюцца тыя праблемы і задачы, якія паставіў перад калектывам час. Штогод на Мінскі трактарны завод прыходзіць каля трох тысяч навічоў, выпускнікоў прафтэхучылішчаў і ўчарашніх школьнікаў. Не ўсе з іх адразу і лёгка прыжываюцца ў калектыве, і пытанні выхавання маладой змены хваляюць і турбуюць ветэранаў вытворчасці, кіраўнікоў калектываў, камсамольцаў. Інструктар камітэта камсамала МТЗ М. Скуцця лічыць, што характарыстыку развіцця сацыялістычнага грамадства, дадзенаю ва ўводнай частцы праекта, трэба пашырыць: «Гэта — грамадства, у якім забяспечваецца пераймальнасць пакаленняў, выхаванне моладзі на рэвалюцыйных, баявых і працоўных традыцыях Камуністычнай партыі і савецкага народа».

— Станаўленне характару падлетка ў першую чаргу залежыць ад уплыву сям'і, бацькоў, — гаворыць на сходзе інжынер завода спецыяльнага інструменту і тэхналагічнай аснасткі В. Шакаль. — Ні для кога не сакрэт, што сёння мы яшчэ сустракаем з маладымі людзьмі, якія больш выхаваны як спажывальнікі матэрыяльных каштоўнасцей, а не як іх стваральнікі. Адсутнасць у некаторых учарашніх школьнікаў высокіх маральных якасцей тлумачыцца перш за ўсё недахопамі сямейнага выхавання, неразуменнем бацькамі сваёй адказнасці перад грамадствам за выхаванне дзяцей. Таму прапаноўваю змяніць фармулёўку артыкула 66 наступным чы-

нам: «Выхаванне дзяцей у духу маральнага кодэксу будаўнікоў камуністычнага грамадства — абавязак кожнага грамадзяніна СССР».

В. Шакаль падтрымлівае інжынеры аддзела галоўнага металурга і цэнтральнай заводскай лабараторыі А. Рэйзансон і С. Швед, токар механічнага цэха № 6 В. Гапееў.

— Мне хацелася б, — гаворыць камсамалец П. Шоста, — каб у раздзеле, дзе гаворыцца аб абавязках грамадзян, была выказана і такая думка: «Грамадзянін СССР, які валодае вялікім прафесіянальным вопытам, абавязаны пастаянна клапаціцца аб маладых таварышах па працы, беражліва і настойліва выхоўваць новае пакаленне майстроў сваёй справы».

Такое ўдакладненне падтрымліваюць многія трактаразаводцы, у тым ліку і токар кавальскага корпуса, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамала, кавалер ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга М. Няверка.

Аналіз прапаноў моладзі паказвае, што юнакі і дзяўчаты не толькі спадзяюцца на дапамогу старэйшых — бацькоў, настаўнікаў, але прад'яўляюць высокую запатрабаванні і да саміх сябе. Стрыжнёўшчыца цэха № 3 В. Ганчарова лічыць, што ў артыкуле 45 павінна быць выказана такая думка: «Кожны малады грамадзянін СССР павінен вучыцца». Інжынер аддзела галоўнага зваршчыка С. Абрамовіч прапаноўвае артыкул 65-ы дапоўніць радкамі, якія б абавязвалі кожнага грамадзяніна СССР сцвярджаць у грамадскім і асабістым жыцці высокую маральную непрымырмасць да спажывецкіх настрояў, сцяжальніцтва.

Вялікая група прапаноў звязана з раздзелам праекта Асноўнага Закона, які вызначае становішча жанчыны ў савецкім грамадстве. Гэта таксама не выпадкова: на Мінскіх трактарным жанчынаў сапракца працэнтаў.

— У праекце Асноўнага Закона ўлічана права жанчын на працу і рост па рабоце, удзел у грамадска-палітычнай дзейнасці, — канстатуе начальнік лабараторыі А. Кісіцар. — Але, па-мойму, у артыкуле не знайшоў адлюстравання той факт, што дзяцей, падростаючае пакаленне выхоўвае ў асноўным маці. Лічу, што ў Канстытуцыі павінна быць дакладна вызначана высокае прадвызначэнне жанчыны-маці — выхавальніцы новага савецкага чалавека.

Брыгадзёр камсамольска-маладзёжнага калектыву механічнага цэха № 2 М. Міклушова ўдакладняе: «Прадугледзець у артыкуле 35, прысвечаным правам савецкіх жанчын, якія маюць дзяцей дашкольнага ўзросту, далейшую магчымасць скарачэння рабочага тыдня з мэтай стварэння спрыяльных умоў для іх выхавання».

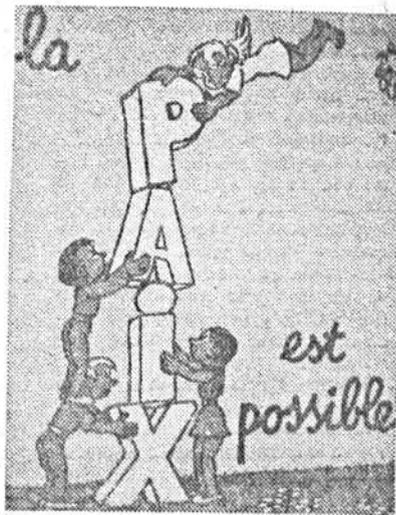
Вядома, прапановы мінскіх трактарабудаўнікоў адлюстроўваюць не толькі спецыфіку іх жыцця і работы. Цікаваць рабочых і інжынераў і іншыя палажэнні праекта Асноўнага Закона. Інжынер аддзела тэхнікі бяспекі А. Прыходчанка адзначае: «Ахова акаляючага асяроддзя — адна з актуальнейшых праблем сучаснасці. Важнае яе значэнне падкрэслена і ў праекце Канстытуцыі СССР. Раздзел 67 сцвярджае: «Грамадзянін СССР абавязаны берагчы прыроду, ахоўваць яе багаці»». Своечасова і правільная пастановка пытання! Але я лічу, што сказаць пра гэта трэба шырэй. Прапаноўваю дапоўніць артыкул наступным чынам: «Асобы, якія наносзяць шкоду прыродзе і акаляючаму асяроддзю, нясуць адказнасць перад грамадствам».

Гэтую ж думку выказвае сакратар камсамольскай арганізацыі механічнага цэха № 2 Н. Каробчанка: «У першым абзацы 67-га артыкула: «Грамадзянін СССР абавязаны берагчы прыроду, ахоўваць яе багаці» варты дадаць пасля слова «ахоўваць» наступнае: «і памянаць яе багаці»».

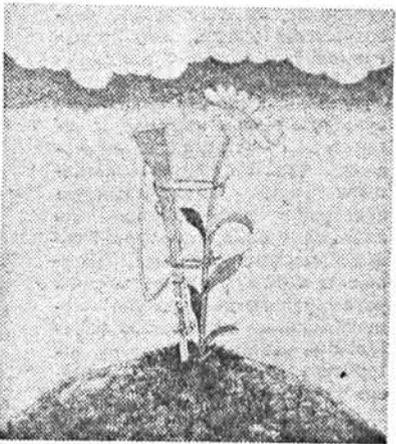
Дзiesiąткі, сотні заўваг і прапаноў выказана трактаразаводцамі ў ходзе абмеркавання праекта Канстытуцыі. Такая высокая актыўнасць рабочых, інжынераў і служачых МТЗ — яркае сведчанне ідэйнай, палітычнай, грамадзянскай сталасці членаў праслаўленага калектыву.

Людміла МАСЛЮКОВА,
супрацоўнік рэдакцыі шматтыражнай газеты «Трактор», член карэспандэнцкага паста «Ліма» на МТЗ.

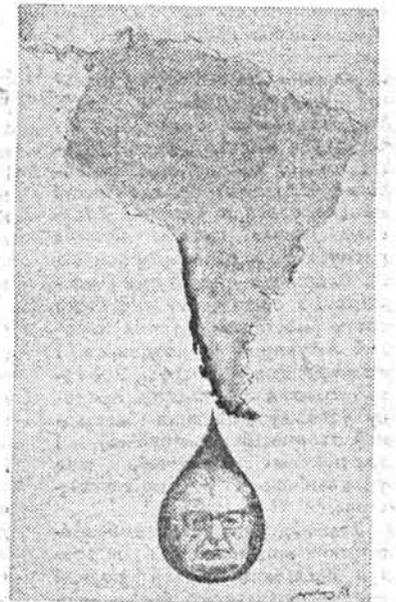
3 МІЖНАРОДНАЙ ВЫСТАЎКІ «САТЫРА У БАРАЦЬБЕ ЗА МІР»

Жан Эфель. «Мір».

Дзініч-Доры Велізар. «Без слоў».

А. Волас. «...Чылі сцянае крывёю».

Е. Клас. «Аратар».

ЛІТАРАТУРА і мастацтва народаў СССР заканамерна развіталіся і развіваюцца шляхам узаемаўзабагачэння на аснове ажыццяўлення ленинскай нацыянальнай палітыкі Камуністычнай партыі, глыбокага пралетарскага інтэрнацыяналізму, які ахоплівае ўсё наша жыццё і вядзе да збліжэння і яднання нацый, да гуманістычнай дружбы свабодных народаў нашай вялікай Радзімы. Гэтая дружба—адна з найвялікшых заваёў сацыялізму, магутная рухавая сіла савецкага грамадства, невычэрпная крыніца творчай дзейнасці працоўных усіх нацыянальнасцей СССР у імя самай высокароднай мэты — пабудовы камунізму.

Пытанне пра ўзаемаадносінны ў літаратуры і мастацтве агульначалавечага і народнага, інтэрнацыянальнага і нацыянальнага марксісцка-ленинскага эстэтыкай высветлена канчаткова—яны існуюць толькі ў дыялектычнай узаемасувязі: у народным, нацыянальным змяшчэнні інтэрнацыянальнага, агульначалавечага, як іх галоўнага, вызначальнага якасця, што праяўляецца ў змястоўнай народнай або нацыянальнай форме. І таму нацыянальна-сацыялістычную культуру нашых народаў, іх літаратуру і мастацтва, што складаюць сабой адзіную шматнацыянальную сацыялістычную культуру, далучаючыся да адзінага цэлага, культуры сацыялістычнага рэалізму, уступаючы з ёй у заканамернае ўзаемаўзабагачэнне, сваімі нацыянальнымі здабыткамі ўзабагачаюць савецкую культуру, літаратуру і мастацтва і адначасна ўзабагачаюцца самі.

За гады Савецкай улады наша сацыялістычная шматнацыянальная культура, літаратура і мастацтва дасягнулі велізарных поспехаў. Гэтак садзейнічалі і садзейнічаюць такія правяраныя жыццём эфектыўныя формы, як непасрэднае ўзаемныя кантакты пісьменнікаў і дзеячаў культуры розных народаў. Так, напрыклад, беларускія літаратары, мастакі, дзеячы тэатра і кіно, кампазітары, калектывы мастацкай самадзейнасці неаднаразова выязджалі ў Маскву, многія гарады братніх рэспублік на дэкады, фестывалі, тыдні, дні літаратуры і мастацтва. У сваю чаргу падобныя свята мастацтва братніх народаў рэгулярна праводзіліся і праводзяцца ў Беларусі. Усё гэта не можа не спрыяць працэсу ўзаемаўзабагачэння мастацкай творчасці пісьменнікаў і тэатральных дзеячаў, якія ўдзяляюць у мерапрыемствах.

Узаемадзеянне і ўзаемаўзабагачэнне нацыянальных літаратур дасягаюць сваёй поўнай раскванасці толькі ў сацыялістычным грамадстве, якое забяспечыла эканамічнае, палітычнае і нацыянальна-культурнае раўнапраўе ўсіх народаў. У Са-

вецкім Саюзе нацыянальных культур усіх народаў дасягнулі небывалага росквіту.

Выключна вялікая роля ў развіцці літаратур народаў СССР належыць Аляксею Максімавічу Горькаму. Горкі быў і застаецца вялікім другом і настаўнікам не толькі для ўсіх літаратураў Савецкага Саюза, але і для многіх прагрэсіўных замежных пісьменнікаў. Яго плённы ўплыў на развіццё шматнацыянальнай савецкай літаратуры вельмі вялікі, ён прыкметны на літаратуры кожнага народа нашай Радзімы. Яго жыватворны ўплыў на развіццё нацыянальных літаратур Краіны Саветаў у савецкую эпоху садзейнічаў іх арганічнаму яднанню ў вялікую літаратуру сацыялістычнага рэалізму, разнастайную па мастацкіх сты-

ваў народаў СССР за 1970—1976 гады на сваю родную мову пераклалі каля 150 мастацкіх кніг.

Гаворачы, такім чынам, пра пераклад як адзін са сродкаў узаемаўзабагачэння савецкіх нацыянальных літаратур, варта сказаць, што ў гэтым працэсе літаратурнага ўзаемадзеяння мае пэўнае значэнне якасць перакладу і колькасць перакладзеных лепшых твораў з адной нацыянальнай мовы на другую. Напрыклад, на рускую мову перакладзена з беларускай мовы за апошнія гады (1970—1976) 242 кнігі мастацкіх твораў, а на ўсё іншыя нацыянальныя мовы народаў СССР прыпадае 93 кнігі.

Разглядаючы беларускую савецкую літаратуру ў перакладах перш за ўсё на рускую

мову хоць бы два разы на год, бо яны — жывы, канкрэтны сродак узабагачэння беларускай савецкай літаратуры.

Яркім прыкладам росквіту нацыянальных літаратур Савецкага Саюза з'яўляюцца тыя літаратуры нашай Радзімы, якія да Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі знаходзіліся ў стане заняпаду або і зусім не існавалі, напрыклад, літаратуры Паўночнага Каўказа ці Савецкай Поўначы. Цяпер яны дасягнулі такога ўзроўню, што сваімі эстэтычнымі каштоўнасцямі ўзабагачаюць прагрэсіўную літаратуру свету.

Часопіс «Советская литература» на замежных мовах прысвяціў некалькі нумароў савецкім младапісьменным літаратурам. У шматлікіх артыкулах, якімі адгукнулася замежная прэса на выхад гэтых нумароў, падкрэслівалася адна думка: за гады Савецкай улады нацыянальнасці, што выклікалі да жыцця гэтыя літаратуры, прайшлі шлях, які ў іншых абставінах патрабаваў бы стагоддзяў. Такія пісьменнікі младапісьменных літаратур, як Айтматаў, Гамзатаў, Куліеў, Кешокаў, Кутульцінаў, Шасталаў, Данілаў, Рытхэў, высока нясуць славу ўсёй нашай літаратуры ў зарубежным свеце.

Такой «незвычайнай з'явы» гісторыя культуры яшчэ не ведала. Яна стала магчыма толькі ва ўмовах Савецкай улады, сапраўднага раўнапраўя і свабоды народаў нашай сацыялістычнай Бацькаўшчыны.

Ленинская нацыянальная палітыка Камуністычнай партыі і Савецкага Урада забяспечыла росквіт сацыялістычнай культуры, мастацтва і літаратуры ўсіх народаў СССР, з'яднаных нават непарушнай братняй дружбаю.

Росквіту сацыялістычнай культуры, мастацтва і літаратуры спрыялі і тыя змены, якія адбыліся ў развіцці творчых і творчай практыкі сацыялістычнага рэалізму. Змены гэтыя заключаліся ў тым, пісаў Б. Сучкоў, што «свердзілася і знайшла агульную падтрымку пісьменнікаў і крытыкаў ідэя метадалагічнага адзінства нашай шматнацыянальнай літаратуры. Гэтая ідэя валодзе аграмадным унутраным патэнцыялам, паколькі яна дазваляе раскрыць сапраўдныя багацці сацыялістычнага рэалізму як эстэтычнай самасвядомасці савецкага народа... Пераадолена вузкае разуменне рэалізму як мастацтва, якое грунтуецца толькі на адлюстраванні жыцця ў форме самога жыцця. Стала відавочным, што рэалізм увугле і сацыялістычны рэалізм таксама абавіраецца не толькі на вельмі важны прычыны праўдападобнасці адлюстравання, але і на розныя віды мастацкай умоўнасці, якая дазваляе завастраць вобраз, згу-

шчаць яго, надаваць яму метафарычнасць, што садзейнічае раскрыццю істотных бакоў быцця і чалавечых адносін».

Думаецца, гэта і вызначае задачы нашага літаратуразнаўства і крытыкі ў вывучэнні якасна новых заканамернасцей ва ўзаемадзеянні і ўзаемаўзабагачэнні нацыянальных літаратур. Пра гэтыя задачы літаратуразнаўства слухна гаворыцца: у самы апошні час у нашым літаратуразнаўстве вызначыўся вельмі перспектыўны напрамак — параўнальнае вывучэнне нацыянальных сацыялістычных літаратур... Дзякуючы параўнальным даследаванням мы ўжо маем адчувальныя вынікі ў асветленні складанейшай праблемы агульнага і асаблівага ў сацыялістычных літаратурах, у вырашэнні пытання аб перыядызацыі сацыялістычнага рэалізму ў сусветнай літаратуры...

Усё гэта вельмі важна пры гісторыка-параўнальным вывучэнні заканамернасцей развіцця савецкай шматнацыянальнай літаратуры. Важнай з'яўляецца таксама і праблема пераемнасці як аб'ектыўнага закона культуры і мастацтва развіцця савецкага грамадства. З гэтым цесна звязана і праблема традыцый і наватарства ў літаратурным працэсе, пытанне ўзаемаўплываў адной нацыянальнай літаратуры на другую, творчасці аднаго пісьменніка на творчасць другога. Без гэтай заканамернасці не адбываецца ўзаемаўзабагачэння ў развіцці нацыянальных літаратур. І таму марксісцка-ленинскае параўнальнае літаратуразнаўства павінна быць узната на больш высокі ўзровень, бо ў сучасны момант, як мне думаецца, яно адстае ад тых задач, якія вынікаюць з рашэння XXV з'езда КПСС, а таксама з пастановаў Цэнтральнага Камітэта нашай партыі «Аб літаратурна-мастацкай крытыцы».

Цяпер ужо, выказаў слухную думку крытык Г. Лямідзе, ніхто не будзе аспрэчваць новага характару ва ўзаемаадносіннах савецкіх нацыянальных літаратур, якія не толькі вучацца ў вялікай рускай літаратуры, але і ўзабагачаюць яе сваімі творчымі дасягненнямі, эстэтычнымі здабыткамі. Даследчык падкрэсліў: «Гэта вельмі значымая з'ява ва ўзаемаадносіннах нацыянальных літаратур — уздзеянне нярускіх літаратур на рускую — пакуль што належна не вывучана і не даследавана нашымі літаратуразнаўцамі і крытыкамі».

Пры вывучэнні складанага працэсу ўзаемадзеяння і ўзаемаўзабагачэння савецкіх нацыянальных літаратур неабходна разглядаць гэты працэс усёбакова — толькі тады наша літаратуразнаўства і крытыка выканаюць пастаўленую перад імі задачу.

Міхась ПАРЧАНКА

ШЛЯХІ І ФОРМЫ УЗАЕМАЎЗАБАГАЧЭННЯ САВЕЦКІХ ЛІТАРАТУР

лях, якія адлюстравваюць сабой непаўторны самабытны каларыт сацыялістычных нацый і народнасцей.

Вялікае значэнне ў працэсе ўзаемаўзабагачэння савецкіх нацыянальных літаратур мае ўзаемапераклад іх лепшых твораў. Пры гэтым адбываецца складаны працэс узабагачэння не толькі творчай індывідуальнасці пісьменніка, але і той нацыянальнай літаратуры, на мову якой перакладаецца твор. Пераклады «Яўгенія Анегіна» Пушкіна, «Дэман» і «Мцыры» Лермантава А. Куляшовым, а таксама яго таленавітыя пераклады «Энеіды» Катлярэўскага і «Песні аб Гаяваце» Лангфела не толькі ўзабагацілі творчую палітру народнага паэта, яго майстэрства, але і сталі здабыткам беларускай мастацкай культуры.

За апошнія гады амаль усе больш-менш значныя творы беларускай савецкай літаратуры, яе прозы, паэзіі, драматургіі, дзіцячай кнігі, перакладзены на рускую мову і выдадзены галоўным чынам у Маскве і Ленінградзе.

Многія творы беларускіх сучасных пісьменнікаў перакладзены на мовы народаў Савецкага Саюза: украінскую, літоўскую, малдаўскую, армянскую, эстонскую, кіргізскую, латышскую, таджыкскую, казахскую, азербайджанскую, туркменскую, узбекскую і іншыя.

Беларускія літаратары з мо-

мову, прыемна ўсведамляць, што наша літаратура дасягнула такога мастацкага ўзроўню, такіх набыткаў, якімі можа дзяліцца з братнімі літаратурамі, узабагачаць іх і разам з гэтым узабагачацца самой. Творы беларускай савецкай літаратуры ахвотна перакладаюцца і на многія мовы зарубажных краін, таму што беларуская савецкая літаратура выйшла на сусветную арэну, атрымала сусветнае прызнанне, што яе самабытны голас чуцен у многіх краінах свету. Гэтак садзейнічала перш за ўсё руская літаратура, руская мова, рускія савецкія пісьменнікі, якія сваімі перакладамі спрыялі і спрыяюць пашырэнню і папулярнасці яе сярод народаў свету.

Заслугоўвае высокай ацэнкі перакладчыцкая дзейнасць беларускіх пісьменнікаў, якія прыкметна актывізаваліся за апошнія 2—3 гады. Часцей сталі паўляцца пераклады лепшых твораў як з літаратур народаў СССР, так і з літаратур краін народнай дэмакратыі і прагрэсіўных пісьменнікаў свету. Гэтак перакладчыцкая актывізацыя яскрава праяўляецца ў выхадзе трох выускаў зборніка «Далягляд». Тут надрукаваны творы пісьменнікаў братніх савецкіх рэспублік, краін сацыялістычнай сядрукнасці і прагрэсіўных літаратураў свету. Лічу, што такія зборнікі павінны выдавацца не адзін,

НАРЫС ПРА ГЕНЕРАЛА КАМУНЫ

У сваёй новай кнізе «Палпечнік Каліноўскага» вядомы беларускі даследчык Геннадзь Кісялёў расказвае пра жыццё, дзейнасць і светапогляд Валерыя Урублеўскага, які аддаў сябе справе рэвалюцыйнай барацьбы за свабоду і шчасце свайго народа. Аўтар выкарыстаў багаты архіўны матэрыял, спецыяльную літаратуру—асабліва ў першай частцы, дзе гаворыцца аб удзеле Урублеўскага ў паўстанні 1863 года. Для таго, каб напісаць другую палову нарыса, ён звярнуўся да шматлікіх крыніц на замежных мовах, да эпісталаў і спадчыны Маркса, Энгельса, самога Урублеўскага.

Як вядома, чырвоны генерал Парыжскай камуны Валерый Урублеўскі—наш

зямляк: нарадзіўся ён у Жалудку (цяпер Шчучынскі раён). У 1853 годзе В. Урублеўскі скончыў Дваранскі інстытут у Вільні. Ідучы па шляху бацькі, які быў спачатку ляснічым, потым казначеем, ён вырашыў звязаць свой лёс з Пецярбургскім лясным інстытутам. Імяна тут, у Пецярбургу, адбывалася станаўленне светапогляду Урублеўскага. У час вучобы ён сябраваў з Кастусём і Віктарам Каліноўскімі, Зыгмунтам Серакоўскім, Яраславам Дамброўскім...

Г. Кісялёў пераканаўча паказвае, як складаўся рэвалюцыйна-дэмакратычны светапогляд Урублеўскага, расказвае пра паўстанне 1863 года ў Польшчы, Літве і на Беларусі, вызначае месца і ролю Урублеўскага ў ім, адзначае няўдачы ўзброенай барацьбы на Гродзеншчыне і аналізуе прычыны паражэння.

Апошнія баі, якія адбыліся ў пачатку 1864 года, ужо не маглі змяніць сум-

ны лёс паўстання. 19 студзеня пад Усцімавам атрад Урублеўскага быў разбіты, а сам чырвоны палкоўнік ледзь не апынуўся ў палоне. Яго, цяжка параненага, знайшлі і выратавалі мясцовыя жыхары, а потым пераправілі за мяжу з чужымі дакументамі.

Аўтар прасочвае эвалюцыю грамадска-палітычных поглядаў Урублеўскага ў эміграцыі. У кнізе яскрава паказана, як ён дасканала вывучаў тэорыю, ваеннай справы ў французскай вайскавай акадэміі, адчуваў блізкі надыход рэвалюцыйных падзей і актыўна рыхтаваўся да іх.

Для характарыстыкі Урублеўскага—камандзіра, генерала Парыжскай камуны—Г. Кісялёў выкарыстаў успаміны і даследаванні французскіх гісторыкаў. Пасля паражэння камуны Маркс дастаў Урублеўскаму нямецкі пашпарт, а пазней разам з Энгельсам яны маршальна і матэрыяльна падтрымлівалі нашага зямляка. Аб гэтым сведчыць іх перапіска і успаміны сучаснікаў.

Чытачы атрымалі цікавую, карысную кнігу.

Марат БАТВІНІК.

КНІГАПІС

В. ВІТКА. Чытанка-малыянка. На латышскай мове. Рыга, «Ліесма», 1977.

Юныя чытачы Латвіі атрымалі магчымасць на сваёй роднай мове прачытаць творы вядомага нашага пісьменніка, тонкага аўтара дзіцячай псіхалогіі, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР Васіля Віткі. Імант Ласманіс пераклаў адну з самых цікавых віткіўскіх кніг — «Чытанку-малыянку».

«Чытанка-малыянка» выдадзена тыражом 50 тысяч экзэмпляраў.

В. СКАЛЬСКИ.

Г. Кісялёў. Палпечнік Каліноўскага. Серыя «Школьным — аб гісторыі БССР». Мінск, «Мастацкая літаратура», 1976 г.

Алесь АДАМОВІЧУ — 50

Заўтра адбудзецца беларускаму пісьменніку Алесю Адамовічу спаўняецца 50 гадоў. З гэтай нагоды праўленне Саюза пісьменнікаў БССР накіравала юбіляру прывітанне, у якім гаворыцца:

«Дарагі Аляксандр Міхайлавіч!
Мы, Вашы сябры і таварышы па перу, сардэчна вітаем Вас, вядомага празаіка, крытыка і літаратуразнаўцу, доктара філалагічных навук, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР з п'яцідзясяцігоддзем з дня нараджэння.

Вы належыце да таго пакалення, якое ў юнацтве зведала ліхалецце вайны, прыняло ўдзел у разгроме і выгнанні з роднай зямлі нямецка-фашысцкіх акупантаў. Партызан Вялікай Айчыннай вайны, рабочы, студэнт і, нарэшце, вучоны і пісьменнік — вось галоўныя вехі Вашага жыццёвага шляху, па-свойму складанага, багатага на падзеі і старанныя творчыя пошукі.

Выступаць у друку Вы пачалі з крытычных работ, прысвечаных надзённым праблемам беларускай літаратуры, творчасці асобных пісьменнікаў. Вашы літаратуразнаўчыя і крытычныя працы «Шлях да майстэрства», «Культура творчасці», «Беларускі раман», «Маштабнасць прозы», «Гарызонты беларускай прозы» — значная з'ява ў беларускай і ўсесаюзнай крытыцы.

Многа працы Вы аддалі вывучэнню спадчыны класіка беларускай прозы Кузьмы Чорнага. Глыбока даследавалі таксама спадчыну Максіма Гарэцкага, дасканалы аналіз зрабілі творчасці І. Мележа, І. Шамякіна, Я. Брыля, І. Навуменкі, В. Быкава і іншых пісьменнікаў. У Вашых навуковых і крытычных працах уласны назіранні і абгульненні, як правіла, грунтоўна і сацыялагічна, філасофскія і эстэтычныя

высновах. Яны вызначаюцца партыйнай прынцыповасцю, страснасцю і пераканаўчасцю.

Вядомы Вы шырокаму чытачу і як таленавіты празаік. Вашы раманы «Война пад крышамі», «Сыноўля ўходзіць у бой» — грунтоўныя мастацкія палотны аб партызанскай барацьбе ў Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Вашаму перу належаць апавесці «Последний отпуск», «Асія».

Этапным Вашым творам стала «Хатынская вобласть», у якой пададзены абгульнены мастацкі вобраз ваеннай долі беларускага народа. За гэты твор Вам нададзена званне лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР.

Разам са сваімі сябрамі Я. Брылем і У. Калеснікам Вы стварылі дакументальную кнігу «Я з вогненнай вёскі...», кнігу-дакумент, сіла якой у праўдзівасці фактаў, патрыятычным пафасе, у любові да людзей і жыцця, у ілюмінацыі да фашызму.

Вашы раманы і апавесці атрымалі шырокае прызнанне не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі. Яны выдаваліся на рускай, украінскай, французскай, балгарскай, польскай, нямецкай, чэшскай, славацкай і іншых мовах.

Вы з'яўляецеся членам праўлення СП БССР, шмат сіл і энергіі аддаеце навуковай рабоце, узначальваеце сектар літаратурных узаемазвязей Інстытута літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук БССР, рыхтуеце маладыя навуковыя кадры.

Жадаем Вам, дарагі Аляксандр Міхайлавіч, новых творчых задум, здзяйсненняў, добрага здароўя, шчасця.

Рэдакцыя штодзённіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання і жадае Аляксандру Міхайлавічу моцнага здароўя, далейшага плёну ў шматграннай творчай дзейнасці.

У АБАРОНУ ЖЫЦЦЯ

Не, усё-такі рэдка, вельмі рэдка гэта з'ява ў нас — каб у адной пісьменніцкай індывідуальнасці цесна сшыліся, ды яшчэ на аднолькава значным узроўні творчых, так сказаць, кандыдзін, крытык, даследчык літаратуры і непасрэдна, практычны творца яе. І каб абедзве гэтыя формы прысутнасці пісьменніка ў літаратуры, кожная паасобку і разам, самесна, выдавалі супольны карань і грунт, адзінства і цэльнасць чалавечай асобы.

Першая літаратуразнаўчая кніга Алеся Адамовіча «Шлях да майстэрства. Станаўленне мастацкага стылю Кузьмы Чорнага» выйшла ў 1958 годзе. Першая празаічная рэч — раман «Вайна пад стрэхамі» — праз тры гады.

Зрэдку выпадала чытаць такое: у ранніх крытычных працах Адамовіча відзён празаік, бо Адамовіч і крытыку піша жыва і вобразна. Правільна, Адамовіч, крытык піша жыва, пазбягаючы і залішняй складанасці, даступнай «абраннікам», і знарочыстага спрашчэнства для «маладасведчаных».

Пра маладога Бядулю, напрыклад: «З адцаем, з болам валачэ ён крылы сваёй фантазіі па зямлі, ламае іх да крыкі, бо не можа ўзяцца ў свет рамантычных летуценняў, куды яго так цягнула, калі на зямлі, вакол яго, людское шчасце і ілючэсца вымерзаецца пляццю лыжнікамі заціркі».

Альбо вось так, у пазнейшым артыкуле пра Івана Мележа, пра той характэрны для беларускай прозы 60-х гадоў зварот да традыцыйна-эпічнасці, там, які разам з тым рухаў гэту прозу наперад, да сапраўды НАРОДНЫХ крытэрыяў праўды, добра, справядлівасці: «Гэта нагадвае моцную нанатую хвалю ля марскога берага. У ёй два адначасовыя рухі — той, які ідзе ўперад, і той, які адцягвае назад, у мора...»

Падобных месці, прыгожых, ёмістых і зусім не проціпаказаных крытыцы нават самага строгага, «дзелавога» ладу, у Адамовіча шмат. Але выводзіць з іх яго пазнейшую прозу, значыць, спрашчаныя праблему ўзаемаадносін крытыка і белетрыста ў адной мастакоўскай індывідуальнасці. Сувязь тут, па-мойму, іншая. І глыбейшая.

Алесь Адамовіч пачаў з даследавання мастацкага стылю Чорнага. Кніга «Шлях да майстэрства» пачынаецца агульнавядомым выслоўем «стыль — гэта чалавек». Стыль у яго аб'ектыўна разгорнуты і рэалізаваны прыкметамі — гэта і чалавек сярод людзей, з людзьмі. Запомнілася сказанае В. Каверыным пра Андрэя Платонава: «Для людзей, аб якіх піша Платонаў, самы факт іх існавання з'яўляецца фактам маральным».

Лепшыя артыкулы Адамовіча — пра Коласа, Чорнага, Гарэцкага, Мележа, Брыля, Быкава, Зарэцкага, — апроч іншага (навізна падыходу, істотнасць аналізу), гэтым і «ўзялі» — арыентаваным на пісьменніцкі стыль і стылем падтрыманым разуменнем жыцця як фактара велізарнай маральнай значнасці, яго ўнікальнай сур'езнасці і той адказнасці, якую барэ кожны з нас за яго развіццё і ход.

Вялікая ўдача Адамовіча, скажам, у артыкуле аб «Новай зямлі» тым, між іншым, і вызначалася, што тут павага да жывога жыцця, разуменне яго гістарычна, сацыяльна абумоўленай логікі змястоўна і пераканаўча аспрэчлівай жорсткай, глухой схеме: Міхал «усвядоміў», Міхал «зразуміў памылковасць сваіх надзей» і г. д.

Нельга прама выводзіць апавесці і раманы Адамовіча з яго літаратуразнаўчых прац. Былі, аднак, у гэтых працах некаторыя немалаважныя прыкметы, якія маглі заахвоціць — і заахвоцілі — да самастойнай мастацкай практыкі літаратара з талентам, з пластычнай памяццю на розніцы і непадобныя абліччы чалавечага свету і з неадольным намерам сказаць аб гэтым свеце нешта сваё.

Так нарадзіўся раман «Вайна пад стрэхамі» (першая частка дылогіі «Партызаны»), дзе паніжце «сваё» набыло наглядна пруюста, але актыўнай творчай волі ўзброенай аўтабіяграфічнаю формою: у аснове рамана прарыста зашыфраваная паводзінамі «староніх» герояў (Толя Корзун, маці, Ганна Міхайлаўна) гісторыя самога аўтара, які пятаціцігодковым падлеткам з рабочага пасёлка Глуша на пачатку 1943 года пайшоў у лес і там, жываючы розніцай наўна-рамантычнай ілюзіі, вырас у верніка, дысцыплінаванага байца, сапраўднага пераможца месціца.

«Вайна пад стрэхамі» — адзін са шчаслівейшых на наш чытацкім вачу пісьменніцкіх дэбютаў. Раман быў дружна прычотаў усімі і ўсім высока ацэнены, ад тагога вядомага майстра рускай савецкай прозы, пк Юрый Герман, да зусім маладых крытыкаў. Раман адпавядаў выспелай на той час гуманістычнай патрэбе літаратуры звесці шырачэсны («эпэвару ў цыркуль», як сказаў бы Маякоўскі) гарызонт агульнанароднага змагання з фашызмам да гарызонту кожнага яго удзельніка, патрэбе разабрацца і абавязкова ў абсягах самога ЖЫЦЦЯ, хай сабе і скаланутага небывалымі каталізмамі, — у ідэйных, псіхалагічных, маральных прычынах падзвігу, зробленага ўсімі і кожным. Для Адамовіча, аўтара «Вайны пад стрэхамі», вельмі важны падказаны яму ўласным вопытам «сямейны» сюжэт рамана, за якім заанамернасць шырокай грамадскай тыповасці: маці, звязаная з партызанамі, ратуе сына ў лесе, але базлівасці ў баі і жадання ратавацца за чужою спыной яна б ніколі яму не даравала...

Потым была другая частка дылогіі — «Сыны ідуць у бой». Трохі меншэка душэўнай свежасці і вострыні. Пабольшала аналітычнай зоркасці, той, што дазваляе ўследзець чалавека ў многіх ракурсах, з розных бакоў. І, галоўнае, пабольшала той турботы, якая, уласна кажучы, пштурхала прыпамінаць і ўсё прыпомінае даверчы перу і перапісу: не напішаш, «і быццам нічога, нікога і не было... Яны ж там засталіся, а цябе паслалі жыць — дзела гэтага...» (з інтэрв'ю А. Адамовіча часопісу «Літаратурное обозрение»).

Потым былі апавесці «Асія» і «Апошні адначынак» — сучаснасць, але няменша падсвечаная вайной; з большым ці меншым поспехам «развізання» жыццёвага складанасці, псіхалагічна калізіі і канфлікты.

І не перапынялася пры гэтым крытычная дзейнасць Адамовіча, чые назіранні і вывады спатрэбіліся, дарчы, усесаюзнай крытычнай думцы раней і пільней, чым нашы, яго таварышаў па рамяству і прызнанню.

Самая, бадай, характэрная асаблівасць крытычных выступленняў Адамовіча апошняга часу: узбуіўся манітаб разваг, развінулася іх «доследнае поле»,

выступіла на першы план найначай таксама часам і яго вымогамі прадиктаваная схільнасць да абгульнення і сінтэзу.

Адзін з апошніх па часе артыкулаў Адамовіча пачынаецца так: «Мне здаецца, мы знаходзім мала патрабуем ад літаратуры... Патрабаваць ад яе варта значна большага, чым ад публіцыстыкі, брашуры, газеты. Значна большага: таго, на што толькі літаратура і здатна».

Гэта істотна важны тэзіс: ад літаратуры трэба патрабаваць многага, і, вядома, у згодзе з яе магчымасцямі. Істотна, аднак, і другое: гэтыя магчымасці — не статычная катэгорыя, не раз і навечна зафіксаваная велічыня, і з гэтых магчымасцей трэба таксама патрабаваць многага. Тое, што ў адной нацыянальнай літаратуры да часу жыво як абцяганне і намёк, можа заўтра — і, вядома, у натуранальнай залежнасці ад з'яў і падзей гістарычнага свету — стаць неадвержнай мастацкай рэальнасцю з вельмі шырокім прызначэннем і адрасам.

Адамовіч даводзіць: ужо ў самых ранніх сцэнах і апавяданнях Максіма Гарэцкага, пабудаваных, як правіла, на лакальным вясковым матэрыяле, пераходна на матэрыяле роднай вёскі пісьменніка — Малой Багацькаўкі ад Марціўшчыне — адгадваецца мастак, які неўзабаве паглядзіць на беларускага селяніна адначасова і знутры яго штодзённай працы і побыту, і з боку вялікіх гуманістычных традыцый Талстога, Дастаўскага, Чэхава. Гарэцкі меўся стварыць хранікальную знапеку сялянскага, народнага жыцця беларусаў у пайцесных дачыненнях да ўсёй грамадскай гісторыі XX стагоддзя з яго войнамі і рэвалюцыямі.

Адамовіч піша: «Сёння беларус — гэта чалавек, за спыной і ў душы якога біяграфія вялікай краіны, Савецкага Саюза, біяграфія шматнацыянальнага народа, які ўсёчалавечы цяжар узяў на сябе ў гады рэвалюцыі і Айчыннай вайны... Беларусь, беларускі савецкі народ, а значыць, і беларуская літаратура, маюць што расказаць свету. Пра тое, што важна для ўсіх».

Бываюць моманты, калі сапраўднай, спелай літаратуры, літаратуры, якая глыбока ўсёдалае сваё значэнне ў лесе народа і чалавечства, не сорамна — і з неаграманай павагай, нават даверу да самой сябе — засаромецца сваёй «мастэцкасцю», свайго бясціла схопіць за руку не фігуральнае, жывое зло, захавачы наступным пакаленням у навуку чалавечы боль і пануту, зрэшты, я і чалавечую чыстыню і веліч ва ўсёй іх першаснай, трапятной «стыхійнасці». І тады літаратура моўна і моўніч, але не траціць пачуцця высокай годнасці, саступае месца фанту: гаварыць...

У 1970 — 1973 гг. Алесь Адамовіч, Янка Брыль і Уладзімір Калеснік абездзілі трыццаць пяць раёнаў рэспублікі, набывалі ў ста сарака сямі вёсках, пад час акупацыі разам са сваімі жыхарамі спаленых катані, завісалі на дзесятках кіламетраў магнітафоннай стужкі расказам тых (пераважна жанчын), хто цудам выжыў і добра запамінуў тое «нескладзімае гора» і як гэта ўсё было. І як дзёўчынка, стоячы на падаконніку пад наведзеным аўтаматам, прасіла «дзядзю» не страляць у яе і пабяжыла праспяваць яму харошую песеньку, і праспявала — і ўпала, скончаная свінцовай чаргой. І як

«забілі большага мальчыка, патам меншага на руках, патам яе — трэцюю. А з ямы яна вылезла сама. Пачуствавала, што нямнога пяску наваруху...»

Так складалася кніга «Я з вогненнай вёскі...». Не кніга — агонь і кроў, грознае і бязлітаснае абвінавачванне фашызму. Яго палітыкі каланізацыі і спусташэння славянскіх зямель. Яго ідэалогі нераўнаважнасці народаў і рас, «тэхнічна» даведзенай да канца, да той мяжы, за якую ўжо нічога, толькі мгла селектыў і душгаубак. Яго «маралі», некалі страшна сфармуляванай Фрыдрыхам Нішэ: чалавек гэта нешта такое, што павінна быць пераадолена...

Кнізе вогненнага вёска ў Алеся Адамовіча папярэднічала своеасабліва і ярка напісаная «Хатынская апавесць», дзе мастацтва ўсё ж адважылася застацца сам-насам з трагедыяй, праўда, і тут не без падтрымкі дакументаванага факта (запісаных галасы тых самых ацалелых жанчын), але ўжо з дапамогай складанага, ледзь не паэмнага вымыслу, пастаўленага ў шматступенны і шматстаўны ідэйны рад, у залежнасці ад многіх глабальных праблем, якія сёння, у наш атамы век, трывожаць сумленне і памяць народаў.

Ранейшая Адамовічава проза будавалася інакш: быт, падзея і спадарожная ёй псіхалогія, іх дакладныя часова-прычыныны сувязі. «Хатынская апавесць» — быццё ў вострых і крызісных яго сітуацыях, спалучэнне і сувязь аднойчы перажытага часу з часамі наступнымі, унутранага маналага з эпічным апавяданнем, «сцэплай» рэчавай падрабязнасці з метафарай, нават сімвалам. І думка. Першапачаткова думка. «Думка-сёні і думка-мэта, думка-гнеў, радасць, боль, крык», як гаворыць у адным месцы сам Адамовіч, разважаючы пра ілкіх беларускай прозы, пра тых, што ўжо асвоены ёю, і тых, што чакаюць яе наперадзе, у прыватнасці, пра смела разведаны Кузьмом Чорным «мелічны шлях» інтэлектуальнага рамана — «мадэлі» і «эксперыменту».

У «Хатынскай апавесці» ўсё да рэшты ўважана і сабрана эмацыянальнай думкай — перажываннем і сігналам.

Чытаеці апавесці, і ўражанне такое, быццам і ў Флэры Гайшуна, цэнтральнага героя апавесці, і ў Глашы, першага яго каханна, і ў Касача, камандзіра атрада, і ва ўсіх партызан не проста зямля пад нагамі — шар зямлі, як у славутай пятрова-водкінскай «Смерці камісара».

Уражанне гэта не адно фізічнае: памятаецца, як Флэра гоніць са спаленай вёскі ў лес выратаваную кароўку, і яна «нагнула галаву, панюхала гарызонт...» — не кароўка, а сімвал і міф, тутэйшая Рагатаў Маці-алыніха. Уражанне гэта першапачаткова духоўнае: ад таго цяжару адназначнасці за лёс планеты, які ўзялі на свае плечы і Фларыян Гайшун, і Глаша, і «вымарананы» ў фашысцкім лагеры камандзір Касач, і дзіўна пагодныя з космасам Рубан-Спіноза, і ўсе іх таварышы, беларускія партызаны...

Алесю Адамовічу споўнілася пяцьдзесят. Больш за дваццаць гадоў аддадзены савецкай літаратуры. Таленавітая проза і крытыка Адамовіча неск адрозу, без асаблівых намаганняў самкнуліся з найбольш жывымі і творчымі сіламі сучаснай літаратуры, якая сцярджае непаклісненую веру ў выхаванага новым светам свабоднага, моцнага розумам чалавека, здатнага супрацьстаяць сацыяльнаму злу, імперыялістычнай рэакцыі і ваіне.

Рыгор БЯРОЗКІН.

НА АТРЫМАННЕ ДЗЯРЖАЎНАЙ ПРЭМІІ СССР

А ПУБЛІКАВАНЫ ў 1975 годзе раман лаўрэата Ленінскай прэміі Юрыя Бондарэва «Бераг», як і іншыя яго творы, адразу ж выклікаў гарачую прыхільнасць шматлікіх чытачоў. Тлумачыцца гэта, акрамя іншага, і тым, што ў ім паспяхова ўвасоблены гуманістычныя і эстэтычныя прынцыпы самога пісьменніка, які адносіцца да пакалення, што прыйшло ў літаратуру з франтавым вопытам Вялікай Айчыннай вайны. Перамога ў маі сорока пятага стала перамогай вялікай чалавечай праўды, якую прынесла свету армія першай краіны сацыялізму. Гістарычная праўда і стала асноўным крытэрыем у творчасці І. Мележа, Ю. Бондарэва, В. Быкава, Г. Бакланова і многіх іншых пісьменнікаў, непасрэдных удзельнікаў бітвы з фашызмам.

У «Беразе» ёсць характэрны эпізод, які пралівае святло на сутнасць эстэтычнай праграмы Ю. Бондарэва. Перастрахоўшчык Гранатураў у канцы вайны

менш складанымі за тыя, з якімі ён меў справу ў гады вайны, калі камандаваў узводам артылерыі.

Пагроза маральнага абясцэньвання не выдуманая, яна ў нечым існуе рэальна. Нікіцін гэта адчувае. Аднак герой Ю. Бондарэва шукае рэсурсы ў самім чалавеку, ён не прымае фаталізму. У святле складаных праблем сучаснасці ён прыгадвае свой уласны ваенны вопыт, вопыт свайго пакалення. Аўтар стварае ў рамане сітуацыю, якую сёння крытыкі называюць крайняй, у чым таксама можна бачыць прыкметы часу, заканамернасць развіцця рэалістычных традыцый. На гэтым шляху Ю. Бондарэў не адзінока. Міжвольна ўспамінаюцца, напрыклад, падобныя моманты з рамана Я. Брыля «Птушкі і гнёзды». Яго герой Алесь Руневіч (дарэчы, таксама пісьменнік, хоць яшчэ толькі пачатковец) ва ўмовах ваеннага палону жыве думкай пра свой, умоўна кажучы, бераг скарабаў — духоўную апору асобы, і гэта яднае яго з

артылерыі. Справядлівы і чысты Княжко нават прыйшоў да катэгарычнага вываду: «Война есть война, и на войне не может быть никакой настоящей любви... а только видимость любви, пошлость, гадость...». Але падобныя меркаванні абвяргаюцца жыццём і смерцю герояў, у тым ліку і самаахварнага Княжко, які ў абліччы ашуканых гітлерызмам юнакоў і падлеткаў убачыў перш за ўсё няшчасныя дзяцей і зрабіў усё для таго, каб не дапусціць непатрэбнага кровапраліцця.

Раптоўнае збліжэнне Эмы і Нікіціна ў самым канцы вайны — гэта не толькі выпадковы парыву насустрэч адзін другому «в беспамятной отрешенности от всего», а перш за ўсё пратэст, прага маладога жыцця, перамога вялікага сэнсу непадуладнага пабочным меркам. Паззія маладосці, якая не змагла па-сапраўднаму раскрыцца ў трагічных абставінах ваеннага года, у рамане паказана яшчэ і на фоне штодзённага агульнапры-

З БАРАЦЬБЫ І ПЕРАМОГІ

больш за ўсё заклапочаны тым, каб у начальства была толькі добрая думка пра яго батарэю, а яго самога лічылі ўзорным камандзірам. Ён загадвае Нікіціну, каб той па-казённаму прыгожа напісаў бліжэй пра смерць свайго мужа — сябра-лейтэнанта Княжко: «Покрасивее напиши. Атаковали, мол, танки. Был бой насмерть, лейтенант Княжко, раненный, не ушел с поля боя; самолично подбил несколько вражеских танков и погиб у орудия. Так написать надо. Погиб, как герой. Только так. Что бы внушительнее было». Гэты загад выклікаў гарачы пратэст у Нікіціна — героя, блізкага аўтару па сваіх адносінах да жыцця: «Вранье писать?.. Красивое вранье писать о Княжке я не буду! Я напишу так, как всё произошло!».

У новым творы Ю. Бондарэў звярнуўся да цэлага комплексу праблем сучаснасці. Роман гэты палемічны. Яго аўтар кіруецца высакародным імкненнем унесці свой уклад у вырашэнне кардынальных праблем, што датычаць разумення самой сутнасці чалавеча, каштоўнасці і вартасці жыцця.

Галоўнаму герою рамана Нікіціну праз многа гадоў пасля вайны давялося стаць удзельнікам адной з дыскусій у Гамбургу. «А не думаете ли вы, господин Никитин, — спрабуе наступаць на яго Дзіцман, прыхільнік «абсалютнай» свабоды асобы і т. з. «сексуальнай рэвалюцыі», — што сам чалавек являецца ізварчэннем прыроды, не прыходзіла ли вам в голову подобное сомнение? Кто установил, что есть нормальное и ненормальное? Неужели законодательствовал бог? А он — категория нормальная? Люди? А нормальны ли они? Что есть норма? С чьей точки зрения? Если слова, определяющие священный акт любви, люди употребляют как самые грязные ругательства, не извращены ли эти люди?» Дзіцман хоча ўсіх пераканаць, што крах ідэалаў, уласцівы капіталізму, — усеагульная хвароба, пошасць, што «через несколько лет Советский Союз тоже захретит, у вас тоже исчезнет духовная жизнь: машина, квартира, загородный коттедж, холодильник станут богами, как на Западе. И вы постепенно забудете сороковые годы, войну, страдания...»

Створаная ў рамане сітуацыя пераканаўча сведчыць, што адна з адметных рыс таленту Ю. Бондарэва — грамадзянская мужнасць і паслядоўнасць. Яго герой, пісьменнік Нікіцін, пастаўлены перад праблемамі эпохі, па-свойму не

лепшымі людзьмі ўсіх нацый, у тым ліку і нямецкай.

Нікіцін яшчэ толькі пачынае наступ на філасофію абясцэньвання. У Гамбургу ён нават заявіў: мы не ведаем усёй праўды пра чалавека, што выклікала гнеўнае абурэнне яго калегі і сябра Самсонава. Аднак гэта не азначае, што Нікіцін дэзарыентаваны. Яшчэ не будучы пісьменнікам, у юначыя гады, са зброяй у руках, ён добра разбіраўся ў сістэме сапраўдных і ўяўных каштоўнасцей.

Ю. Бондарэў абраў сваім героем чалавека, які імкнецца раскрыць вялікі сэнс жыцця і не адмаўляецца ад пазнання. Нікіцін нават схільны да крайнасцей. Ён лічыць, што гістарычны шлях чалавецтва — гэта выключна шлях пазнання (гэта, між іншым, не выклікае прэччання і з боку аўтара). Нікіцін не адмаўляе ісціну, як падалося Самсонаву, ён толькі выступае супраць прымітывізму, утылітарысцкіх канцэпцый. Яго апора ў дыскусіі — перш за ўсё ўласны вопыт і вопыт пакалення, вопыт барацьбы і перамогі над фашызмам. І тут пісьменнік зноў ідзе на абстрактнае праблему.

Вайну Нікіцін пераможна закончыў на дваццаць першым годзе жыцця. Тады яму здавалася, што мірнае жыццё будзе працягам таго, даваеннага, на справе ж сталася інакш. Герой нейкі час знаходзіцца ў стане своеасаблівай настальгіі. «А наше поколение выбили, — так праз многа год назаве Нікіцін яе прычыны. — Почти всех». Фашызм, якога К. Чорны называў «вялікім злодзеем», абакраў і Нікіціна. Для Ю. Бондарэва характэрны вольныя героі, чулы да чалавечых пакат і страг. Смерць шасцігадовага сына яшчэ больш абвастрыла чуласць Нікіціна да чалавеча.

У асобных месцах раман напісаны як трагічнае асэнсаванне незваротных страт, няспраўджаных магчымасцей. «Калі чалавек, — не так даўно заўважыў Ю. Бондарэў, — траціць пачуццё адказнасці перад светам, пачуццё далучанасці да чужога болю, ён ператвараецца ў машыну з пластымасавымі дэталямі». Можна паказаць дзіўны, але яраз прыз страты ў рамане сцвярджаецца вялікая жыццёвая сіла чалавечай чысціні, ідэалу «свайго берага, шчаслівага, раздзеленага і няшчаснага...».

На першы погляд можа паказацца, што ідэал — гэта вельмі кволая сіла на вайне, дзе рашаючае слова належыць

нятага гандлю красой і маладосцю ў капіталістычным горадзе.

Спраба Мязніна пацешыць сябе трафейнымі гадзіннікамі і маркамі здаецца даволі бязгрэшнай, звычайнай забавкай ва ўмовах ваеннага часу. Аднак гэта толькі пачатак. Мязніну не хочацца ўпусціць і момант з «немачкай». На справе выходзіць, што Мязнін, як і Гранатураў, не адчувае значнасці той місіі, якая выпала на суровую долю савецкага воіна ў гады вайны: той ідэал, той «бераг», што яднае людзей у чалавецтва, у іх страчаны. На жаль, у творы не паказаны прычыны падобных страт, але затое відаць вынікі абесчалавечвання.

Выкрывальны пафас рамана пераканаўча сведчыць аб свядомай арыентацыі аўтара на вялікія традыцыі рускага рэалізму. Ю. Бондарэў не пабаяўся гаварыць пра «свинцовые мерзости» эпохі на ўвесь голас. У сувязі з гэтым маральны канфлікт Нікіціна і Мязніна, якога можна лічыць разнавіднасцю такога тыпу цыніка, як Задарожны ці Блішчынскі ў вядомых апавесцях В. Быкава, адна з найбольш распрацаваных калізій у рамане. Тут раскрываецца вымушаны сімбіёз дзвюх несумяшчальных філасофій, аднак, лагічным вынікам якога з'яўляецца выбух — стрэл Нікіціна ў цыніка з удасканаленай мімікрыяй.

Гэты ўчынак можна лічыць таксама лагічным вынікам пазнання вышэйшай сутнасці жыцця, крокам да дзеяння. У «Беразе» Ю. Бондарэва праявіліся характэрныя тэндэнцыі сучаснай прозы, яе імкненне стварыць вобраз інтэлектуальнага героя, здольнага ад асэнсавання эпохі і гісторыі перайсці да свядомай гістарычнай дзейнасці. Не кожны, відаць, чытач зможа пагадзіцца з Нікіціным, які гатоў дараваць многае ўсім, нават Мязніну: прычынай гібелі Княжко стаў труслівы і правакацыйны стрэл Мязніна.

Не ва ўсім, відаць, можна падзяліць і суровы аскетызм Княжко.

Але няма патрэбы атаясамліваць погляды пісьменніка і герояў. Героі рамана «Бераг» — не ідэальныя схемы і не рупары. Яны — жывыя прадстаўнікі маладога пакалення ўдзельнікаў вайны. Ю. Бондарэў шмат у чым па-новаму раскрыў душэўную шчодрасць і самаахварнасць моладзі ў складаных умовах ваеннага часу, ролю свайго пакалення ў барацьбе за перамогу чалавечых ідэалаў.

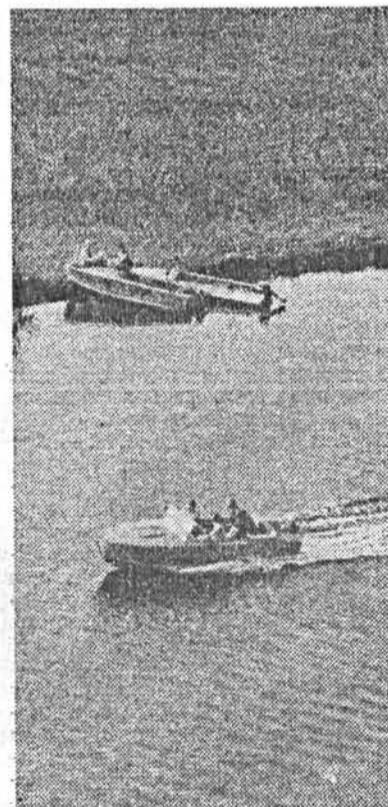
Аляксей РАГУЛЯ.

Адзінота.

Вечарэе.

На Бярэзіне.

Фота А. ГЛІНСКАГА.

«НАВУКА І ТЭХНІКА», 1978

Выходзіць аднатомнік «Беларуская данастрычніцкая драматургія». Большасць твораў, якія прадстаўлены ў кнізе, раней ці зусім не выдаваліся («Камедыя» К. Марашэўскага, «Доктар па прымусу» М. Цяцёрскага), ці сталі бібліяграфічнай рэдкасцю (п'есы К. Каванца, К. Буйло, З. Бядулі, А. Гурло і іншых). Прадстаўлена таксама данастрычніцкая драматургія Я. Купалы, Я. Коласа, М. Гарэцкага. Зборнік гэты добра дапоўняць раней выданыя кнігі «Беларуская данастрычніцкая проза» і «Беларуская данастрычніцкая паэзія».

Чарговымі тамамі папоўніцца шматтомнае выданне «Беларуская народная твор-

часць». У адзін з іх будучы ўключаны лепшыя ўзоры беларускай любоўнай песні, у другім — змешчаны найбольш поўныя і найбольш тыповыя апісанні традыцыйных вясельных абрадаў.

«Вобраз нашага сучасніка ў беларускай прозе» — так называецца даследаванне П. Дзюбайлы.

У кнізе В. Жураўлёва «Сструктура твора. Рух сюжэтная — нампазіцыйных форм» ставяцца і вырашаюцца сіладаня пытанні мастацкай творчасці.

Аітуальным праблемам развіцця сучаснай беларускай дакументалістыкі прысвечана работа А. Лысенка «Сучасны беларускі нарыс».

Упершыню на нацыянальным матэрыяле даследаецца актыўная роля нарыса ў стварэнні мастацкага летапісу сучаснасці.

Р. Юсееў склаў слоўнік «Маці гаварыла так...». У ім падаецца і тлумачыцца дыялектная і рэгіянальная лексіка, сабраная на мяжы Магілёўшчыны і Міншчыны — у Бялыніцкім раёне.

У брашуры К. Кабашнінава «Методыка збірання беларускай народнай вусна-паэтычнай творчасці» абгавораны вопыт, тэарэтычна абаснаваны асноўныя прынцыпы гэтай работы і патрабаванні да фальклорных запісаў.

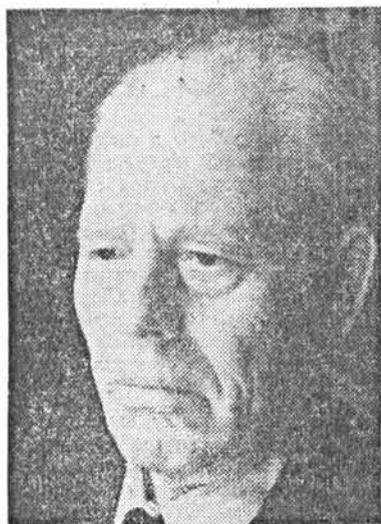
Аб умённі быць чытачом, аб тым, як узбагачае нас удумлівае, мэтанакіраванае чытанне мастацкай літаратуры, вядзецца гаворка ў брашуры В. Бечына «Свет кнігі».

«Праблемы беларускай народнай сатыры» — гэтая кніга А. Фядосіка разлічана на філолагаў, настаўнікаў, студэнтаў, а таксама ўсіх чытачоў, хто цікавіцца вуснай народнай творчасцю.

У. Конан — навуковы супрацоўнік Інстытута філасофіі і права АН БССР — доўгі час займаецца пытаннямі развіцця эстэтыкі ў Беларусі. Чытачам добра вядомы яго кнігі «Дэманратычная эстэтыка Беларусі», «Развіццё эстэтычнай думкі ў Беларусі (1917—1934 гг.)», «Адам Бабарэка» і іншыя. У новай рабоце «Ад Рэнэсанса да класіцызму. Станаўленне эстэтычнай думкі Беларусі (XVI—XVIII стст.)» разглядаецца перыяд, найменш вывучаны ў гэтым плане.

Выдаецца шэраг іншых кніг па пытаннях мовы, літаратуры і мастацтва.

Павел ПРУДНІКАЎ

Мінску

З год юначых з табою сябрую,
Ты мне радасць зямную дарыў.
Прачынаемса разам, заруем
І грывім да вячэрняй зары.

У табе мае стопы і рыфмы:
Мы адзіным жаданнем гарым.
Я душой чую пульс —
Твае рытмы.

Ты, як песня, у сэрцы маім!

●
За акном нястомная сініца
Зацягнула зноў свой «цім-цілім».
Мо таму мне сёння і не спіцца?
Ці таму, што стаў ужо старым?

Я спяваккай гэтай захапляўся
Праз усе пражытыя гады.
За сініцай казачнай ганяўся,
Думаў —
вечна буду маладым.

Зсталіся марамі ўсе мары...
На зямлі не стаў я ў поўны рост.
Хоць пражыў на свеце і нямала,
А сініцу не злавіў за хвост.

●
Як лёгка, калі ты далёка ад раю,
Ад зайздрасці чорнай і хітрых
худоў.
Я час вымяраю, сябе правяраю
За сотні пражытых, няжытых
гадоў.

Узвешваю тройчы гадзіны, мінуты
І кожнае слова кладу на далонь.
Усё правяраю, што ў цяжкіх
пакутах
У сэрцы пранёс я праз буры,
агонь.

Героі і тэмы ідуць на нараду —
Мы вырашым самі усё між сабой.
Ніколі ў жыцці не хадзіў
за парадай
Да ўладных сяброў і вяльможных
сяброў.

У дарозе

Пачынаюцца зноўку дарогі
Па прасторах мне роднай зямлі.
Прадаўжаюцца ў сэрцы трывогі
І пывуць маіх дум караблі..

За акном то дажджліва,
то снежна,
То спякота, то часам буран.
Не ад кога я тут не залежны,
Сам я —
бура
і сам —
акіяні!

І, відаць, давядзецца нямала
Мне блукаць яшчэ
ўздоўж-папярок,
Бо жыве у душы запявала,
Не патухлі пачуцці і зрок.

Беларусь

Хлапчук-мастак рукой нясмелай
Акрэсліў рэчку,
луг і гаць.

Ён,
Беларусь, твой вобраз белы
Хацеў як лепш намаляваць.

Ляглі штрыхі далёкай вёскі.
Над рэчкай сцелецца туман.
З-пад пэндзля выбеглі бярозкі
Паўз луг і гаць на першы план.

Тут, над вуголлем леснічоўкі,
Шумяць бярозкі,
а ля іх
Няма чацвёртае сяброўкі
Што з каранёў расла адных.

Глядзіць мастак на ліст свой
пробны:
Прапаў ляснік,
і не спытаць,
Ці белай фарбай, ці жалобнай
Бярозку тую маляваць?

●
Я дзякую табе,
Далёкі продак,
За светлы час,
За новую сяўбу.
Ты дужым быў.
Быў храбрым у паходах.
Ты на Нямізе
Ладзіў малацьбу.

Ты вольна жыў.
Ты сам зямлю скародзіў,
Карміцельку, яе
Не даў на глум.
Які ўжо век
Пасля цябе ўзыходзіць
Дух непакоры
З зерня тваіх дум!

Верацяно

У хаце сцішана і шэра.
Тут матчын куфар, той жа стол.
Здалося:
зараз рыпнуць дзверы,
І пасвятлее ўсё вакол.

Здалося:
вернецца вось маці,
Да грубкі стуліцца спіной —
Кўдзеляя зноў запахне ў хаце,

Закружыцца верацяно.

Яна хусцінку перавяжа,
Разгладзіць зморшчкі ля брывоў,
І будучь рукі прасці пражу,
І песня вытчацца без слоў.

Здалося ўсё...
Мне сум не здужаць.
Няма яе. Няма даўно.
Заплюшчу вочы:
кружыць,
кружыць
Вядзе на ўслон верацяно...

Ліцэнзія

Ласі прыйшлі да Лані на святанні,
Але бяда:
іх чалавек сустрэў,
Які прынёс дазвол на паляванне —
Ліцэнзію (з пчаткай) на адстрэл.
Пад капітамі снег сухі, як порах,
Лось затрубіў —
заплакаў рэхам бор.
Не ведаў лось, што дзесьці
у канторы
Падпісаны смяротны прыгавор.
Уздрыгнуў ён,
упаўшы на калені.
Дыміцца снег гарачаю крывёй...
Была ў стральца ліцэнзія
ў кішэні —
Пасведчанне аб жорсткасці сваёй.

●
Вяршыні дрэў
у залатой каронцы.
Пастой са мной.
Прыслухайся.
Замры.

Нібы гадзіннік,
цікае вунь сонца
На бранзалеце
ранішняй зары.
Цік-так! Цік-так!
Званчэюць птушак спевы.
Цік-так! Цік-так!
Гусцей чмялёў басы.

У полі ветру
лёгка павевы,
Дзе фіззарадку
робяць каласы.
Кажу я ціха жнеяру:
«Шчасліва!»
Крычу каханай:
«Да мяне бяжы,
Ды не тапчы,

Віктар ГАРДЗЕЙ

ды не бяжы праз ніву,
Хоць чуць далей, —
кіруйся па мяжы»,
Цік-так! Цік-так!
З-за лесу набягае,
Плыве вячысты,
гэты дзіўны звон,
І ў нас з табой,
сяброўка дарагая,
Яшчэ ў запасе
многа светлых дзён.
У нас жа сонца
надта маладое,
Ты верыш мне?
Прыслухайся, аднак!
Мінут шчаслівых
хопіць на абоіх.

Цік-так!
Ці так?
Цік-так!
Ці так?
Прачнуўся я.
Сон да драбніц прыпомніў.
Цяпло тваёй далоні
на шчацэ.
У сініх шыбах
залацяцца промні.
І цікае гадзіннік
на руцэ.

Сэрца

У ім, маленькай кропельцы
Сусвету,
Сабраны, як ні дзіўна, цэлы свет:
Ад боязі — за лёс усёй планеты,
І да трывог—за кволы першацвет.
Яно ў грудзях, бунтуючы,
пульсуе,
І я душой святлею за яго:
Не на мяне ж батрачыць, а працуе
Для краю майго роднага ўсяго.

КАБ СВЯТА АДЫЛОСЯ

Чым бліжэй слаўны дзень нараджэння Савецкай улады, тым большага размаху дасягае ўсенародная барацьба за паспяховае здзяйсненне дзяржаўных планаў, выкананне сацыялістычных абавязанстваў. Да рэпартаў працаўнікоў вытворчасці далучаюцца творчыя справаздачы работнікаў мастацтваў, якія зьяраюць сваю дзейнасць па перадсвяточным рытме жыцця краіны. Сапраўды вялікай і адназначнай справаздачай нашага мастацтва перад народам будзе новы канцэртна-тэатральны сезон.

* Сённяшні вечар дае пачатак чарговому сезону ў Дзяржаўным акадэмічным тэатры оперы і балета Беларускай ССР. Неўзабаве распачнуць работу рэспубліканская і Гомельская абласная філармонія, «Што—дзе—налі» — пра гэта наступныя радкі.

У ЖЫВАТВОРНЫХ КАНТАКТАХ

Даўно тэатр так актыўна не працаваў з беларускімі аўтарамі. Год 1970. На сцэне — прэм'ера оперы Ю. Семянякі «Зорка Венера». Год 1974 — прэм'ера балета Я. Глебава «Ціль Уленшпігеля». Год 1977 — «зацішка» ў нацыянальным рэпертуары абрываецца абвясчэннем прэм'еры, прысвечанай Кастрычніцкаму юбілею: опера «Джардана Бруна». З яе і пачынаецца сёлетні сезонны календар. Здаецца, зусім нядаўна мы паведамлялі аб рабоце пастаювачай групы над гэтай операй С. Карцеа. А ўжо ў той час калектыву знаёміўся з новым беларускім творам у оперным жанры — «Сіваю легенду» Д. Смольскага (павадле апавесці У. Караткевіча). Цяпер жа «Сівая легенда», гаворачы мовой кінематаграфістаў, «запусціла ў вытворчасць» (рэжысёр пастаювачкі — С. Штэйн, сцэнаграфія — Ю.Тура, дырыжор — У. Машэнскі, хормайстар — А. Кагадзееў). І яшчэ адзін беларускі спектакль пазначаны ў бліжэйшых планах тэатра: «Легенда аб Уленшпігелі». Знамянальна, што дзямі адзначалася 150-годдзе аўтара слаўтага рамана пра Ціля Уленшпігеля — Шарля дэ Кастэра. «Ціль» на сцэне — гэта трэці варыянт балета Я. Глебава. Строга кажучы, — гэта новы спектакль па істотна змененай сімфанічнай партытуры (аўтар лібрэта і балетмайстар — В. Елізар'еў, мастак — Я. Лысік, дырыжор — У. Машэнскі).

Плён жывых творчых кантактаў тэатра з беларускімі кампазітарамі — рэальна прыкмета яго сённяшняга дня. Трэба дадаць да яе, са слоў дырэктара М. Шаўчука, яшчэ і тое, што тэатр усё часцей запрашае для работы мастакоў з-за межам рэспублікі: Залатароў і Левенталь (Масква), Лысік (Львоў), Фіртэль і Шрэтар (Лейпцыг). Над намечанай пастаювачкай оперы Г. Даніцэці «Дон Паскуале» будуць працаваць ма-

лады ленынградскі рэжысёр Ю. Аляксандраў і мастак з Новаеібірска Г. Якубоўская. У спісе навінак, дарэчы, значна балет І. Стравінскага «Вясня свяшчэнная» і аднаактовае опера І. Гайдна «Аптэкар». Рэпертуарны план выгледзе напружаным нават без уліку работ на ўзнаўленню колішніх пастаювак. Такая работа набывае асаблівае значнасць, бо тэатру належыць завяршыць сезон гастролімі ў Маскве: да наступнага лета трэба падабраць дзесятак спектакляў з бягучага рэпертуару, якіх не бачыў сталічны глядач.

І калі маскоўскія гастролі называць «праграмай-максімум» у тактыцы тэатральнага кіраўніцтва, дык «праграма-мінімум» — неадкладныя справы вясенніх месяцаў. У верасні — кастрычніку па ўсіх абласнях рэспублікі пройдуць канцэрты-справаздачы нашых майстроў опернага і балетнага мастацтва. На базе тэатра збірэнца лабараторыя рэжысёраў музычных тэатраў краіны — прадаўцаў больш чым 15 калектываў. Выступленнем на мінскай сцэне пасланцоў братніх рэспублік будзе адзначаны тэатральны фестываль народаў СССР у Беларусі. Традыцыйная дэкада «Першакурсніку-77» прызначана на паўненню мінскіх ВНУ.

Маладое папаўненне атрымалі і творчыя цэхі тэатра: сёлета ў лік салістаў, артыстаў балета, хору, аркестра ўлічаны каля 20 чалавек. Лепшым пацвярджэннем таго, што ў адносінах да моладзі калектыву беларускага тэатра маюць добры вопыт, можна лічыць рашэнне калегіі Міністэрства культуры Саюза ССР правесці вясной 1979 года II Усеаюзны фестываль маладых творчых работнікаў тэатраў оперы і балета зноў у сталіцы нашай рэспублікі.

...Музыка Даргамыжскага і Мусаргскага, Вердзі і Біза, Глебава і Шчадрына будзе гучаць у гэтай зале. У звычайныя будзённыя вечары, ва ўрачыстыя вечары лістападаўскага свята, у час традыцыйнай «Беларускай музычнай восні». Сёлетні, 45-ы сезон тэатр пачынае ў незвычайна ранні для сябе тэрмін. Гэта вымагае шчырай аддачы творчых сіл і высокай культуры працы.

За стракатай квеценню афіш, якія сёння вабяць вока аматараў філарманічных канцэртаў, угадваецца ажыўлена-малюнічая карціна музычнага жыцця горада. Угадваецца, але пакуль што не адчуваецца, бо самое гэта жыццё яшчэ не пачалося: Беларускае дзяржаўнае філармонія рыхтуецца адкрыць юбілейны сезон. Юбілейны не толькі таму, што праходзіць пад знакам Кастрычніцкай даты: гэта знамянальна сам па сабе саракавы канцэртны сезон. І пачатак яго будзе як ніколі яскравы.

Нават па тых звестках, з якіх кіраўніцтва філармоніі не робіць асаблівага сакрэту, няцяжка здагадацца: рыхтуецца сюрпрыз. 20 верасня на ВДНГ у Маскве стане Днём культуры Беларускай ССР (у сталіцы выступяць Дзяржаўныя народны хор і народны аркестр імя Жыноўіча, ансамбль «Харошкі», народны хор будтрэста № 5 горада Мінска). А назаўтра па ўсёй рэспубліцы, у розных яе пунктах прагучыць магутны акорд адкрыцця філарманічнага сезона, якое будзе ў той жа час і адкрыццём другога тура Усеаюзнага агляду-конкурсу прафесіянальных калектываў, прысвечанага 60-годдзю Кастрычніка. Канцэртныя бригады наведваюць прамысловыя цэнтры, перадавыя гаспадаркі і новабудулы Беларусі. А ў сталіцы рэспублікі першы вечар музыкі правядуць Дзяржаўны сімфанічны аркестр і Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла. Па традыцыі сезон тут адкрываюць прэм'ерамі. Прагучаць два новыя беларускія творы: святочная уверцюра Д. Смольскага «Слава Кастрычніку!» і араторыя А. Мдзівані «Вольнасць» (павадле оды А. Радзішова). Грандыёзным нумарам праграмы стане выкананне бессмяротнай Дзевятай сімфоніі Бетховена, ідэя якой аб з'яднанні чалавечтва так адпавядае духу сённяшняга часу.

У наступныя дні агляду (ён прадоўжыцца да 29 верасня) выступяць Дзяржаўны ансамбль танца БССР, Мінскі камерны аркестр і тыя прафесіянальныя калектывы, што бабываюць у Маскве. Праграмы, у якіх шырока прадстаўлена творчасць беларускіх аўтараў, — У. Алоўнікава, А. Багатырова, Г. Вагнера, Л. Захлеўнага, Д. Камінскага (інш., уключаюць яшчэ некалькі музычных прэм'ер. У канцэрце аркестра імя Жыноўіча, напрыклад, слухачы пазнаюцца са «Святочнай пазмай» Я. Глебава, музычнай карцінкай Ю. Семянякі «Свята моладзі», песняй І. Лучанка на тэкст П. Броўкі «Чырвоныя кветкі».

Клапоцячыся пра ўрачыстасці адкрыцця, пра належную арганізацыю святочных канцэртаў, пра падрыхтоўку лістападаўскага фестывалю «Беларуская музычная восень», у філармоніі не забываюць і пра канцэртны будні. Паглядзіце на рэкламны шчыт, што ўстаноўлены непдалёку ад яе цэнтральнага ўваходу. Тут — даволі падрабязная інфармацыя аб бягучых справах у новым сезоне: «Абанементаў 1977-78». Трады-

цыйныя формы работы з глядачом, які тлумачыць мастацкі кіраўнік філармоніі В. Сербін, атрымліваюць сёлета новае папаўненне. Так, скажам, у канцэртах для школьнікаў побач са сталымі прафесіянальнымі выканаўцамі прымуць удзел дзіцячыя калектывы Мінска, Масквы, Ленінграда, Кіева; адбудзецца шэсць вялікіх канцэртаў-дыскусій з цыкла «Маладзёжны музычны клуб», падрыхтаваных сумесна з гаркмам камсамола і творчымі саюзамі.

Для простага пераліку цыклаў, якія пазначаны ў планах, спатрэбіцца нямала месца. І ўсё ж нельга не ўтрымацца і не назваць асобныя з іх. «Сімфанічная музыка народаў СССР»: афіша абяцае сустрэчу з майстрамі-дырыжорамі Я. Святланавым і С. Турчаком, канцэрт з твораў маладых кампазітараў Беларусі. Або «Вечары камернай музыкі»: «Музычная гасціная пушкінскага часу», «Шэкспір і музыка», «Пісьмы Бетховена»... Сярод гасцей Мінска будучы Маскоўскі камерны хор і Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла Малдаўскай ССР «Дойна», квартэт імя Камітаса і японскі дырыжор М. Іноуэ, М. Эсамбаеў і балгарскі спявак Э. Дзімітроў. Рыхтуюцца да сустрэчы з аматараў музыкі і нашы выканаўцы: аб'яднаны хор Беларускага радыё і тэлебачання і Белдзяржкансерваторыі, ансамблі «Верась», «Кантэбіле», «Песняры», скрыпач Р. Нодэль, арганіст А. Фісейскі...

Філармонія Гомельскай вобласці пачне сезон пазней: у кастрычніку. У Доме культуры будаўнікоў адбудзецца канцэрт з удзелам Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра Беларускай ССР; у гэты ж час на сцэне Мазырскага гарадскога Дома культуры выступіць камерны хор, а праз дзень камерны аркестр філармоніі дасць канцэрт для працоўных горада Жлобіна.

Інтэнсіўнае канцэртнае жыццё вакальна-інструментальнага ансамбля «Сябры». Мастацкі савет Гомельскай абласной філармоніі абмеркаваў і зацвердзіў план мерапрыемстваў па падрыхтоўцы ансамбля да ўдзелу ў III туры Усеаюзнага конкурсу савецкай песні, прысвечанага 60-годдзю Кастрычніка. Зроблена нямала для таго, каб «Сябры» прыехалі ў Маскву добра экіпіраванымі, у належнай творчай форме. Для калектыву пашыты два віды канцэртных касцюмаў, выдзелена новая апаратура. Па дамоўленасці артысты прывядуць двухтыднёвы рэпетыцыйны перыяд у сталіцы рэспублікі. Зацверджана праграма ансамбля: песні Лучанка «Родны кут» і «Чырвоныя кветкі», Храннікава — «Кожны чацвёрты», Успенскага — «Белы снег», «Сын зямлі» Пахмутавай і кампазіцыя кіраўніка «Сяброў» В. Бад'ярава «Балада аб спаленай вясцы».

Агульныя звесткі. Скупая статыстыка. За ўсім гэтым хаваецца прывабнае аблічча музычнага хараства, якое ў хуткім часе прынясе сваім шматлікім паклоннікам гадзіны хваляючых сустрэч і незабыўных уражанняў.

ПАЭЗІЯ СЦЭНІЧНАГА РУХУ

Колькі існуе відовішча як жанр мастацтва, столькі віноў і пантаміме. Бадай, рух у якасці выразнага сродка, што выяўляе ўнутраны стан чалавеча, яго душэўныя парыванні і патаемныя мары, быў папярэдням словам. Ва ўсім выпадку і сёлетні гастролі ў Беларусі Дзяржаўнага тэатра пантамімы Грузінскай ССР засведчылі яшчэ раз вялікія магчымасці гэтага мастацтва. Дарэчы, мабыць, не выпадкова, што такі тэатр створаны ў Грузіі: выдатны дзеяч савецкай сцэны К. Марджанішвілі быў адным з гарачых прыхільнікаў пантамімы і шырока выкарыстоўваў яе ў драматычных і музычных спектаклях.

Мінчане з захапленнем сустрэлі спектаклі, створаныя рэжысёрам А. Шалінашвілі з такімі адмысловымі выканаўцамі, як К. Мебуке, Р. Грыголія, Г. Гамурашвілі, І. Мебуке, Г. Лабадзе, І. Раманаў... Асабліва ўрашыла п'еса для пантамімы «Вызваліце песню», прысвечаную барацьбе чылійскіх патрыётаў супраць фашысцкай хунты. Прыдатнай для «пералладу» на мову гэтага тэатра аказалася і «Элентра» Эўрыпіда; цікавыя знаходкі і адкрыцці падарыў калектыву глядачам і спектаклем «Смерць мушкетэра» па сцэнарыі В. Гогаляшвілі.

Смелая рэжысура, самаахварныя выканаўцы, малюнічая музыка і сапраўдная паэзія руху! Такое ўражанне пакінулі артысты з Тбілісі ва ўсіх, хто паглядзеў іх спектаклі.

На здымках: сцэна з прадстаўлення «Вызваліце песню» і артыстка Кіра Мебуке ў ролі Элентры ў трагедыі павадле Эўрыпіда.

Фота І. АВРАЎЦА.

КРОК, ХАДА, ПОСТУП

Народнаму артысту СССР
Леаніду РАХЛЕНКУ — 70

Мабыць, і сам Леанід Рыгоравіч трохі здзівіцца, калі я скажу, што і дагэтуль памятаю яго выступленне ў спектаклі, аб якім, здаецца, ніхто з гісторыкаў трупы купалаўцаў і не прыгадвае. Гэта была камедыя. Назва — «Як яе завуць». Аўтар — Мікалай Адуеў. Штосьці вясе́лае, як заўсёды ў гэтага вядомага лібрэтыста аперэты, з рознымі пацешнымі кві пра кво, і на сцэне тагачаснага БДТ-1 атрымаўся такі забаўны спектакль-відовішча! Больш за ўсё запамніўся Л. Рахленка. Ён іграў французскага інжынера Рэнэ Пардэ Су, які прыехаў у нашу краіну з недаверам да большавікоў і да ўсяго, што яны робяць у былой Расійскай імперыі. Наступова яму адкрываюцца веліч і характавы тых сацыяльных пераўтварэнняў, якія і ў духоўным свеце чалавека штосьці пераіначаюць. Французам герой Л. Рахленкі, як кажуць, быў ад галавы да пяты з хуткасцю малацікі пытаўся, адказваў, здзіўляўся, захапляўся, воль зараз гатовы быў заплакаць, потым рагатаў, быў «гжэчны», галантны, па-еўрапейску імпазантны і раскаваны... Адным словам, феерверк акцёрскай вынаходлівасці, рухавасці, маляўнічасці! І — псіхалагічная праўда. Яго інжынер спакаяла маральна як бы «пераходзіў» на бок большавікоў, прымаў іх праўду як вялікую гістарычную неабходнасць і справядлівасць.

Сказаць, што п'еса М. Адуева была шэдэўрам — не магу і цяпер. Больш таго, і тады, і сёння ўпэўнены: толькі бляск акцёрскай ігры з імправізацыйнай свабодай можа надаць відовішчу, зробленаму паводле такога драматургічнага матэрыялу, пэўную вартасць. Мы ў апошнім гады чамусьці пазбягаем гаварыць аб гэтым, але тым і вялікае мастацтва акцёра, што ён здатны ў «зорную гадзіну», як жартуюць у закулісным свеце, сыграць тэкст тэлефонага даведніка і кнігі кухара. Колькі мы бачылі (на жаль, і дасюль, бывае, бачым!) п'ес, дзе з нікчэмнага па літаратурных якасцях тэсту артысты таго ж купалаўскага тэатра здабывалі фарбы для сакавітага і непаўторна арыгінальнага жыцця ў вобразе! «Як яе завуць» — з такіх прыкладаў. Магчыма, з гэтай прычыны Л. Рахленка і дазволіў сабе такую гастралёрска-прэм'ерную ігру. Ён адкрыта «саліраваў» на сцэне. І твор набыў «не тое» гучанне, якое меў на ўвазе аўтар п'есы. Гісторыя вызвалення заходняга чалавека ад забабонаў, гісторыя прасвятлення чалавечай душы — воль што сыграў так натхнёна і віртуозна Л. Рахленка.

Часцей гэты артыст, на маю думку, свядома пазбя-

гае «саліраваць». Прыгадваю, якім акрэсленым быў яго герой спектакля «Канец дружбы», з яго персанажы ў камедыях К. Крапівы «Хто смеяцца апошнім» і «Брама неўміручасці» — гэта ж па-мастацку завершаны тыпы. І ўсё ж ні Карнейчык, ні Гарлахвацкі, ні Іван Кірылавіч Змітрук, прыцягваючы нашу ўвагу, не «заміналі» іншым персанажам у такой ступені, як гэта было з пазваным мною французам.

Ён вельмі ансамблевы артыст. Скажыце яму штосьці, запытайце, папрасіце парады — і ён адкажа, па-акцёрску дакладна падхапіўшы інтанацыю, эмацыянальны напад, інтэлектуальную глыбіню партнёра. Адсюль і суладдзе, з якім ён выступаў і выступае з адмысловымі майстрамі, з такімі зоркамі першай велічыні нашай сцэны, як У. Крыловіч і Л. Ржэцкай, М. Зораў і І. Ждановіч, У. Уладзімірскі і Р. Кашэльнікава, Г. Глебаў і С. Станюта, Б. Платонаў і Г. Макарава... І гэтая гадоўнасць, маючы галоўную або адну з галоўных роляў, стаць упораў з партнёрам, — якасць па-творчы смеля, Яна мне асабіста вельмі імпаануе. Бо тым і слаўны наш купалаўскі тэатр, што ў лепшых яго спектаклях мы чуюм поліфанію, бачым сапраўднае суладдзе і ўзаемаразумеенне, якое можна параўнаць яшчэ толькі з адной з'явай у сцэнічным мастацтве — з мхатаўскай культурай акцёрскай творчасці.

Я здаўна ведаў, што Леанід Рахленка стане такім артыстам. Калі ён вучыўся ў Ленінградзе, мы, скульптары і мастакі, запрашалі яго ў якасці натуршчыка. Юнак ладны, спартыўна гарманічны, прыгожы... Усё гэта было. Адчувалася, што малады чалавек рытуецца стаць артыстам, усведамляючы неабходнасць выдатнай фізічнай падрыхтоўкі. І з ім было цікава гутарыць. Пра тое, што было побач, пра выяўленчае мастацтва, пра асаблівасці скульптурнага партрэта, пра псіхалагічную праўду і праўду фатаграфічную. І пра вялікі свет, што шумеў па-за сценамі яго інстытута сцэнічнага мастацтва і папрыхілых майстэрняў. Там — Ленінград. І Леанід Рахленка прагна ўбіраў уражанні ад гэтага непаўторнага горада. Ён прыходзіў то задумены, то ўзрушаны, то з нейкім пытаннем. Штодзённая праца душы сведчыла аб працэсе ўзбагачэння гэтай таленавітай натуры. «Будзе артыстам!» — так гаварылі пасля сустрэчы з ім усе мае калегі. Я ганарыўся: мой зямляк, з Беларусі.

Інтэлектуальная дапытлівасць, відаць, была заўважана ў маладым артысце БДТ-1 і такім пільным педагогам, як Е. Міровіч.

Ён і даў магчымасць Л. Рахленку паспрабаваць свае сілы на рэжысёрскай ніве, аразумеўшы, што ён ужо варты быць партнёрам таленавіцейшых У. Крыловіча, К. Міронавай, Л. Ржэцкай, У. Уладзімірскага, што ён адчувае стыль і манеру сцэнічнага асэнсавання жыцця гэтым кангламератам акцёраў, спасціг прыроду стварэння нацыянальных традыцый з сучаснасцю. І Еўсеічэй Афінагенавіч даручае яму рэжысуру. Калі акцёрскае мастацтва — гэта пераважна сінтэз уражанняў і роздуму акцёра пра вобраз з уласнымі жыццёвымі назіраннямі і ўражаннямі, дык рэжысура — гэта спачатку падрабязны аналіз, а потым намаганні злучыць і аб'яднаць творчыя сілы ўсіх выканаўцаў у маналіт самабытнага сцэнічнага відовішча. І гэта ўмее рабіць Л. Рахленка. На яго творчым рахунку — прэм'еры арыгінальных твораў К. Крапівы, А. Кучара, А. Маўзона, Я. Рамановіча, З. Бядулі, яму адрасавалі бандэролі з новымі драмамі і камедыямі А. Карняйчук з Кіева, ён быў першым на беларускай сцэне інтэрпрэтарам маляўскага «Скупіпога» і «Фландры» В. Садру, аўтарам рэжысёрскай задумы своеасаблівай галерэі спектакляў па п'есах К. Астроўскага... Каб не зацягваць размову аб глыбінні і самастойнасці Л. Рахленкі ў рэжысёрскім працятанні старонак драматургіі і аб яго тонкім умелі працаваць з акцёрам, спашлюся толькі на «Пані міністэрску» Б. Нушыча, дзе папулярная

Л. Рахленка ў ролі Ніла Стратоныча Дудукіна («Безвіны вінаватыя»).

і ўсімі любімая В. Пола з такім бляскам раскрыла зусім нечаканыя грані свайго таленту!

Ад сатырычна-гратэскай фігуры накітаў Гарлахвацкага або Круціцкага ў «На ўсякага мудраца хапае прастаты» і да трагедыіных глыбін хоць бы Сыраварава са спектакля «У мяцеліцу» Л. Ляонва — які шырокі дыяпазон акцёрскага таленту! А горкаўскі Бубнаў, а Старац з купалаўскага «Раскіданага гнязда»!.. Якая тыповасць у абмалёўцы сатрапа Курлова («Шчасце паэта» В. Віткі)! І заўсёды ён нейкі адметны. Нібы і не надта змяняецца вонкавы выгляд, а ўнутранае пераўвасабленне — здзіўляючае, дзівоснае, майстэрскае. Ён не «выпадае» з ансамбля — ні знярок, ні выпадкова. У яго герояў ёсць «звышзадача», аб якой мы ведаем ад К. С. Станіслаўскага як аб цудоўнай сіле, што вядзе выканаўцу па дыялектычных пучывінах лагічнага жыцця ў вобразе. Яму верыш. Бо і ў люстры сцэны, і праз яе павелічальнае шкло бачыш чалавека, чья сутнасць вывучана і па-мастацку растлумачана артыстам-грамадзянінам, свядомым даследчыкам жыцця.

Дзякуй Вам за ўсё гэта, Леанід Рыгоравіч, ад усіх прыхільнікаў і сталых наведвальнікаў тэатра імя Янкі Купалы! Ваш юбілей — нагода нам сказаць, а Вам выслухаць словы шчырай пашаны да Вас.

Заір АЗГУР,
народны мастак СССР.

Невядомал (заслужаная артыстка БССР — М. Захаравіч) і Грыб (Л. Рахленка) у сцэне з «Безыменнай зоркі» М. Себасцяна.

У РОЗНЫЯ ГАДЫ,
У РОЗНЫХ
СПЕКТАКЛЯХ...

— Ад данлада і яго якасці залежыць ваш лёс у першую чаргу, — папярэджае Гарлахвацкі (Л. Рахленка) Тулгу (Г. Глебаў).

Сцэна з «Брамы неўміручасці». У цэнтры — Л. Рахленка ў ролі Змітрука.

Сцяпан Сыравараў (Л. Рахленка) і Нацярына (заслужаная артыстка БССР А. Рыкovich) у спектаклі «У мяцеліцу».

— Ну, досыць! Гэта — пашнівіль... Каму прыёмна? — абурэцца генерал Круціцкі (Л. Рахленка) разам з Турусінай (народная артыстка БССР Л. Ржэцкая) у спектаклі «На ўсякага мудраца хапае прастаты».

КОЛЬКІ БЫЛО дыспутаў на тэму «Кіно заб'е тэатр», «Тэлебачанне заб'е кіно» і г. д. Пакуль што, як вядома, ніхто нікога не заб'е. Усе тры віды мастацтва цудоўна ўжываюцца адзін з адным. Нягледзячы на багацце ўсё новых і новых мадэлей тэлевізараў — каляровых і чорна-белых, з кожным годам усё больш цяжка дастаць білеты ў тэатр. Фільмы Маскоўскага кінафестывалю, паказ якіх, дарэчы, не так даўно закончыўся ў Мінску, прадэманстраваў велізарную цікавасць да кіно. Праблема «лішняга білетка» становіцца ўсё больш вострай. Таму і вырастаюць усюды новыя кінатэатры.

Што такое сучасны кінатэатр? Гэта не толькі самыя сучасныя фільмы-супергіганты. Гэта і ультрасучасная архітэктура, і выдатныя інтэр'еры, і камфартабельныя кіназалы, і ўтульныя кафэ, і складаная кінаапаратура. Але, думасца, не толькі дзеля гэтага ідзе гледач у кіно. Кіно заўсёды было і застаецца адным з цэнтраў чалавечых сувязей. Нават просты прагляд кінафільма ператвараецца ў масавы акт суперажывання. Але сучасны кінатэатр, безумоўна, ужо не можа абмежавацца адным толькі паказам кінафільмаў. Ён павінен стаць нечым большым, чым проста «кіношай». Магчыма, кінатэатру, які некалі выйшаў са сцен клуба, суджана зноў стаць клубам — ужо на больш высокім узроўні. Гэта, зразумела, не проста. Для таго, каб дэдацца, што робіцца цяпер у гэтай галіне, мы рашылі бліжэй пазнаёміцца з работай аднаго са сталічных кінатэатраў. Выбар паў на «Вільнюс» — самы малады ў сталіцы нашай рэспублікі: ён адкрыўся ў 1976 годзе.

У кабінце дырэктара В. Палтаўца, у прысутнасці яго намесніка В. Бяхмецьвай — адказнай за ідэалагічную работу — у нас і адбылася размова аб рабоце калектыву. Клопатаў у Віталі Рыгоравіча шмат. Па-першае — пяцьдзесят чалавек падначаленых. Што, шмат? — пытаецца Палтаўца. — Наадварот, людзей не хапае — білетэраў, напрыклад. Усе пяцьдзесят чалавек знаходзяцца, што называецца, пры справе — і цэлы штат прыбіральных (іх 13), і кінамеханікі, і касіры, і білетэры, і адміністратар, і апэратары пульты, і электрык. Есць нават свае слесар і цяляр. Усе працуюць з цюпай нагрузкай. Мешч, чым за год у кінатэатры набывала звыч мільёна гледачоў. (Надаўна адміністрацыя ўрачыста сустрача сваё мільёнага гледача).

Вялікі кінатэатр — гэта цэлае прадпрыемства з дакладным, наладжаным

рытмам работы. Толькі гэтая работа часцей за ўсё гледачу не бачна. Ды так і трэба. Горш, калі глядач бачыць патоўпы ў касах і ля ўваходу ў фас, калі ён сутыкаецца з грубасцю білетэраў, калі пачынае задыхацца з-за дрэннай вентыляцыі, калі ў час сеанса бясконца ўспыхвае святло ў зале — нешта там не ладуецца ў апаратнай, калі навокал брудна, нячэрна, калі аказваецца, што на тваім месцы ўжо пехта сядзіць, а дзяжурных па зале няма. На шчасце, усё гэта для «Вільнюса» зусім не тыпова. Вось толькі дзяжурных па зале сапраў-

КІНАТЭАТР — КЛУБ?

ды няма — не хапае людзей. І чэргі ў касах бываюць. Але тут ужо, зразумела, справа залежыць не столькі ад касіраў, колькі ад папулярнасці фільмаў.

Калі зрабіць элементарны падлік, то атрымаецца, што гледачы правялі тут як мінімум 2 мільёны чалавека-гадзін. Пагадзіцеся, гэта зусім не мала. А калі сабраць усе гэтыя «чалавека-гадзіны» па ўсіх кінатэатрах Мінска, то... Нядрэнны ўклад у вырашэнне такой надзённай праблемы, як праблема адпачынку, ці не праўда?

Безумоўна, галоўным у рабоце кінатэатра заўсёды быў і будзе паказ фільмаў.

Пры кінатэатры ёсць і кіналекторы — выпрабаваная форма работы. Дзякуючы ёй кінатэатр звязаны шматлікімі піямі з рознымі арганізацыямі горада. Гэта і таварыства «Веды» (кіналекторый «Бюром з камуністаў прыклад»), і пракуратура («Закон — твой сябар»), і ДАГ УСС («Зялёны агеньчык»), і райваенкамат («Будучы воін»), і нават станцыя юнатаў («Природа і мы»). Перад паказам фільмаў часта выступаюць прафесійнасьпінныя лектары. Вылікую цікавасць выклікала, напрыклад, выступленне пракурора Першамайскага раёна г. Мінска. Дарэчы, кінатэатр «Вільнюс» надаўна быў удастоены граматы за лепшую прапаганду прававых ведаў сярод насельніцтва.

Тое, што кінатэатр не абмяжоўваецца адным толькі паказам фільмаў, — вельмі важна. Вось мы гаварылі аб 2 мільёнах чалавека-гадзін. Але ж глядач праходзіць час у кіно не толькі, калі ідзе сеанс. Ён заўсёды прыходзіць «з за-

пасам», загадзя. Часам — задоўга да пачатку фільма. Чым заняць у гэты час гледача? Праблема не такая простая, як здаецца. Тут важна, каб кінатэатры пераймалі адзін у аднаго вопыт. Адзін кінатэатр вядомы тым, што ў ім выступаюць эстрадныя артысты, другі — ігральнымі аўтаматамі, трэці — цікавымі выстаўкамі. Але няма, здаецца, ніводнага, дзе было б усё гэта разам. Праўда. Не ўсякі вопыт варта пераймаць. Напрыклад, як нам здаецца, у іншых кінатэатрах з'яўляюць гучнай

музыкай, якая гучыць штодзень без перапынку. А вось выстаўкі — гэта, вядома, тое, што трэба.

Дарэчы, пра выстаўкі. У «Вільнюсе» наладжваннем іх займаецца дырэктар. Для гэтага ён падтрымлівае сувязі з Мастацкім фондам БССР і з АДН, якія пастаўляюць здымкі для фотавыставак. Як паказаў вопыт, выстаўкі выклікаюць немалую цікавасць у гледачоў. Удаўлімі можна назваць такія, як «Курлоўскі расстрэл», «Эканамічны сувязі БССР». Цяпер адкрылася экспазіцыя на тэму «Помнікі рэвалюцыі ў Беларусі».

Вядома, выстаўкі маглі б быць больш цікавымі, калі б імі займаўся метадыст або мастацтвазнаўца. Але тут ужо праблема не аднаго «Вільнюса». І ў іншых кінатэатрах няма падобных спецыялістаў. А калі ж ставіць пытанне аб ператварэнні кінатэатраў у папулярныя клубы, патрэбны перш за ўсё спецыялісты. Дарэчы, чаму б не прыцягнуць для гэтай мэты выпускнікоў Мінскага інстытута культуры?

У нас у Мінску, на жаль, няма клубаў у цяперашнім разуменні гэтага слова — такіх, скажам, як у Прыбалтыцы, у Ленінградзе, у Новасібірску, — дзе наведвальнікі аб'ядноўваюцца па інтарэсах або па ўзроставай прыкмеце. Дык, можа, кінатэатрам суджана стаць менавіта такімі клубамі? Тым больш, ва ўмовах, калі на адзін велізарны рэгіён, які аб'ядноўвае некалькі мікрараёнаў — напрыклад, Зялёны Луг, Усход-1, Усход-2 і г. д., прыпадае ўсяго адзін культурны цэнтр. І цэнтр гэты — кінатэатр... Ператварыць кінатэатр у папулярны клуб — справа,

вядома, цяжка, але, думасца, ажыццявімая. А пачынаць трэба... з назваў. Дзіўна, што ў кінатэатры, які посьці імя сталіцы Братняй рэспублікі, няма амаль нічога (акрамя, вядома, цудоўнага пано З. Літвінай і С. Катковай), што мела б адносіны да літоўскага народа, да яго жыцця і гісторыі, да яго мастацтва. Не гаворачы ўжо аб тым, што кінатэатру проста неабходна, відаць, пастаянная экспазіцыя, прысвечаная Літоўскай ССР. Усе мы ведаем, што дзве нашы рэспублікі — даўнія сяброўкі-саперніцы ва ўсеагульным сацыялістычным саборніцтве. Дык чаму б кінатэатру не паказаць ход гэтага саборніцтва? Чаму б, нарэшце, самому не ўключыцца ў яго — не ўстанавіць дзелавыя кантакты, з якімі-небудзь кінатэатрам Вільнюса?

Поле творчай дзейнасці неабсяжнае і, можна сказаць, цаліснае. У іншых кінатэатрах, у гэтым сэнсе, — яшчэ горш. Перайменавалі, напрыклад, кінатэатр «Маяк» у гонар Дзён культуры Украінскай ССР у Беларусі ў «Кіеў». А што пасля гэтага змянілася? І зусім ужо крыўдна бачыць падпіс «Беларусь» на кінатэатры, які, як бы гэта было мякка сказаць, мала адпавядае сваім знешнім выглядом архітэктурным, мастацкім традыцыям рэспублікі.

Але мы крыху адхіліліся. Вернемся ў наш кінатэатр. Як было б здорава, калі б «Вільнюс» стаў сапраўдным клубам беларуска-літоўскай дружбы. Каб там можна было паглядзець новыя літоўскія фільмы і фільмы пра Літву, пабываць на выстаўцы літоўскіх мастакоў, сустрацца з дзеячамі літоўскай навукі і культуры, з артыстамі, з самадзейнымі ансамблямі. Далей — больш: няхай бы дзверы кінатэатра былі расчынены з раніцы да вечара, і тыя, хто не трапіў на сеанс, знаходзілі б заняткаў па душы. І няхай бы такі кінатэатр быў не адзіны.

Напрамкі ў кінатэатраў могуць быць самыя розныя — ад клуба аматараў «рэтра» і да ваенна-патрыятычных і навукова-папулярных. Усё гэта, вядома, пакуль з галіны летучанняў. Але чаму б часам і не памарыць? Асабліва работнікам кінатэатра, які такі малады. У яго ўсё наперадзе. Але ўжо ў мінулым годзе калектыв кінатэатра «Вільнюс» заняў прызавае месца ў саборніцтве кінатэатраў Мінска. Дык наждаем работнікам «Вільнюса» новых поспехаў у працы і папулярнасці ў гледачоў. У канчатковым вышкі — што можа быць больш галоўным для кінатэатра?

В. ВАЛЯНЦІНАУ.

«ЯК ЗЯЗЮЛЯ КУЕ...»

Усходняе Палессе. Зялёная вёска. Іду шырокай прамой вуліцай. Цяпляна. Сена састагавалі, жніво яшчэ не пачыналася. Пад дрэвам, ля плоту, на лавачцы заўважаю купку жанчын у народных нацыюмах. Ярыя вышыўкі гладзю: глады, кветкі, лісточкі. Кабаты. Белыя фартухі. Спадніцы з гарызантальнымі рознакаляровымі стужкамі.

Гэта ж сёння нідзеля. І жанчыны адпачываюць, вядуць бяседа. Я ладкуюся побач з магнітафонам і стараюся патрапіць у іх размову.

— Тут царква старая, драўляная, харошая. У ёй немцы спалілі нешта 300 душ. І вёска згарэла, уся ўся, нават берэжыя не было, нідзе нічога — чыста, гата.

— Хаты вялікія ў вас танія...

— Але ж, — ківаюць жанчыны, а гавораць пра сваё. — Паблі іх немцы. Па вясеннаццаць, па дваццаць гадоў было нам. У царкву забралі ўсіх ды паблі. Адзін хлопчык уцёк. Была гэта яма пад бульбу, ён у яму ўпаў, саломка лыжэ там была, той саломкай накрыўся, так і застаўся. То мой брат стрыечны, а тых усіх паблі. А бацьку гэтага хлопчыка на фронце забілі, а маці тут забілі, і ён застаўся сам адзін...

— Я па-ішаму гляджу на гэтыя зрэбленыя шоунам, арнаменты. У іх — столькі жыцця! Яны ўзніклі — быццам наперакор жахам. Яны выклік змрок — ярыя, прыгожыя.

— Я сцяны хаты, асветленай сонцам, я наладзіў часовы фотапавільён. І мне ілюсуць ручнікі, «рамкі», сарочкі, шырмы, навалачкі. Вышыўкі прыжам — мала. У асноўным — гладзь. Асіметрычныя букеты. Ва ўсіх перад дамамі, ад вуліцы — гародчыні, там таксама ярыя кветкі, але гэтыя, на тканінах, пераўзшылі іх. Гэта і ёсць тое адметнае, што называецца ўжо мастацтвам. Фармальна можна адзначыць, што ў вышыўках тут амаль няма ракурсаў, усё разгорнута як мага больш наглядна. Замест паўтону, чым славіцца натура, майстрыцы стварылі прыгожыя каляровыя рады — адзін колер быццам уваходзіць у другі вострымі стрэлачкамі — прамежчыкамі. Кампазіцыю яны будуюць цэнтрычна...

Зацяганы мастацтвазнаўчыя словы бяспільна перадаць тое адметнае, што выклікаюць у душы гэтыя ручнікі, сарочкі. Я трымаю ў руках ручнікі. З цяжкага халаднаватага палатна. З рознакаляровай наштоўнай эмаллю. Калі мы можам сёння назваць нешта вечным, дык гэта, магчыма, красу гэтага ручніка.

У апошнія гады наша жыццё пабегла асабліва імкліва. Машыны, фільмы, кнігі... Не паспеем прывычыцца да нечага, як з'яўляецца новае. Новыя рэчы ў наш дом прыходзяць на час. Ва ўсіх гэтых рэчах страцілася адчуванне проста матэрыяльнасці. Людзі ў апошні час пачалі набываць рэчы дарагія — дыяны, бліскучыя гарнітуры, «каралеўскі» фарфор, залатыя пярсцёнкі. Ды, седзячы ў дарагім крэсле, ля электрычнага наміна, у

якім шугаюць штучныя язькі польмя, трымаючы ў руках ніжнюю па мастацтву за 15 рублёў, мы ніяк не можам пазбавіцца ад трысоннага адчування іх часовасці...

А там, на Палессе, гэтае паучцё вечнасці існуе. Рэчы, які і пазіма быць, маюць належную вагу. Так, гэты ручнік, вытканы мудрагелістым перапляценнем ніткаў, як тэцця толькі залатая парча, набывае важнасць, прахалоду і прыгажосць сапраўднай залатой парчы.

— Колісь было... — гэта гаворыць пажылая гаспадыня, якая варыць нам бульбу. — За худобу ды пагнаў. Салодка спіцца, а бацька будзіць: гані нароўну пасіць. Шчы і сонейка не прарэзалася. А як запло жанчына ў лесе ці на полі, — яна гаворыць праніклівым голасам, — кінош усё, стаіш, слухаш... Так — як зязюля куе.

Цяжка, амаль немагчыма перадаць, як яна гаворыць гэта — «як зязюля куе».

— А навошта далёка гаварыць, — уклінаецца да голас больш малады, энергійны. — Ваш брат пойдзе на секажыць ды як зайграе на дудцы! Любога танца зайграе, любо бо песню заспявае.

— О-о-о... — гэта зноў замілаваны голас гаспадыні, — так хораша грае. Каб вы толькі чулі! Так ладна, так ладна. Раніцоў нароў выганялі...

Не, на гэтых ручніках — не наштоўныя эмалі. На іх — сама любоў. Любоў, перакладзеная на колер. Ігра жалейкі на дошчэтку, калі «сонейка» не прарэ-

залася. Дзіўная песня за лесам, нібы «зязюля куе», ранішня трава ў росах... Гэтыя бабулькі нават не заўважваюць, што гавораць паэтычнымі трыпамі!

Размова льецца і льецца. Я пераварочваю стужку з аднаго боку на другі, слухаю, забываю запісваць і зноў слухаю, як гэта — «не прарэзалася сонейка».

— А цяпер дзятчаты вышываюць? — гэта маё пытанне.

— Вышываюць! Ды яшчэ як вышываюць! Яна ж пойдзе замуж, дык павесіць дваццаць, а можа, і трыццаць ручнікоў.

— Дзе павесіць?

— У сваярэхі, на сценку. А як жа, в'юць гвазды і ўсё ручнікамі завешваюць, усю хату. А на вешалку ўжо чапляюць пошлікі, напы сваёй работы.

— А як едуць ад нявесты да жаніха, то нявеста в'язе і сырнію?

— Ну, ну. Да жаніха ўжо. Толькі цяпер шафу в'язуць. Гэта колісь сырнію везлі.

— І ўборы розныя свае в'язе?

— А як жа! І сваё, і сваярэху дорыць. Сарочку, кофту, і фартух трэба пашыць, і спадніцу са стужкамі, і хустку — усё сваярэху. А налі нявеста прыязджае, — сваярэху здымае вянком і ёй хустку завязвае.

— Звычайную хустку?

— Не, харошая хустка, тарновая такая, белая альбо чорная.

— І косы расплятаюць? А... кос цяпер няма...

— Косы раней расплывалі. І маслам мазалі. Ды яшчэ і прыпявалі: ой, дай, мама, масла, а то на роўну пасла, з росы да росы — памзаці косы.

Пра усё бяседа. Пра вяселлі, хрэсьбіны, хаўтуры. Пра калгас і песні. Пра сучасную моладзь. Пра пазедку ў Маскву да сына. Пра сушаныя грыбы. І зноў — пра вайну. Пра ручнікі.

Я ўслухваюся ў гэтую стыхію, якая нарыстаецца паэтычнымі вобразамі гэтага проста, як вядоў з крывіцы.

— І ўборы розныя свае в'язе?

— А як жа! І сваё, і сваярэху дорыць. Сарочку, кофту, і фартух трэба пашыць, і спадніцу са стужкамі, і хустку — усё сваярэху. А налі нявеста прыязджае, — сваярэху здымае вянком і ёй хустку завязвае.

— Звычайную хустку?

— Не, харошая хустка, тарновая такая, белая альбо чорная.

— І косы расплятаюць? А... кос цяпер няма...

— Косы раней расплывалі. І маслам мазалі. Ды яшчэ і прыпявалі: ой, дай, мама, масла, а то на роўну пасла, з росы да росы — памзаці косы.

Пра усё бяседа. Пра вяселлі, хрэсьбіны, хаўтуры. Пра калгас і песні. Пра сучасную моладзь. Пра пазедку ў Маскву да сына. Пра сушаныя грыбы. І зноў — пра вайну. Пра ручнікі.

Я ўслухваюся ў гэтую стыхію, якая нарыстаецца паэтычнымі вобразамі гэтага проста, як вядоў з крывіцы.

Прарэзалася сонейка. Над шырокай далінай дарае ранак. А я думаю пра першае, што раскрывае аснову асноў. Яны яна, народная творчасць, нарадзілася, як «прарэзалася» з небыццём вогненным сонечным шарам?

І што б там ні казалі мудрыя вучоныя, а нагаворана па гэтым пытанню вельмі многа: і калі ў аснову і міфалагічнае мысленне, і працоўную дзейнасць, і іншае, і іншае, — але чалавек не можа існаваць без адной з галоўных чалавечых якасцей — паучыцца прыгажосці. Гэтае старажытнае, можа, не заўсёды ўведзенае май паучыццё, але яно вялікае і ўсеабдымнае. І тэатралізацыя вясельнага абраду або нараджэння дзіцяці, нараджэння новага хлеба альбо таямнічасці смерці — усе рытуалы міжволі пранікаліся гэтым светлым паучыццём. А старае і захоўвае усё прыгожае — наш народ.

Віктар ГОВАР,
мастацтвазнаўца.

АУТАПАРТРЭТ — надзвычай унікальная, цікавая галіна мастацкай творчасці, у якой усе характэрнейшыя адметнасці і рысы, закладзеныя ў прыродзе партрэтнага жанру, праяўляюцца асабліва канцэнтравана і ярка. Ва ўсе часы і ва ўсіх народаў менавіта партрэт становіўся тым жанрам, у якім з найбольшай паўнатай і аголенасцю гучаў этычны і эстэтычны ідэал эпохі. Кожная эпоха мела свае ўласныя меркаванні аб вартасці і каштоўнасці чалавека, сваё разуменне цудоўнага, і кожная нараджала свае, адпаведныя часу, партрэтныя формы, але заўсёды менавіта аўтапартрэт быў свайго роду квінтэсэнцыяй думак, пачуццяў, настрояў, ідэалаў эпохі. Таму што аўтапартрэт — гэта маналог мастака, гэта вынік самапазнання, самааналізу асобы, і не проста асобы, а — творцы, душа якога, нібыта самы адчувальны сейсмограф, здольна ўлоўліваць усе танчэйшыя нюансы духоўных пошукаў свайго часу. Акрамя таго, аўтапартрэт, як правіла, адказвае яшчэ на пытанне аб месцы і ролі мастака ў грамадстве, у яго ўзаемаадносінах з навакольным светам. Упершыню ў гісторыі айчынінага выяўленчага мастацтва арганізавана вялікая выстаўка, якая дае магчымасць прасачыць звалююцца рускага і савецкага аўтапартрэта за 250 гадоў, выявіць яго заканамернасці і асноўныя тэндэнцыі, прадэманстраваць усю шматграннасць форм і шырыню магчымасцей, уласцівых гэтаму жанру. Выключнай і надзвычай цікавай з'явай у нашым мастацкім жыцці гэтую выстаўку робіць яшчэ і тое, што яна дазваляе ўбачыць у непасрэдным суседстве адзін з адным адразу такія прадстаўленчыя сход дзеячаў выяўленчага мастацтва трох стагоддзяў, дзевяцца, як выглядаў або выглядае кожны з іх, што ўяўляў або ўяўляе сабой, як асоба.

Пасля таго, як з выстаўкай пазнаёмліліся гледачы Масквы і Ленінграда, частку яе змаглі ўбачыць кіяўляне, а сёння яна стала госцем Мінска. На выстаўцы, разгорнутай у залах Дзяржаўнага мастацкага музея БССР, экспануецца каля трохсот жывапісных і графічных аўтапартрэтаў — як буйнейшых рускіх і савецкіх майстроў, так і малавядомых, якія не пакінулі, можа быць, асабліва яркага следу ў мастацтве, але, бесспрэчна, садзейнічалі развіццю нашай шматнацыянальнай культуры, стварэнню таго эстэтычнага клімату, таго эстэтычнага асяроддзя, якія далі нашаму мастацтву аўтапартрэта Лявіцкага і Кіпрэнскага, Рэліна і Сярова, Пятрова-Водкіна і Віктара Панкова.

Зераджэнне аўтапартрэта ў рускім мастацтве, як і ўвогуле партрэтнага жанру, адносіцца да першай чвэрці XVIII стагоддзя, да гадоў, авяяных славай легендарных Пятроўскіх баталій, перамаганоснага бу-

даўніцтва магутнай Расійскай дзяржавы, калі каштоўнасць і значэнне чалавечай асобы вызначалася не яе саслоўным паходжаннем, а заслугамі перад Айчынай і народам.

Свайго найвышэйшага развіцця ў XVIII стагоддзі партрэт дасягнуў у другой палове і ў канцы стагоддзя ў творчасці такіх выдатных мастакоў, як Покатаў, Лявіцкі і Баравікоўскі. Бліскучы майстар рэпрэзентаванага народнага партрэта, які здзіўляў і сваіх сучаснікаў, інашчадкаў віртуозным валодан-

прыстойнага прымянення сваім душэўным і творчым сілам. За знешнім спакоем і самапаглыбленай канцэнтраванасцю бледнага схуднелага твару, падкрэсленых і крыху расслабленай позай, і бязвольна апушчанай кісцю тонкай рукі, угадваецца велізарнае ўнутранае напружанне, незадаволенасць і горыч ад усведамлення ўласнага бяссілля перад суровай рэчаіснасцю. Гэтае ўнутранае напружанне ўзмацняецца і колеравым вырашэннем партрэта, пабудаваным на спа-

дзяў. Эпоху «безвременья», крах народніцкіх ідэалаў, які выбіў ідэйную глебу з-пад ног часткі дэмакратычна настроенай творчай інтэлігенцыі, горкая незадаволенасць навакольнай рэчаіснасцю, страсныя, але ў большасці выпадкаў безвыніковыя пошукі выйсця з бязвыхаднага становішча, садзейнічалі росту індывідуалізму ў мастацтве, пільнай увазе да свайго ўласнага душэўнага свету, да сваіх уласных пачуццяў і перажыванняў. Менавіта ў мастацтве ў тыя гады вялікая частка

ўнутраны пратэст выліваліся ў прагу бунта, адмаўлення ўсіх і ўсяго.

Увага мастакоў усё больш засяроджвалася на пошуках жывапісна — колеравай выразнасці партрэтных вобразаў. Гэта прывяло, як мы ведаем, да таго, што ў творчасці асобных майстроў тых гадоў запанавала спрошчанасць, схематызацыя натуры і, як вынік, поўнае адмаўленне ад выяўленчасці. Тым не менш нельга не бачыць у мастацтве найбольш таленавітых з іх, і ў першую чаргу ў мастацтве Канчалюскага, Машкова, Лентулава, і пэўных аб'ектывных мастацкіх здабыткаў. Тэмперамент, жыццярадаснасць, здаровы гумар, нейкая асабліва, адчувальная канкрэтнасць жывапісу — вось што вызначае лепшыя раннія работы гэтых мастакоў.

Дастаткова шырока прадстаўлена на выстаўцы і карціна развіцця савецкага аўтапартрэта. Гісторыя станаўлення і развіцця шматнацыянальнай культуры нашай сацыялістычнай краіны, персаніфікаваўшыся ў вобразы людзей, чыімі сэрцамі, думкамі, рукамі стваралася гэтая культура, ажывае на палотнах выстаўкі.

ПРА ЧАС І ПРА СЯБЕ

нем пэндзлем, тонкі і глыбокі майстар інтымнага партрэта, які вызначаўся рэдкім для XVIII стагоддзя пранікнёным у чалавечыя душы, аб'ектыўнасцю сваіх партрэтных характарыстык, Д. Лявіцкі прасты і сціплы ў сваім «Аўтапартрэце». Ён пазбаўлены аксесуараў, якія, паводле канонаў мастацтва той пары, павінны былі ўказваць на род заняткаў і становішча ў грамадстве паказанага чалавека. Гэта праект прыватнай асобы, — нават не мастака, а проста чалавека свайго складанага і цяжкага часу.

Блізкія да «Аўтапартрэта» Лявіцкага па настрою і характару трактоўкі партрэтнага вобраза і аўтапартрэты Ф. Шубіна і Я. Чэмецава.

Сапраўдным упрыгожаннем выстаўкі сталі аўтапартрэты А. Кіпрэнскага. Тэндэнцыя да большай індывідуалізацыі партрэтнага вобраза, да раскрыцця багацця ўнутранага свету чалавека і перадачы моцных пачуццяў і запалу, якая была ўласцівая мастацтву рамантызму, у партрэце асабліва ярка ўвасобілася ў яго творчасці. Раннія аўтапартрэты мастака, і асабліва «Аўтапартрэт з пэндзлямі за вухам», поўныя юнацкага парыву да жыцця, прагі ўражанняў і перажыванняў. Зусім іншым пэўнае Кіпрэнскі ў напісаным праз дваццаць гадоў «Аўтапартрэце ў паласатым халаце». Крыху азызлы твар, ледзь разгубленая ўсмішка, прыпухлыя вочы стомленага, скаронага лёсам чалавека, незразуметага і забытага на радзіме. У гэтым партрэце ўжо дастаткова выразна пачынае гучаць магістральная тэма прагрэсіўнай лініі рускага мастацтва — тэма канфліктнасці асобы мастака і рэчаіснасці, мастака і грамадства.

Апагею свайго гучання гэта тэма дасягае ў славутым «Аўтапартрэце» К. Брулова 1848 года. Напісаны адразу ж пасля цяжкай хваробы, у перыяд душэўнага і творчага крызісу мастака, гэты партрэт стаў сімвалам мяцежнай асобы мікалаеўскай Расіі 30—40-х гадоў, якая выдатна ўсведамляла свае багатыя патэнцыяльныя магчымасці, шукала і не знаходзіла

лучэнні чырванаватых, охрыстых, карычневатых адценняў.

Добра прадстаўлены на выстаўцы аўтапартрэт мастакоў-перасоўнікаў. Гледачы змогуць убачыць работы І. Крамскага, В. Максімава, Г. Мясеедава, Ф. Васільева, В. Макоўскага. Жанр аўтапартрэта займаў не вельмі значнае месца ў іх творчасці, але і тыя творы, якія былі імі створаны, адкрыта праграмныя і не выпадаюць з агульнай лініі развіцця іх мастацтва.

Вобраз мастака-дэмакрата,

рускай інтэлігенцыі бачыла адзіную пераўтваральную сілу, здольную перабудаваць рэчаіснасць, унесці ў яе гармонію і прыгажосць. Романтычны вобраз мастака-творцы, які ўсклаў на плечы ўвесь цяжар адказнасці за сваю эпоху, робіцца сцягам прагрэсіўнага мастацтва тых гадоў. Па-рознаму ўвасабляўся ён у жывапісных і графічных аўтапартрэтах М. Врубеля, В. Сярова, А. Галавіна, К. Пятрова-Водкіна, М. Сар'яна, але нязменна вядучымі тэмамі іх твораў былі

М. Сар'ян. Тры ўзросты. 1942 г.

мастака-грамадзяніна, які паставіў сваё мастацтва на службу народу, — вось галоўная тэма ўсіх гэтых партрэтаў. Яны, як правіла, сціплыя, нават аскетичныя і па каларыстычнай, і па кампазіцыйнай задуме. І гэта прастота, стрыманасць фармальнага рашэнняў як нельга лепш садзейнічае раскрыццю іх ідэйнага зместу.

Асабліва цікавасць да аўтапартрэта праявілася ў мастакоў на рубяжы XIX і XX стагод-

абарона чалавека, яго правоў, яго свабоды, раскрыццё ў ім лепшых, высокіх якасцей, натхнёнае служэнне мастацтву, як цудоўнаму здабытку духу чалавечага і яго думкі.

Аднак шляхі развіцця мастацтва ў тыя гады былі вельмі складанымі і супярэчлівымі. У шэрагу мастакоў, асабліва ў моладзі, якая прыйшла ў мастацтва ў пачатку 1910-га года, разлад з рэчаіснасцю, стыхіянае яе непрыманне, глыбока

Хочацца спадзявацца, што выстаўка рускага і савецкага аўтапартрэта, якая будзе экспанавана ў Мінску на працягу месяца, не толькі прынясе гледачам радасць сустрэчы з сепраўдным мастацтвам, але і значна ўзбагаціць іх веданне гісторыі айчынай культуры, бліжэй пазнаёміць з такім цікавым і своеасаблівым жанрам, як аўтапартрэт.

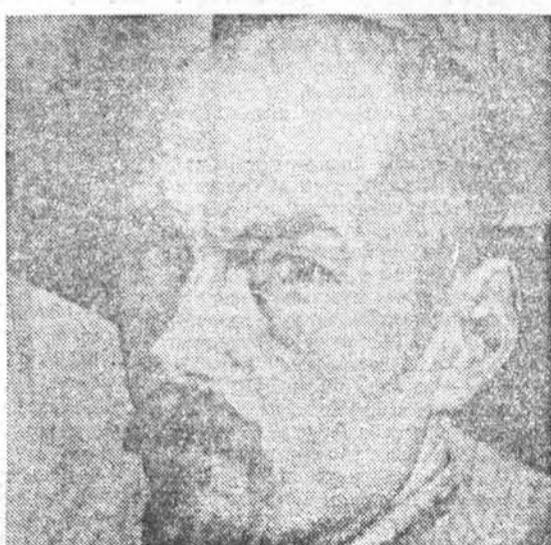
Вольга КАВАЛЕНКА.

Я. Чэмецаў. 1961 г.

К. Брулоў. 1823-24 гг.

К. Пятроў-Водкін. 1918 г.

НА ГЭТУЮ вясну ў Сяргея Мікалаевіча было шмат надзей. Леташняя абрынула на яго знянак: першым сакратаром райкома партыі яго выбралі, калі ўжо трэба было выязджаць у поле, а на Шклоўшчыне ў той час ён быў амаль новым чалавекам — усяго чатыры месяцы ўзначальваў райвыканком. Да таго ж Шклоўскі раён у два разы большы, чым Кіраўскі, дзе ён працаваў да гэтага другім сакратаром райкома партыі.

За год жыцця ў раёне Сяргей Мікалаевіч пазнаёміўся з гаспадаркамі, іх кіраўнікамі, з зямлёю і людзьмі. Не вызначалася шклоўская зямельная ўрадлівасць: суплесі, пясчкі, суглінак. Куды ні прыедзеш — усюды адна і тая ж праблема: трэба лепш угноіваць зямлю. Людзі навучыліся гаварыць гэтае «трэба», робячы выгляд, што таяны зямлі разгаданы, аднак бездапаможна разводзілі рукамі: мала гною.

Здавалася, сама прырода ўзяла чалавека ў нейкае зачараванае кола. Гною, каб належным чынам падкарміць поле, не хапала, а запасы торфу ў раёне мізэрныя — многія гаспадаркі наогул не маглі рыхтаваць тарфагноевых кампостаў. Быццам і прыдумайце ўжо чалавек выйсце — мінеральныя туні. Але дзе іх узяць, калі прамысловасць па іх выпуску ў той час толькі-толькі набірала тэмпы? Вось і круцілася тое зачараванае кола: няма гною — няма ўраджая, а без ўраджая — значыць, без кармоў, а без кармоў — мала жывёлы, а без жывёлы — няма гною... Дзе выйсце?

Сяргей Мікалаевіч пачаў упарта шукаць выйсце. Бо так далей нельга было. У раёне шмат кіслых глеб, а гаспадаркі без дастатковага аграэхнічнага абрунтавання, хутэй па звычцы вялікія плошчы займалі канюшынай, якая на кіслых глебах не можа даць высокага ўраджая. Сеяць канюшыну на такіх глебах — нявыгадна. А што выгадна?

Ясна было адно: так весці гаспадарку далей нельга.

Увесь год райком шукаў выйсце. Сяргей Мікалаевіч нястомна шукаў сам, шукалі спецыялісты раёна, шукалі кіраўнікі гаспадарак. Адно не заглядвалі за межы раёна, варыліся ў сваім саку і, зразумеўшы, мала што маглі даць адзін аднаму і адзін ад аднаго ўзяць; іншыя выходзілі на прамую сувязь з навуковымі цэнтрамі земляробства і ўносілі самыя неверагодныя прапановы. А можа, яны толькі здаваліся неверагоднымі? Бо не проста змяніць ранейшыя погляды, зламаць старую псіхалогію. Селянін не прывык верыць на слова, ён давярае толькі ўласнаму вопыту. Хлебаробу цяжэй, чым каму іншаму, пераступіць псіхалагічны бар'ер...

У гэтых пошуках найбольш выразна акрэсліліся дзве прапановы. Першая — замяніць канюшыну новай для раёна культурай — шматгадовай бабовай травой лядвінцам рагатым, якая па сваіх якасцях хоць крыху і горшая за канюшыну, але не баіцца кіслых глеб, добра пераносіць суровыя зімы, дае штогод устойлівы ўраджай сена і пасення. Другая прапанова, якую ўнёс Сяргей Мікалаевіч, — шырокая лубінізацыя палёў. Лубін для раёна таксама быў амаль павінкай. У некаторых гаспадарках вырошчваннем яго займаліся, але на невялікіх плошчах. Цяпер трэба было ўкараніць яго шырока.

Падлікі вучоных гаварылі, што лубін узбагачае глебу азотам, арганічным рэчывам. Апрача таго, з практыкі Кіраўскага раёна Сяргей Мікалаевіч ведаў, што бульба, пасенная па лубіну, дае ўраджай на 40—45 цэнтнераў большы, чым на участках, дзе ўносяцца мясцовыя ўгнаенні. І яшчэ. На вытворчасць і ўгнаенне ўгнаенняў затрачваюцца немалыя сродкі, а лубін — дармавія ўгнаенні і вырашэнне кармавой праблемы.

І ўсё ж прапановы гэтыя для многіх былі — з катэгорыі неверагодных. Заняць лубінам палі? Змарыяваць дарэмна зямлю? Не, нам трэба збажываць, бульба, лён.

...У роздуме Сяргей Мікалаевіч не заўважыў, як з-за пералеска зусім нечакана наперадзе ўзнік трактар. Павярнуты ўпоперак дарогі, ён амаль усю яе займаў плугамі і гусеніцамі. Адкуль ён узяўся тут, на дрымотнай, яшчэ не абуджанай гулам зямлі?

На гусеніцы сядзеў трактарыст і задумна курыў. Калі Сяргей Мікалаевіч спыніў машыну, трактарыст узяў галаву і паспенліва палез у кабінку. Сяргей Мікалаевіч махнуў рукою, каб пачакаў, і трактарыст, з'ехаўшы з дарогі, спыніўся.

Гэта быў прыгожы мужчына сярэдніх гадоў. Ці то ён аказаўся занадта спакойным чалавекам, ці ўсё яшчэ быў заняты сваёй думкай, але, назваўшыся Каралёвым, няк ззрагаваў на знаёмства з раённым начальствам. Гледзячы некуды ўбок, быццам сам сабе ён сказаў:

— Грузавата яшчэ. У лагчыне па ступіцы хавіюся. Боязна пачынаць. Сонца трэба лачакацца. З сонцам яно неяк смялей.

— Чаго ж было выязджаць так рана? — Не ўярнеў. — Усімхнуўся Каралёў. — А калі не церпіцца, дык і не спі-

ца. Вы вось таксама ў такую рань...

— Спраў шмат. Вунь колькі зямлі!

— Пустая зямелька, — уздыхнуў Каралёў. — Гною б сюды паболыш. А так...

— На гэтым полі збожжавых можна браць па дваццаць цэнтнераў! — гарача сказаў Сяргей Мікалаевіч і заўважыў, як недаверліва зірнуў на яго трактарыст.

— Дваццаць — не дваццаць, а нешта і выгаднее, калі ўгноім добра, — упэўнена, з веданнем справы сказаў Каралёў, нібы пра нешта жывое.

Ад яго простага і такога непрывычнага «выгаднее» стала незвычайна прыемна, і адразу Сяргей Мікалаевіч быццам наскрозь убачыў гэтага чалавека. Чамусьці падумалася: калі паспрабаваць аднаць у яго гэты востры і поле, ён не вытрымае. І хлеб, звычайны акрайчык хлеба, які для большай часткі чалавецтва — проста ежа, для яго, напэўна, усё тая ж жывая расліна, якую трэба выгадаваць. Мы лічым, што хлеб ад зямлі трэба браць, што ён здабываецца, як вугаль, як золата, як метал, як алмазы, а для яго хлеб — жывая істота, якая ды-

буў ён у Каралёва, гэты вопыт: і адвечны хлебаробскі, і новы, які толькі можна было назапасіць за час пераходу ад сахі да трактара. Але не было ў яго яшчэ галоўнага разумення: па зямлю трэба глядзець добра «ўзброеным» вокам, якое «бачыць» значна глыбей і здольна пазнаць законы прыроды, якія кіруюць урадлівасцю зямлі.

Ён зразумеў гэта крыху пазней. Забываючы наперад, снажам, што ў «Кнізе народнай славы» Шклоўскага раёна сярод імён палыводаў і жывёлаводаў значыцца сёння імя камбайнера саўгаса «Юбілейны» Аллексея Сямёнавіча Каралёва. На яго грудзях ірасуецца вышэйшая ўзнагарода Радзімы — ордэн Леніна і залаты медал «Серп і Молат». Не раз ужо дабываўся ён ад свайго поля самых высокіх намалотаў і дастойна носіць званне Героя Сацыялістычнай Працы. Шчодрая ж ты, шклоўская зямля!

Але ўсё гэта было пасля, а тады, па досвітку, ён застаўся пры сваёй думцы, а Сяргей Мікалаевіч рашуча пайшоў да свайго «газіка» і ўзяў напрамак на калгас імя Карла Маркса.

«Трэба ўвесь час і абавязкова бачыць

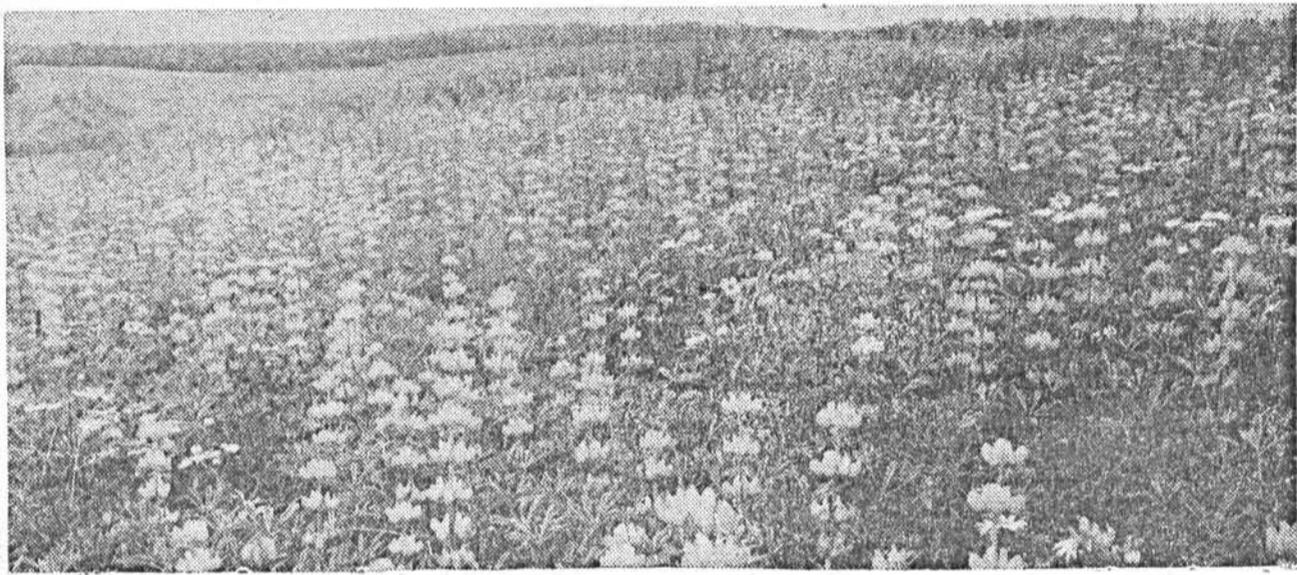
раць лабараторыі перадавога вопыту. Менавіта на гэта ўскладаў Сяргей Мікалаевіч асаблівыя надзеі і спадзяваўся на поспех — верыў і не адступай.

І вось настаў той час, калі кіраўнікоў гаспадарак і спецыялістаў пачалі вазіць у калгасы імя Фрунзе і імя Кірава і неспрэчна ў гэтых гаспадарках праводзіць з імі семінары па вырошчванню лубіны. Яны сталі пераконвацца ў выгаднасці лубінізацыі. А на гэта спатрэбіўся не адзін год. Паступова прабіў сабе лубін дарогу на шклоўскія палі з вопытных пляцовак Фрунзенцаў і кіраўцаў. Але нават калі пасевы лубіны ў раёне ўзраслі да 20 тысяч гектараў, то і на гэтым барацьба за лубін не была скончана. Нават пасля таго, як ён стаў паўнапраўным гаспадаром шклоўскіх палёў, — былі няверуючыя, пісалі пісьмы ў высокія ўстановы, абвінавачвалі першага сакратара райкома партыі ў «злоўжыванні» лубінізацыяй. У раён прыехала аўтарытэтная камісія вучоных. Гэта добра, што прыехалі разумныя людзі, не абякавалі да зямлі, здольныя думаць творча, вывучыць вопыт і сказаць праўду.

Лубінізацыя палёў дапамагла хлебаробам раёна разарваць зачараванае кола. За дзесяць апошніх гадоў у сістэме севазвароту кожны гектар ворыва прапушча-

Павел ВАСЮЧЭНКА

У ЗЯМЛІ НАША СІЛА

хае і не, расце і спее, жыве і памірае. Мы лічым, што здабываюць яго цяжка, а ён, можа, так і не заснуў сённяшняй ноччу, на золку выехаў у поле і чакае жыватворнага сонечнага цяпла, якое так неабходна зараз Зямлі...

— Будзем браць і па дваццаць і больш, — сказаў Сяргей Мікалаевіч...

Доўга яшчэ стаялі два чалавекі на ўскрайку шырокага поля. У іх была простая і шчырая гамонка, а па сутнасці гэта была даўняя спрэчка пра нябачны чалавеку таямніцы зямлі.

— Зямлю трэба накарміць, тады і яна нябе накарміць. А ў нас няма ўгнаенняў, — гаварыў хлебароб.

— Мудрасць людзей зробіць зямлю шчодрай, — адказаў Сяргей Мікалаевіч.

— І рапеш гэта гаварылі. Колькі чарніла на паперах страчана, колькі слоў на вецер пунчана, а поле дае толькі шэсць цэнтнераў. Карміць трэба зямельку... — не адступаў хлебароб.

— Пазнае прыроды не скончана, пазнанне яе вечнае і бязмежнае. Толькі мудрасць людзей, якія зразумеюць мудрасць зямлі, зробіць поле шчодрым, — пераконваў яго Сяргей Мікалаевіч.

Калі сонца добра прыгрэла, Каралёў пайшоў да трактара.

— Не проста, напэўна, прагнаць першую баразну праз такое поле, каб яна была роўная? — спытаў паўздагон Сяргей Мікалаевіч.

— Так не прагоніш, — спыніўся Каралёў, — трэба на нейкую адмеціну трымацца. Я вунь тое дрэва выбраў. Арыенцір павінен быць наперадзе. З ім баразна будзе, як струна.

Баразну Каралёў пагнаў сапраўды паймаў. Люба было глядзець на такую работу.

Напэўна, гэта вельмі дакладны крытэрыі ацэнкі, майстэрства аратага — першая пракладзеная ім баразна. І сакрэт яго поспеху, маленькага гэтая хітраць з арыенцірам таксама ад вопыту, падказанага самім жыццём.

наперадзе свой арыенцір і трымаць на яго напрамак. Толькі з ясным і верным арыенцірам можна дасягнуць поспеху. А там, дзе менш магчымасцей, патрабуецца больш намаганняў. І больш смеласці, — думаў Сяргей Мікалаевіч. У яго быў вызначаны гэты арыенцір.

КОЛЬКІ разоў у тую вясну, прыехаўшы ў гаспадарку, стаяў Сяргей Мікалаевіч на ўскрайку поля, гледзячы на хліпкія, бяжкія, пажоўклыя парасткі кукурузы, і не рашаўся даць каманду — пераараць, пасеяць іншае. Ён моўчкі сядзеў у машыну і ехаў у калгас імя Фрунзе, затым — у імя Кірава. Там радала зеляніна невялікіх вопытных пляцовак лубіны. Але не ведаў Сяргей Мікалаевіч, што за гэты самы лубін прыйдзеца яму ваяваць яшчэ не адзін год.

Тады ж нават на вопытных плантацыях у калгасе імя Фрунзе і імя Кірава лубін не выспеў. Але старшыня калгаса імя Фрунзе Піліп Міхайлавіч Сяркоў аказаўся чалавекам няўрымслівым, захапіўся лубінізацыяй і не апускаў рук. На наступны год пачаў новы вопыт. Замест гатунку «Вайка», які даваў шмат зялёнай масы, на доследнай дзялянцы пасеяў хуткарастучы, які добра высыпаў. Захоплены ідэяй, пошукам, Піліп Міхайлавіч не траціў надзеі. Зноў узяліся эксперыментаванні і кіраўцы. На ўгнаенне пасеялі лубін і некаторыя іншыя гаспадаркі. Такім чынам пяць працэнтаў ворнай зямлі аказаліся ў раёне пад лубінам. Але і за гэтыя пяць працэнтаў прыйшлося шмат каго агітаваць. Недаверліва адносіліся да лубіну многія кіраўнікі і спецыялісты гаспадарак. Райком партыі і спецыялісты арганізавалі прапаганду лубіну, выступалі з лекцыямі перад кіраўнікамі гаспадарак, брыгадзірамі, аграагомамі, сакратарамі партыйных арганізацый, механізатарамі.

Але не хапала галоўнага — добрага ўзору ў мясцовых умовах, каб людзі пераканаліся на прыкладзе. Трэба было чакаць, пакуль Фрунзенцы і кіраўцы ство-

ны праз пасевы лубіны не менш трохчатырох, а ў перадавых гаспадарках на пяць разоў. Толькі за кошт фіксавання азоту з паветра глеба атрымала прыкладна 26,4 тысячы тон азотных угнаенняў у пераліку на аміячную селетру. Такую колькасць азотных угнаенняў раён атрымаў за ўсе гады васьмай пяцігодкі. Лубінізацыя стала важным рэзервам арганікі, бо адсутнасць тарфянікаў да гэтага часу не дазваляе раён уносіць на гектар ворыва больш сямі-васьмі тон тарфагноевых кампостаў. Зразумела, што пры такіх магчымасцях запраўкі глебы арганічным рэчывам калгасы і саўгасы Шклоўшчыны не маглі б так хутка ўзяць ураджайную сілу зямлі да 32,2 цэнтнера зерневых з гектара (такі ўраджай быў атрыманы ў мінулым годзе).

Бясспрэчна, вялікую ролю адыгралі тут мінеральныя ўгнаенні, пастаўкі якіх значна ўзраслі. Але толькі за кошт мінеральных тукаў такую ўраджайнасць атрымаць было б цяжка пры самым ідэальным забеспячэнні раслін усімі астатнімі складаемымі ўраджаю. Тым больш нельга было б весці размову аб павышэнні ўрадлівасці палёў, бо, як вядома, толькі на падтрымку бездэфіцытнага балансу гумусу патрабуецца ўносіць не менш дзесяці тон арганічных угнаенняў на гектар ворыва. А шклоўская зямля пры наяўных — далёка не лепшых — умовах з кожным годам набірае сілу. Да канца дзесятай пяцігодкі тут мяркуюць атрымаць па 38 цэнтнераў збожжа з гектара.

Цяпер за кошт лубіны гаспадаркі раёна забяспечваюць патрэбы грамадскай жывёлы ў сіласе — па 100, у зялёным корме — па 50 працэнтаў. Выспывае лубін на Шклоўшчыне. Калгасы і саўгасы раёна не толькі сябе забяспечваюць гатунковым зернем лубіны, але і прадаюць яго ў іншыя — паўднёвыя раёны. На прадаж штогод ідзе да чатырох тысяч тон высакаякаснага пасення.

У МНОГІХ гаспадарках і палых раён-
нах кармавы лубін заваяваў добрую
славу. У рэспубліцы назапашаны знач-
ны вопыт вырошчвання яго як у чыс-
тым выглядзе, так і ў змешаным, не
толькі на спецыяльных палях сезаваро-
ту, але і ў якасці падсяўной, ушчыльна-
най, пажніўнай, паўкоснай культуры.

Вошты ёсць, дасягненні ёсць. Здаецца,
зусім не трэба агітаваць за лубін. Але
гэта не так. За яго трэба не толькі агіта-
ваць, яго трэба адстойваць, таму што не
ўсе дасканалы ведаюць, а нярэдка нават
не ўяўляюць усіх выгад лубінізацыі. У
друку вельмі мала матэрыялаў на гэтую
тэму. Не часта сустранеш і літаратуру
па аграэхніцы вырошчвання лубіну. На
раённых, абласных, ды і рэспубліканскіх
семінарах па пытаннях сельскай гаспа-
даркі праблема гэтая пакуль што не
атрымлівае дастатковага асвятлення.

Галоўным ворагам, які заўсёды пры-
мушаў чалавека таптаць на месцы, быў
і застаецца недахоп інфармацыі. Лубіні-
зацыя так доўга прабівала сабе дарогу
на шкоўскія палі з-за недахопу верака-
наўных звестак пра гэтую культуру. Там
знайшлі адзіна правільнае выйсце—пака-
заць людзям добрыя ўзоры, пераканаць
іх прыкладам.

Даўно заўважана, што, вярнуўшыся ў
сваё гаспадарку з семінараў, дэлегацыі
вельмі хутка сеюць добрыя зёрні гаспа-
дарлівасці ў мясцовых умовах, на сваіх
палях і фермах. Гэта ў поўнай меры ад-
носіцца і да праблемы лубінізацыі па-
лёў. Многія з тых, што не ўдзяляюць ёй
належаючай увагі,—проста малаінфарма-
ваныя людзі. Нездарма ж здзіўлена і за-
цікаўлена слухаюць яны пра шкоўскі
вопыт, выпытваюць усе дэталі і надра-
бязнасці. Такім варта было б проста, як
кажуць, «увесці» неабходную інфарма-
цыю. А як быць з аб'явакамі? Гэта
людзі, якіх задавальняе тое, што
ёсць. Такіх, апрача семінараў, шырокай
папулярнасці перадавога вопыту, трэба
пастаянна падштурхоўваць.

Прывычка не задавальняцца дасягну-
тым у развіцці сельскай гаспадаркі мае
такую ж выснову, як і ў духоўным раз-
віцці чалавека. Што можа даць раённы
Дом культуры? Многае. Але адзін не хо-
дзіць і ў РДН, а другою гэтага мала.
Адзін задавальняцца вокладкай выпад-
ковага часопіса, другою падавай «Тра-
цыюну», бо духоўныя запатрабаванні
яго задаволіць немагчыма: чым больш ён
атрымлівае, тым больш яго патрабуецца,
і ніколі не прыходзіць прага да новага.
Каб хоць крыху падцігнуць да яго
ўзроўню абывавага, яго спачатку трэба
зрушыць з месца, добра падштурх-
нуць,—які кола, каб яго паналілася са-
мо, а потым пастаянна падтрымліваць
яго рух наперад.

На жаль, у жыцці не заўсёды так ат-
рымліваецца. Часцей хапае сіл і настой-
лівасці толькі на тое, каб зрушыць кола
з месца. Крыху пракаціўшыся па інер-
цыі, яно падае. Якраз ці не ў такім ста-
новішчы, на нашу думку, там-сям знахо-
дзіцца зараз «кола» лубінізацыі палёў:
вось-вось яму ўпасці. А быў час, калі
здавалася, што каціцца яму безупынна,
што зялёным угнаенням адкрыта шыро-
кая дарога на беларускія палі.

Было гэта ў пачатку дзевятай пяцігод-
ні. Улічваючы вялікае значэнне лубіну ў
хуткім акултурванні дзярнова-падзолі-
стых глеб, асабліва глеб лёгнага механі-
чнага складу, Савет Міністраў БССР
у кастрычніку 1971 года вызначыў за-
данні на кожны год пяцігодкі для ўсіх
абласцей рэспублікі па вырошчванні
лубіну на зялёнае угнаенне. Калі ў 1971
годзе лубін на угнаенне займаў 49 тысяч
гектараў, то ў 1975 годзе намлялася за-
няць ім 200 тысяч гектараў. Пажніўныя
пасевы гэтай культуры планавалася па-
вялічыць адпаведна з 20 тысяч да
150 тысяч гектараў, падсеў шматгадовага
горнага лубіну пад азімыя — з 24 да
150 тысяч.

У сувязі з тым, што асноўнай пера-
шкодай рознабаковага выкарыстання лубі-
ну была недастатковая колькасць на-
сення, намлялася павялічыць вытвор-
часць насення аднагадовага лубіну да
95 тысяч тон. Міністэрству сельскай гас-
падаркі БССР і яго навукова-даследчым
установам даручалася наладзіць насен-
наводства, узмацніць селекцыйную рабо-
ту па вывядзенню аднагадовых і шмат-
гадовых лубінаў, здольных нарошчваць
вялікую колькасць арганічнай масы.

Ажыццяўляючы курс на шырокую лубі-
нізацыю палёў, выканкомы абласных
Саветаў давалі адпаведныя заданні да
кожнага раёна. Усё гэта было вельмі
важным, абнадзейваючым і своечасовым
распаўсюжэннем, у аснове якіх ляжаў прын-
цып навукова-абгрунтаванага, планамер-
нага павышэння ўрадлівасці палёў. Зра-
зумела, што ў шырокім комплексе мера-
прыемстваў гэтага напрамку лубініза-
цыя была толькі адным з многіх скла-
даемых.

Дзеся справядлівасці варта адана-
чыць, што многія па-дзелавому разгар-
нулі работу на месцах. Можна пазваць

нямала калгасаў, саўгасаў і нават раён-
наў, дзе «беспрытульны» раней лубін
увайшоў у агульнае рэчышча раўнапраў-
ных і прызначаных культур і зажылося
яму прастора і воліна. Але калі ў па-
чатку пяцігодкі справы разварочваліся
без адхілення ад духу і літары паста-
новы Савета Міністраў БССР, то пазней
пытанне гэтае паступова стала выпадзець
у некаторых з воля зрок. Адпаведна
выпадалі і лубінавыя палі са структуры
пасяўных плошчаў.

Чаму так здарылася? Адказаць на гэ-
тае пытанне не проста, хоць «ступікоў» і
«п'якучых» праблем тут ніколі не было і
няма.

Найлепшы доназ—само жыццё. На ад-
ной з сесій Краснапольскага раённага
Савета абмяркоўвалася пытанне рацыя-
нальнага выкарыстання зямлі. Узважыў-
шы свае магчымасці, дэпутаты ўсклада-
лі вялікі надзеі на лубінізацыю палёў,
распрацавалі меры па пашырэнню пасе-
ваў лубінаў аднагадовых, так і шматгадовых
лубінаў. У хуткім часе на Краснаполь-
шчыне былі створаны ўмовы для таго,
каб засеяць аднагадовым лубінам сем
тысяч гектараў, а ў будучым яшчэ
больш пашырыць яго пасевы. Добра зарэ-
камендавалі сябе на зямлях гэтага раёна
і шматгадовыя лубіны. Гэтыя папярэ-
днікі пасляхова выкарыстоўвалі пад
лубіну ў калгасах «Камінтэрн», імя Ле-
ніна, саўгасе «Дружба». Пасля іх не за-
сталіся ні заўважанымі. Дэпутаты ад-
значалі іх, разглядаючы пытанне аб хо-
дзе выканання рашэння папярэдняй се-
сіі. І зноў далі сваё благаслаўленне шы-
рокаму прымяненню лубінаў.

На жаль, у далейшым гэтаму пытанню
не было ўдзелена належнай увагі, пасяў-
ныя плошчы лубінаў скараціліся і ўрад-
лівасць зямлі не расла, а зніжалася.
Прычына была не толькі ў змяшэнні
пасеваў лубіну, але і лубін ніяк неўла
выключыць з агульнага комплексу фак-
тараў урадлівасці. Зараз у раёне імкнуцца
наіравіць становішча.

Зразумела, што краснапольскі ўрок
сам па сабе яшчэ не дае адказу на наша
пытанне. Наадварот, выклікае роздум,
асабліва калі ўспомніць яшчэ шкоўскі
ўрок. Два раёны адной вобласці аналі-
ліся перад выбарам шляху і выбралі
іх па-рознаму. Чаму? Таму што для
Шклоўскага раёна лубінізацыя была на-
штат адкрыцця. Існуе думка, што
большасць адкрыццяў зроблена не таму,
што камусьці ў галаву раптам прыходзі-
ла цудоўная думка, а па неабходнасці.
Дык вось, для Шклоўшчыны лубінізацыя
была якраз такім адкрыццём—як выйсце
з бязвыхаднага становішча. Для Красна-
польшчыны ж яна не здалася такім вый-
сцем, бо іх паніжыў больш зманлівы
манк—хімізацыя, жаданне хуткага ўзды-
му ўрадлівасці за кошт «вітамінаў
урадлівасці», якіх стала паступаць усё
больш і больш.

Ці не ў гэтым, побач з аб'явакамі і
пейфармаванасцю, адна з бед лубініза-
цыі палёў? Заслужаная слава хіміі, якая
стала добрым памочнікам хлэбароба,
выклікала ў значнай частцы кіраўнікоў
утрыманні настрой. Мінеральныя ўгна-
енні больш танныя, іх лягчэй дастаць.
Яны надкладна даюць эфект, дык на-
вошта яшчэ нейкі лубін?!

Ворная зямля патрабуе пастаяннай за-
праўкі арганікай. Арганічныя ўгнаенні,
як вядома, карысныя не толькі спажыў-
нымі рэчывамі для раслін, але і з'яўляю-
цца асновай паліпавышэння фізічных яка-
сцей глебы, яе воднага і наветранага рэ-
жымаў, змяшчаюць шкоднае ўздзеянне
глебай на кіслотнасці і высокіх сальных
канцэнтрацый на жыццяздзейнасць раслін
і мікраарганізмаў. Гэтыя асаблівасці ар-
ганікі выключна важныя для беларускіх
зямель, якіх не вызначаюцца прыроднай
урадлівасцю, патрабуюць пастаяннага
папаўнення гумусам. Для падтрымкі
бездэфіцытнага балансу гумусу нашы
землі патрабуюць унясення ад дзесяці
да дванаціці тон арганічных угнаенняў
на гектар. Дзе ўзяць такія дозы аргані-
кі?

Амаль палавіна арганічных угнаенняў
рыхтуецца ў нашай рэспубліцы на ас-
нове торфу. Але запасы яго з кожным
годом змяшчаюцца. У шэрагу раёнаў
рэспублікі, асабліва ў Гродзенскай і
Магілёўскай абласцях, некаторыя тар-
фянікі поўнасцю ўжо выпрацаваны. Да
таго ж, у апошні час устанавлена, што
з развіццём меліярацыі працэс торфа-
ўтварэння скарачаецца.

Зялёныя ж угнаенні—гэта невывяржы
рэзерв арганікі. Вытворчая практыка
сведчыць, што падсяўны шматгадовы
лубін можа нарошчваць на суглінках і
супясчаніках да 50 тон зялёнай масы,
што роўна 30 тонам саламянага гною.
На пячаных глебах, падсілаемых пяс-
ком, добры вынік дае вузкалісты лубін.

І гэта даўна не ўсе вартасці лубініза-
цыі. Іх шмат. Вялікі энтузіяст гэтай
справы, старшы навуковы супрацоўнік
БелНДІ земляробства Карней Іванавіч
Доўбан дадае сюды такія выгоды, якіх
ніколі сабекошту, павышэнне ўрадлівасці

насі і якасці сельскагаспадарчай пра-
дукцыі, асабліва бульбы. Абагулены ана-
ліз па рэспубліцы паказвае, што ўра-
джай бульбы па зялёным угнаенні скла-
дае ў сярэднім 180—200 і больш цэнтне-
раў з гектара, а сабекошт цэнтнера
клубняў у два-тры разы ніжэйшы,
чым вырашчаных на тарфагноевых нам-
постах. Пры гэтым па лубіну крухмалі-
стасць клубняў заўсёды вышэйшая, чым
па іншых угнаеннях. Апрача таго, лубін
—верны і надзейны сродак аховы глебы
ад воднай і ветравой эрозіі. Усё гэта—
складаемыя эфектыўнасці земляробства,
якраз тое, на што скіравана зараз палі-
тыка партыі ў развіцці сельскагаспадар-
чай вытворчасці.

Дзе ўзяць палі пад лубін і іншыя сі-
дэрыты? Як ні дзіўна, але гэтае пытанне
ўсё яшчэ збірае з панталыку некаторых
кіраўнікоў. Маўляў, тут не да лубіну,
калі ў структуры пасяўных плошчаў ас-
ноўныя зерневыя культуры павінны
займаць звыш пяцідзiesiąці працэнтаў.
Скажам прама, што ў сучасных умо-
вах, пры сучасным тэхнічным узбраенні
калгасаў і саўгасаў, пры сённяшнім уз-
роўні развіцця аграэхнікі такое мерка-
ванне наогул не мае права на існаванне.
Наадварот, «выключна важную ролю
адгрываюць пажніўныя пасевы ў насы-
чаных зерневымі культурамі сезаваро-
тах». Гэта сцвярджаюць намеснік ды-
рэктара БелНДІЗ, кандыдат сельска-
гаспадарчых навук В. Шлапуноў і стар-
шыня калгаса імя Ціміразева Капыль-
скага раёна В. Каравай. Менавіта пры
высокай насычанасці сезаваротаў зер-
невымі неабходна займацца вырошчван-
нем прамежкавых сідэрытаў і ў першую
чаргу лубіну, каб не атрымалася жыта
па жыце і пшаніца па ячменю. А такое
былае зусім не рэдка. Многія вучоныя і
спецыялісты сцвярджаюць, што пасля
ўборкі на значнай частцы плошчы азіма-
га жыта і азімай пшаніцы пры дастатко-
вай колькасці вільгаці можна правод-
зіць пажніўныя пасевы лубіну, здоль-
нага нарошчваць шмат арганічнай масы
пад завярванне на ўгнаенні. Такое ж
меркаванне і абшчыльненых лубінам
пасевах, у прыватнасці, кукурузы, пло-
шчы якой можна выкарыстоўваць для
гэтай мэты амаль на 75 працэнтаў.

ПАВЫШЭННЕ ўрадлівасці глебы—
праблема дзяржаўнай важнасці. Ка-
муністычная партыя і Савецкі Урад удзя-
ляюць ёй вялікую ўвагу, выдаткоўваюць
на гэтыя мэты значныя сродкі, пастаян-
на клопаюцца аб павелічэнні вытворча-
сці арганічных і мінеральных угнаенняў.
Аднак гэта не значыць, што можна не
турбавацца пра мясцовыя рэзервы, тым
больш, калі яны даволі значныя.

Праблема гэта непакоіць і хвалюе
многіх спецыялістаў і вучоных. Трэба
прыводзіць у дзеянне нейкія рычагі, каб
зьяўленыя ўгнаенні знаходзілі больш шы-
рокае прымяненне. Асабліва імат мо-
гуць зрабіць у гэтым мясцовыя органы
ўлады. Да такой думкі прыходзіш, па-
слушаўшы людзей, якіх турбуе гэта пра-
блема і якіх, як звычайна, маюць свае
прапановы, рэкамендацыі. Вось, напры-
клад, прапановы Карнея Іванавіча Доў-
бана:

— Мэтагодна пры падвядзенні выні-
каў сацыялістычнага спаборніцтва побач
з агульнапрынятымі паказчыкамі ўліч-
ваць колькасць заворваемых прамежка-
вых сідэрытаў. Гэты паказчык адноста-
роўваў бы вельмі важную і вельмі па-
трэбную здольнасць калектыву—уменне
выкарыстоўваць мясцовыя рэзервы.

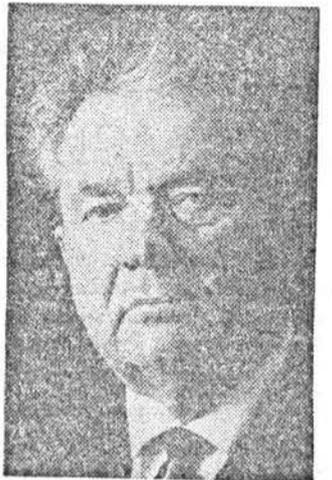
Відаць, гэта быў не благі стымул
для шырокага прымянення зялёных
угнаенняў. Укараненне гэтай прапановы
ў значнай ступені залежыць ад мясцовых
Саветаў і іх выканкомаў, якія імат сіл
і ўвагі аддаюць арганізацыі спаборніц-
тва за рацыянальнае выкарыстанне зям-
лі.

— У кожнай гаспадарцы неабходна
ўзяць пад неаслабы кантроль лепшыя
ўчасткі лубіну і выкарыстаць іх на на-
сенне,—працягвае К. Доўбан.—І ў гэтай
справе добрую службу можа паслужыць
дэпутацкі кантроль.

Нельга не згадзіцца і з наступнай
прапановай Карнея Іванавіча:

— Варта было б устанавіць справа-
здачнасць па пасяўных плошчах сідэ-
ральных культур на зялёнае угнаенне, а
таксама на колькасці заворваемай ар-
ганічнай масы ў тонах, як гэта робіцца па
іншых арганічных угнаеннях—гною і
торфу.

Прапановы гэтыя не з катэгорыі нева-
рагодных. Пры дастатковай увазе да іх,
пры адпаведных намаганнях арганіза-
цыйнага парадку, скіраваных на шыро-
кае ўкараненне лубінізацыі, палі рэспуб-
лікі кожны год змогуць атрымліваць
значна большыя дозы арганічнага рэчы-
ва, чым атрымліваюць сёння, і аддзячаць
за клопаты так шчодро, як можа рабіць
гэта толькі зямля-карміцелька.

Пасля працяглай цяжкай хваробы памёр беларускі пісьменнік і літаратуразнаўца, член КПСС Язэп (Іосіф Васільевіч) Зазека.

І. В. Зазека нарадзіўся 24 чэрвеня 1907 года ў в. Востраў Клічаўскага раёна Магілёўскай вобласці ў сям'і сельскагаспадарчага рабочага.

У 1931—1936 гадах вучыўся на факультэце мовы і літаратуры Мінскага педагагічнага інстытута. Працоўную дзейнасць пачаў перад вайной як намеснік дырэктара Беластоцкага педінстытута.

З першых дзён Вялікай Айчыннай вайны знаходзіўся на падпольнай рабоце ў заходніх абласцях Беларусі, з 1943 г. — рэдактар газеты «Свіслацкая праўда», якая выдавалася пры партызанскай брыгадзе імя Чапаева Беластоцкага злучэння. У пасляваенны час працаваў намеснікам дырэктара, дэкана Мінскага педінстытута імя А. М. Горкага, загадваў кафедрай рускай літаратуры ў Адэскім педінстытуце. З 1952 па 1973 год — дэцэнт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна. Шмат клопатаў і энергіі аддаў І. В. Зазека выхаванню студэнцкай моладзі, прымаў актыўны ўдзел у грамадскім жыцці.

Першыя творы І. В. Зазека павяліліся ў друку ў 1931 годзе. Пару пісьменніка належыць зборнікі апавяданняў «Рукою ворага», «Партызанскія сцэжкі», кнігі прозы для дзяцей «Лясныя сябры», «Сонечны альен», «Трывожная ноч». Геройка вайны, станаўленне характару сучасніка, думкі і пачуцці юнага пакалення — вось тэматычны абсяг творчасці пісьменніка. І. В. Зазека з'яўляецца складальнікам зборніка партызанскай творчасці «Лясныя песні».

Узнагароджан медалямі Савецкага Саюза і багатым ордэнам Польскай Народнай Рэспублікі.

Светлая памяць пра Іосіфа Васільевіча Зазеку, пісьменніка, педагога і грамадзяніна, назаўсёды захавецца ў сэрцах тых, хто яго ведаў.

Саюз пісьменнікаў БССР
Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР.

СВЕТЛАЙ ПАМЯЦІ СЯСТРЫ ПАЭТА

Яшчэ не так даўно яна выходзіла да людзей. Выходзіла, каб прывесці ім радасць і незабыўнасць сустрэчы. Спанажыў паходкай, нетаропкасцю гаворкі яна вельмі нагадвала свайго вялікага брата. Падабенства бачылася і ў абліччы. І слухаць яе было прыемна. Гэта ж — сястра Якуба Коласа! Малодзейшая за брата на пяць гадоў, яна добра памятала яго дзяцінства і юнацтва.

Жыла Міхаліна Міхайлаўна ў Мікалаўшчыне пры сваім сьне. А ён, Уладзімір Іванавіч Міцкевіч, — загадчык філіяла Літаратурнага музея Якуба Коласа. Ягоная хата стала як бы філіялам філіяла, а маці, сястра Якуба Коласа, — жывой рэліквіяй.

Цікавыя звесткі з жыцця народнага песняра перадала Міхаліна Міхайлаўна многім наведвальнікам. Засталіся яны не толькі ў іх памяці, але і на паперы.

Сёлета вясною ёй споўнілася 90. Век пражыты, здаецца, немалы. І усё ж для ўсіх, хто даражыць памяццю вялікага паэта, смерць Міхаліны Міхайлаўны — страта. Для нас жа, работнікаў музея Якуба Коласа, гэтая страта куды большая...

І. КУРБЕНА,
супрацоўнік Літаратурнага музея Якуба Коласа.

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР смуткуе з выпадку смерці сястры народнага паэта Беларусі Якуба Коласа Міхаліны Міхайлаўны МІЦКЕВІЧ і выказвае шчырае спачуванне блізім і родным нябожчыцы.

Васіль НАЙДЗІН

СЯМЕЙНАЯ РАЗМОВА

Яе пачаў бацька:

— Ты кінь, сынку, корчыць дурня ў школе! Мы ўсе ў тваім узросце былі не анёлы. Але калі атрымаў двойку, рабі вывады — зірні ў тую кніжку...

Пеця чакаў гэтай размовы:

— А мяне не выклікаюць!

— Ды на месцы настаўніка і я б цябе месяц не чапаў. Дрыжы і вучы, ёлупень! Ты слухай, як я рабіў. Калі нічога не ведаю, руку да столі цягну. Поўная гарантыя — не выклічуць. А пачытаю што-

кольвечы — як мыш сяджу. Настаўнік адразу — да дошкі, Іван Чыжыкаў! Вось твой родны дзядзька схлусіць не ласць.

Дзядзька злёгка стукнуў пальцам па сталае:

— Сваюльнік ты, Пеця! Гэта ж трэба, сам дырэктар бацькам звоніць! Ну, што яшчэ ты там выкінуў?

— Рагатку знайшлі...

— Вядома, такую рагатку, як у цябе, за паўварсты ў кішэні ўбачыш. Сам шко-

лу прыгадваю. Відань, разумнейшыя мы былі. На пальцы гумкі тоненькія нацягнем, і — зарадзікі з дроўкаў, паперы... Пачнуць шукаць, а ты рагатку — у рот...

Падтрымала размову і маці:

— А я так скажу: не трэба, сынок, табе сябры. Да дабра не даведуць. У школу гуртам, са школы гуртам, кагалам у кіно. Скажы — галава баліць! І бягом дадому. Дзверы на замок — забяўляйся сабе. І каб бабулю слухаў...

— Унучак, ідзі сюды! Дай вушка, — пачуўся, як звычайна ў такіх выпадках, выратавальны голас бабулі. — Няўжо больш месца няма, акрамя маёй шафы? Чуе душа, і сёння не абдызца без дзяткі.

— Маўчы, бабуля! Я хутка, — у паўголасу сказаў Пеця і, азіраючыся, палез у шафу перахоўваць дзённік.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Савелій ЦЫПІН

ЗМЯЯ

Сусед спрабаваў было прашмыгнуць непрыкметна, але не паспеў — мы сутыкнуліся на лесеціцы нос у нос. Глядзеў ён чамусьці ўніз, партфель хаваў за плячамі. Мы абмяняліся некалькімі слоўцамі, але я паспеў пачуць, што дзесь побач нешта шамаціць і неяк дзіўна шыпіць.

І раптам са шчыліны яго партфеля высунулася маленькая... зялёная галоўка. Мяне аж скалынула—змья!

— Ты што, жывы куточак дома вырашыў завесці? — пацікавіўся я, са страхам пазіраючы на небяспечнае стварэнне.

— Ды не, гэта яна, — прамармытаў сусед.

— Хто яна?

— Ды мая жонка!

— Запісалася ў таварыства аховы прыроды?

— Наадварот. Мяне ледзь не з'ела. Знаёмымі мяне дакарае. «Дзівіся, маўляў, Сямён Мікітавіч пры мясе ўладкаваўся, дык аж душацца вэнджанымі кумпякамі. Траіх ваўкадаваў гадуюць. А Крамарэнка з кандытарскай? Салодкае жыццё: на першае — пячэнне

ўмінаюць, на другое — халву з ізіюмам, на трэцяе — крэм-бруле, ды яшчэ зефірам заядаюць. Або Віктар Міронавіч з камісійнага? Не кватэра — музей, з гасцей па рублю за агляд бяруць. Спритныя мужчыны. А што з цябе? З мяне, значыць... Ніякай карысці! Адна назва...»

— І ўсё ж я не разумею: пры чым тут змяя?

— Як пры чым? — ажывіўся, адчуўшы спагаду, сусед. — Што мне ў запарку, дзе я працую, прыхапіць? Слана? Хоць і нішто сабе кватэра, а трымаць недзе. Не на балконе ж. Ды і праз прахадную не пранясеш — хобат не схаваеш. Бегемот таксама на балансе. Тыгра ці там розная пантэра — яны ж драпежнікі зубатыя, жруць, як звары, не напасешся. Проста бяда! Вось вымагала, скажу, дык на табе, радуйся. Падзіўлюся, хто з іх каго?!

Сусед з'едліва ўсміхнуўся, запіхнуў змяіную галаву назад у партфель і пачаў падымацца на свой паверх.

Пераклаў з украінскай Л. ПРОКША.

Пятро РАБРО

ІНТЭРВ'Ю

— Дык, значыць, вы й ёсць той наватар вядомы, хто ў працы натхнёнай не ведае стомы, хто з гонарам носіць ударніка знак?

— Так. Рэкорд за рэкордам штурмуеце смела. І слава далёка пра вас паляцела, бо вашых здабыткаў узрастае вага?

— Ага. Вы любіце рыбу лавіць у рэчцы крыгай, а вечарам познім схіліцца над інігай? Яшчэ ж — да спадабы вам вельмі рагу?

— Угу. Жадаем вам самага лепшага ў свеце. Па вашых слядах хай ідуць вашы дзеці. За гутарку дзякуй, — Калі?

Пераклаў з украінскай М. МІРАНОВІЧ.

ПОЛЬСКІЯ ФРАШКІ

Лех КАНАПІНСКІ

ВЫБАР

На тым бану ён барыкадаў,
дзе не пачуеш кананады.

Антоні МАР'ЯНОВІЧ

АДКАЗ ДЗІВАКУ

Аднойчы дзівак спытаў у мяне,
ці многа у моры каліны.
«Гэтулькі будзе, — яму адказаў, —
колькі ў бары асятрыны».

Ян ШТАУДЫНГЕР

РОЗНІЦА

Не разумее галоднага сыты,
бо падзяляюць іх апетыты.

БЯССПРЭЧНАЯ ІСЦІНА

Ян п'еса значнасці не мае,
тады заслона лепш за ўсё бывае.
Пераклаў з польскай М. СІСКЕВІЧ.

ЛІТАРАЛЬНА КАЖУЧЫ...

◆ Студэнт Сідараў зноў праваліўся на экзамене. Да якога ж часу нашы будаўнікі будуць класці няякасную падлогу?

◆ Ох ужо, гэты камень! У аднаго ён на сэрцы, у другога — у нырцы, у трэцяга — за пазухай.

Віктар ШАУЧЭНКА.

Мал. В. ЛАТЬШАВА.

РАСЦЕ КЛАСІК

Навука даказвае, што дзеці вучацца ў сваіх бацькоў. Доўга не верылася мне ў такое. Вось я, напрыклад, пішу вершы. А мой сын малы, чатыры гады хлопцу, які з яго паэт?!

Дык не! Учора ён, блазнюк, гумар адкалоў. Прышлі, значыць, даве дзяўчынкі. А мой хлопчык і разануў: «Дзеўкі-плеўкі!»

Ш, халера, якую звонкую рыфму падабраў. Вось вам і пачынаючы, так сказаць, аўтар. А потым услед дзяўчынкам: «Бабы-жабы!» Гэта пра іх будучыню ён так.

Скажы! Га?
Класік у мяне расце!

М. МІНЧАНКА.

РАБОЧЫ ШУМОК

Настаўнік - пенсіянер праводзіў урок фізікі. Ён нешта пісаў на дошцы, а вучні адкрылі «кузню»: адзін кляпаў, другі грукваў у бляху, трэці нацягнуў струны на парту і брынькаў. Пасля звонка дырэктар зрабіў настаўніку заувагу:

— Надта шумна, Мірон Міронавіч... У кабінцеце не ўсёдзець...
— Ну што вы, — пакрыўдзіўся настаўнік. — Рабочы шумок...

В. ДАЙЛІДА.

«Літаратура і искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦН КП Беларусі

Індэкс 63856.

АТ 01417

Адрас рэдакцыі: 220600. ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адназначнага сакратара — 33-44 04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масавай работы — 33-22 04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей АСПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ [адказны сакратар], Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН [намеснік галоўнага рэдактара], Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язеп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Мікола ТКАЧОУ, Юлія ЧУРКО, Рыгор ШЫРМА.